

Výtvarné umění /
Beeldende kunst

Antverpský malíř
Jan Swerts v Praze /
De Antwerpse schilder
Jan Swerts in Praag

Budiž mu cizí země lehká /
Hij ruste zacht in vreemde aarde

Fotografie /
Fotografie

Philip Mechanicus.
Fotograf. / Fotograaf.

První retrospektivní výstava
v Židovském historickém
muzeu v Amsterdamu /
Het eerste retrospectief in
het Joods Historich Museum
in Amsterdam

Architektura /
Architectuur

Nizozemci mezi
kopci / Nederlanders
tussen heuvels

Vztahy mezi československou
a nizozemskou architektonickou
avantgardou / Relaties tussen de
Tsjechoslowaakse en Nederlandse
architectonische avantgardes

Literatura /
Literatuur

Frederik van Eeden,
Miloš Seifert,
Thákur / Tagore

Hledání lásky, míru
a harmonie / Op zoek naar
liefde, vrede en harmonie

NE 2013 BE

Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur

Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu

Arthur Japin

Černoch s bílým srdcem

De zwarte met het witte hart

str. / pag.

88 / 90

Vážení členové NE-BE, milí přátelé, milovníci nizozemské a vlámské kultury,

rok 2013 se nachýlil ke svému konci a my se můžeme těšit z dalšího vydání naší ročenky. Letos v ní najdete dva příspěvky o architektuře od Miroslava Pavla, jemuž vděčíme také za komentovanou říjnovou procházku „Nizozemci mezi kopci“. Nezapomínáme rovněž na výtvarné umění, o němž pravidelně píše Piet Schepens, kunsthistorik a zaslíbený znalec českých památek. Tentokrát věnuje pozornost vlámskému malíři Janu Swertsovi, jenž se podílel na obnově výzdoby katedrály sv. Víta. A do výtvarné sekce se řadí i portrét proslulého fotografa Philipa Mechanicuse od Jany Červenkové.

V literární sekci naleznete ukázky z letos vydaných překladů knih Arthura Japina, Erwina Mortiera a Hermana Kocha. Jsme velmi potěšeni, že můžeme otisknout také ukázkou ze Sebraných spisů Jaroslava Hutky. Písníčkář, skladatel a spisovatel Hutka nám v ní dává nahlédnout do vzpomínek na svou nizozemskou emigraci v Rotterdamu. Zrcadlem k tomuto fragmentu je text Lisy Fikejsově-Brouwers z knihy *Česko naplno*, v níž nám autorka nabízí pohled na zdejší obyvatele nizozemskými očima. Vaší pozornosti by nemělo uniknout ani pojednání nizozemského bohemisty Keese Merckse o kontaktech Frederika van Eedena s českým překladatelem Milošem Seifertem.

S bolestí pak vzpomínáme na letos zesnulého psychologa Slávka Hubálka, našeho příznivce a podporovatele, jenž byl blízkým přítelem

spisovatelů Benna Barnarda a Geerta van Istendaela. Oba napsali k Hubálkově počtě In memoriam, které v ročence otiskujeme.

Kromě uvedených článků v ročence najdete zprávy o několika našich významných aktivitách. Mezi jinými to byl každoročně pořádaný celodenní výlet, jenž nás v letošním roce zavedl na tři poutní místa, a večer nizozemské a vlámské poezie v Domě čtení.

Ohlédneme-li se za uplynulým rokem, musíme s hrdostí konstatovat, že se naši činnosti daří. Zejména si ceníme nově navázané spolupráce s několika institucemi a společnostmi. Kromě již zmíněného Domu čtení, je jím také sdružení architektů Kruh a spolek De Lantaarn. Věříme, že nám nově navázané kontakty pomohou dále rozšiřovat už beztak bohatou škálu našich kulturních akcí.

Také letos musíme vyslovit svůj dík za velkorysou podporu Vlámskému zastoupení a Nizozemskému velvyslanectví, bez jejichž pomoci bychom nemohli řadu našich akcí vůbec uskutečnit. Této pomoci si nesmírně ceníme s vědomím, že se nám jí dostalo v době přísných úsporných opatření a krize.

Milí přátelé, přeji Vám úspěšné zakončení letošního roku a šťastný příští rok 2014, v němž po mně přebírá předsednickou štafetu Sylva Alderliesten.

Veronika ter Harmsel Havlíková

Geachte leden van NE-BE, beste vrienden, liefhebbers van de Nederlandse en Vlaamse cultuur,

Het jaar 2013 nadert zijn einde en we kunnen ons verheugen op een nieuw nummer van ons jaarboek. Dit jaar vindt u hierin twee bijdragen over architectuur van Miroslav Pavel, die ook onze wandeling, onder de titel "Nederlanders tussen de heuvels", in oktober van commentaar voorzag, vaarvoor onze dank. We zijn ook de beeldende kunst niet vergeten, waarover Piet Schepens regelmatig schrijft. Deze keer wijdt deze kunsthistoricus en degelijk kenner van Tsjechische monumenten zijn aandacht aan de Vlaamse schilder Jan Swerts, die aan de reconstructie van de versiering van de Sint-Vituskathedraal meedeed. En onder de categorie van beeldende kunst hoort tevens het portret van de vermaarde fotograaf Philip Mechanicus geschreven door Jana Červenková.

In de literaire sectie vindt u fragmenten uit recentelijk gepubliceerde vertalingen van boeken van Arthur Japin, Erwin Mortier en Herman Koch. Tot ons groot genoegen mogen we ook een proeve uit het Verzameld werk van Jaroslav Hutka publiceren. De songwriter, componist en schrijver Hutka laat ons een kijkje nemen in zijn herinneringen aan zijn Nederlandse emigratie in Rotterdam. Als spiegel van deze tekst kunnen we het fragment uit het boek *Tsjechië met volle teugen* van Lisa Fikejsová-Brouwers zien. Daarin wordt de lokale bevolking door Nederlandse ogen geobserveerd. Ook de verhandeling van de Nederlandse bohemist Kees Mercks over de contacten tussen Frederik van Eeden en zijn Tsjechische vertaler Miloš Seifert zijn uw aandacht waard.

Met pijn in hart denken we terug aan de dit jaar overleden psycho-

loog Slávek Hubálek, onze begunstiger en ondersteuner, die ook nauw bevriend was met de schrijvers Benno Barnard en Geert van Istendael. Beiden hebben ter ere van Hubálek een "In memoriam" geschreven dat we mogen publiceren.

Naast de genoemde artikelen vindt u berichten over onze belangrijkste activiteiten. Onder andere het jaarlijkse daguitstapje, dit jaar naar drie bedevaartsoorden, en de Nederlands-Vlaamse poëzieavond in het Leeshuis.

Als we op het afgelopen jaar terugkijken, moeten we met trots vaststellen dat onze activiteiten goed gedijen. We waarderen vooral de nieuw ontstane samenwerking met een aantal instituties en verenigingen. Behalve het reeds genoemde Leeshuis zijn dat ook de vereniging van architecten De Kring en die van de De Lantaarn. We hopen dat de nieuw aangeknoopte contacten ons helpen ons inmiddels zeer brede scala van culturele activiteiten verder uit te breiden.

Ook dit jaar willen we onze dank betuigen aan de royale steun van de Vlaamse diplomatieke vertegenwoordiging en de Nederlandse ambassade. Zonder hun hulp zouden heel veel van onze evenementen niet hebben kunnen plaatsvinden. We waarderen deze hulp des te meer omdat we weten dat we die mochten krijgen in een crisistijd met strenge bezuinigingen.

Beste vrienden, ik wens u een succesvolle afronding van dit jaar en een voorspoedig 2014, het jaar waarin ik het estafettestokje van het voorzitterschap aan Sylva Alderliesten overdraag.

Veronika ter Harmsel Havlíková

In memoriam Olga Krijtová

Dne 7. listopadu 2013 nás navždy opustila Olga Krijtová, nederlandistka, překladatelka a dlouholetá členka NE-BE.

Olga Krijtová byla přes padesát let ústřední postavou české nederlandistiky, byla překladatelkou téměř šedesáti knižních titulů, ale i autorkou literatury pro děti a mládež, učebnice nizozemštiny, vysokoškolských skript a prvních českých dějin nizozemské literatury. Byla neúnavnou propagátorkou nizozemské a vlámské kultury u nás a především inspirátorkou a oporou několika generací nových překladatelů.

Příští číslo ročenky věnuje vzpomínkový blok životu a dílu této vzácné ženy. Na začátek roku 2014 připravujeme taktéž vzpomínkový večer.

Op 7 november 2013 heeft Olga Krijtová, neerlandica, vertaalster en lange jaren lid van NE-BE, ons voorgoed verlaten.

Olga Krijtová was ruim vijftig jaar lang de centrale figuur van de Tsjechische neerlandistiek, vertaalster van bijna zestig boeken, maar ook auteur van kinder- en jeugdliteratuur, van een van de eerste lesmethodes Nederlands, van universitaire leerboeken en van de eerste geschiedenis van de Nederlandse literatuur in het Tsjechisch. Ze was een onvermoeibare promotor van de Nederlandse en Vlaamse cultuur in Tsjechië en vooral de inspiratie en steun van meerdere generaties van nieuwe vertalers.

In het volgende jaarboek zullen we een herinneringsblok aan het leven en werk van deze bijzondere vrouw wijden. Begin 2014 zullen we ook een herinneringsavond organiseren.

OBSAH

INHOUDSOPGAVE

Výtvarné umění / Beeldende kunst

Budiž mu cizí země lehká

Antverpský malíř

Jan Swerts v Praze /

Hij ruste zacht

in vreemde aarde

De Antwerpse schilder

Jan Swerts in Praag

str. / pag. 8 / 13

Zimní radovánky I. /

IJsvermaak I.

str. / pag. 19 / 20

Peter Paul Rubens

(1577–1640):

Dopisy / Brieven

str. / pag. 22

Fotografie

Philip Mechanicus.

Fotograf. / Fotograaf.

str. / pag. 32 / 34

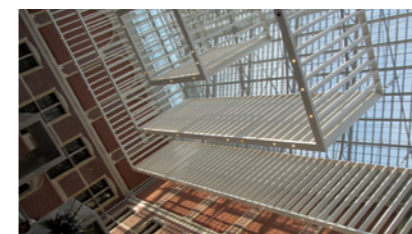
Architektura / Architectuur

Tři muzea a jedno

náměstí / Drie musea

en één plein

str. / pag. 36 / 40

Nizozemci mezi kopci /

Nederlanders

tussen heuvels

str. / pag. 44 / 46

Lidé a společnost /

Mensen en maatschappij

Betlémy / Kerststalletjes

str. / pag. 48 / 49

Bílá Hora – Hájek – Skalka

Výlet na poutní místa

v okolí Prahy Een uitstapje

naar bedevaartoornden

nabij Praag

str. / pag. 52 / 54

Vzpomínka / In memoriam

Dobrý kamarád a slušný

člověk Slávek Hubálek /

Goede vriend

en fatsoenlijke man

Slávek Hubálek

str. / pag. 56 / 61

Literatura / Literatuur

Hledání lásky, míru

a harmonie Frederik van

Eeden, Miloš Seifert,

Thákur / Op zoek naar

liefde, vrede en harmonie

Frederik van Eeden, Miloš

Seifert, Tagore

str. / pag. 66 / 74

Nizozemská a vlámská

poezie

str. / pag. 82

Arthur Japin, Černoch

s bílým srdcem / De

zwarte met het witte hart

str. / pag. 88 / 90

Jaroslav Hutka, Prózy II /

Próza's II

str. / pag. 92 / 94

Lisa Fikejsová-Brouwers

Česko naplno / Tsjechië

met volle teugen

str. / pag. 96 / 97

Erwin Mortier, Marcel

str. / pag. 98 / 100

Herman Koch, Večeře /

Het Diner

str. / pag. 102 / 105

foto© Herman Selleslags

De Boeken van de Buren

Knihy sousedů

Masarykovo nábřeží 32
11000 Praha 1

WITH THE SUPPORT OF
THE FLEMISH GOVERNMENT

De uitgave van het jaarboek werd ondersteund door de Vlaamse Vertegenwoordiging en de Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden. *Onze hartelijke dank!*

Tato ročenka vychází s laskavou podporou Vlámského zastoupení a Velvyslanectví Nizozemského království. *Děkujeme!*

Koninkrijk der Nederlanden

Slovo velvyslance

PŘEKLAD Veronika ter Harmsel Havlíková

Praha, 2. července 2013

Léto možná začalo příliš pozdě, ale měsíc červenec zahájil každopádně léto pěkně postaru. Je to také už skoro rok, co jsme s Odilií loni v srpnu přijeli do Prahy. Rok utekl jako voda. Tolik nových dojmů, nových tváří, nových jmen, nových míst. Ještě ke všemu nový dům, v němž jsme naštěstí mohli mnohé z vás přivítat. Nová kancelář, kde v týmu, kvůli úsporám o něco menším, tvrdě pracujeme na naší ambici co nejlépe reprezentovat Nizozemsko v této nádherné zemi.

Z politického hlediska jsme se určitě nenudili. Česko, to není žádná nudná zem. Loni na podzim byly nejprve krajské volby. Na nich mě hlavně udivilo, kolik lidí (jeden z pěti) ještě hlasuje pro komunistickou stranu. Následovala kampaň prezidentských voleb. Poprvé v českých dějinách měl být prezident zvolen přímou volbou. Výsledek je známý. A dnes se nacházíme uprostřed politické krize, v níž musela vláda premiéra Nečase uvolnit místo dočasné úřednické vládě. Zkrátka: jsou to napínavé časy.

Říkává se: politici přicházejí a odcházejí, úředníci zůstávají. Proto je uklidňující pomýšlení, že úředníci, kteří zůstali na svých místech, zajišťují poklidnou kontinuitu našich vztahů. Všiml jsem si, jak jsou na pražských ministerstvech vůči Nizozemsku otevření a vstřícní. Požíváme jisté popularity a jsme samozřejmě také s Českou republikou srovnatelní: obě jsme relativně malé země, které na vývoj v Bruselu pohlížejí sice se součinností, ale zároveň kriticky, ve vzájemných přípravách a spolupráci tam chceme a můžeme vyvíjet vlastní tlak. Obě země ve vlastním regionálním prostoru, jedna v Beneluxu a druhá ve Visegrádské skupině, si navíc pravidelně mezi sebou navzájem slaďují své představy.

Skutečnost, že je Nizozemsko po Německu druhým největším investorem v České republice, nám v těchto kontaktech samozřejmě také pomáhá. Velké nizozemské firmy jako Heineken, Shell, Philips, ING, KLM a mnohé další si našly cestu na český trh. K našemu potěšení i velkému užitku se s nizozemskými podnikateli zamýšlíme nad dalšími možnostmi v této poutavé hospodářské oblasti.

Praha je kulturním centrem Evropy, tak by se to dalo skoro říct. Česká republika pro nás také nadále zůstává prioritní zemí z hlediska kulturních vztahů. Množství kulturních manifestací, které Nizozemsko v uplynulém roce spolu s ostatními podpořilo, považuji za ohromující. Ať již šlo o nizozemské spisovatele či básníky, nizozemské malířství, architekturu nebo módu, všechno se dostalo bohatě ke slovu. Nizozemsko je víc než mlýny, sýr, tulipány a dřeváky, to je poselství, které chceme i nadále šířit.

Na závěr regiony. V uplynulém roce se mi poštěstilo uskutečnit několik služebních cest po celé zemi. Byl jsem v Brně, Plzni, Trutnově, Liberci, Olomouci a Litomyšli. I mimo Prahu jsem si všiml, jak je Nizozemsko známé. Jak pozitivně se o Nizozemsku smýšlí a jak jsou lidé zaujatí na tom, aby nadále rozvíjeli naše přátelské vztahy. A přesně proto tu jsme.

Přeji sdružení Ne-Be úspěšný rok plný zajímavých aktivit, do nichž chceme být jako velvyslanectví co nejvíce zapojeni.

Ed Hoeks, Nizozemský velvyslanec v Praze

Praag, 2 juli 2013

De zomer is misschien te laat begonnen, maar de maand juli begint in ieder geval ouderwets zomers. Het is nu ook bijna een jaar geleden dat Odilia en ik vorig jaar augustus in Praag aankwamen. Een jaar dat is omgevlogen. Zoveel nieuwe indrukken, nieuwe gezichten, nieuwe namen, nieuwe plaatsen. Een nieuw huis ook, waar we gelukkig velen van u al hebben mogen ontvangen. Een nieuw kantoor, waar we, met een door de bezuinigingen ingekrompen staf, hard werken aan onze ambitie om Nederland zo goed mogelijk op de kaart te zetten in dit prachtige land.

Politiek gezien hoefden we ons niet te vervelen. Geen saai land, Tsjechië. In de herfst vorig jaar hadden we eerst de regionale verkiezingen. Het viel me daarbij vooral op hoeveel mensen (een op de vijf) hun stem nog op de communistische partij uitbrachten. Daarna de campagne voor de presidentiële verkiezingen. De eerste keer in de Tsjechische geschiedenis dat de president rechtstreeks gekozen zou worden. Het resultaat is bekend. En nu, dan midden in een politieke crisis, waarin de regering van premier Nečas plaats moest maken voor een zakenkabinet van beperkte duur. Kortom: spannende tijden.

Men zegt wel eens: politici komen en gaan, ambtenaren blijven. Het is dan ook een geruststellende gedachte dat de achtergebleven ambtenaren voor een kalmerende continuïteit in onze betrekkingen zorgen. Het is me opgevallen hoe open en vriendschappelijk men op de ministeries in Praag tegenover Nederland staat. Wij genieten een zekere populariteit en zijn natuurlijk ook wel met Tsjechië vergelijkbaar: beide relatief kleine landen, die co-operatief en tegelijkertijd kritisch kijken naar de ontwikkelingen in Brussel, waar we in onderlinge voorbereiding en samenwerking onze eigen invloed op willen en kunnen uitoefenen. Beide landen in hun eigen regionale ruimte: de Benelux en de Visegrad-groep, die bovendien ook onderling nog eens hun ideeën regelmatig op elkaar afstemmen.

Dat Nederland, na Duitsland, de tweede investeerder in Tsjechië is, helpt ons natuurlijk ook in onze contacten. Grote Nederlandse bedrijven als Heineken, SHELL,

Philips, ING, KLM en vele anderen hebben hun weg op de Tsjechische markt gevonden en het is voor ons een plezier en van groot nut met de Nederlandse zakenlieden te sparren over de verdere mogelijkheden in deze boeiende economische arena.

Praag als cultureel centrum van Europa, zo mag je toch haast wel zeggen. Tsjechië blijft voor ons dan ook een prioriteitsland voor onze culture betrekkingen. De vele culturele manifestaties die het afgelopen jaar mede door Nederland zijn gesteund, vond ik indrukwekkend. Of het nu ging om Nederlandse schrijvers of dichters, over Nederlandse schilderkunst, Nederlandse architectuur of Nederlandse mode, het is allemaal ruim aan bod gekomen. Nederland is meer dan molens, kaas, tulpen en klompen, dat willen we graag blijven overbrengen.

Tot slot de regio's. Ik heb gelukkig het afgelopen jaar al gelegenheid gehad enkele dienststreizen door het land te maken. Zo was ik in Brno, Plzeň, Trutnov, Liberec, Olomouc en Litomyšl. Ook buiten Praag viel me op hoe bekend Nederland al is. Hoe positief over Nederland gedacht wordt en hoe geïnteresseerd men is om onze vriendschappelijke betrekkingen verder uit te bouwen. En dat is nu precies waarom we hier aanwezig zijn.

Ik wens de NE-BE een succesvol jaar vol met boeiende activiteiten, waar we als ambassade graag zoveel mogelijk bij betrokken willen zijn.

Ed Hoeks
Nederlandse ambassadeur in Praag

Don't forget to like us on Facebook!
Nezapomeňte nás sledovat na Facebooku!

Budiž mu cizí země lehká Antverpský malíř Jan Swerts v Praze

G. Guffens (vlevo) a J. Swerts /
G. Guffens (l.) en J. Swerts

Joannes Eugenius Emmanuel Swerts se narodil na Hod Boží roku 1820 v Antverpách, které byly tehdy ještě součástí Spojeného nizozemského království. Zemřel o 58 let později 11. srpna 1879 v Mariánských Lázních v tehdejším Království českém, které bylo součástí rakousko-uherské monarchie.

Na antverpské akademii byl Jan studentem malíře historických scén Nicaise de Keysera (1813–1887). Na akademii také uzavřel životní přátelství se spolužákem Godfriedem Guffensem (1823–1901) z Hasseltu. Vytvořili malířskou dvojici se společným ateliérem v Antverpách. Swerts a Guffens odjeli v roce 1850 na dva roky na cestu za uměním do Německa, kde navštívili Kolín nad Rýnem, Düsseldorf, Berlín, Drážďany (pak Prahu), Lipsko a Mnichov a potom pokračovali do Itálie, kde pobývali kromě jiného v Římě, Neapoli a na Sicílii. V Německu je hluboce zasáhla

díla nazarénů (viz rámeček) s náboženskou tematikou a stali se nejvýznamnějšími zástupci této malířské školy v Belgii. Později, v letech 1859 a 1864, uspořádali hojně navštěvované výstavy prací nazarénů v Bruselu a Antverpách.

Po návratu do Antverp se Jan oženil na podzim roku 1852 s Marií Josephou Van Hoorenbeke, jíž říkali Mimi, se kterou měl později čtyři děti: Williama (*1854), Waltera (1855–1876 Praha), Jana (*1859) a Berthu (1859–1901).

Od roku 1855 malovali pro kostel **Panny Marie v Sint-Niklaasi**, ve městě mezi Antverpami a Gentem, obrovský

oltářní obraz (*Oslavení Ježíše Krista*) a nástěnné malby (*Sedm bolestí Panny Marie*), dílo, které vyvolalo velký rozruch a diskuzi. Vzhledem k tomu, že malířské dílo podporovalo finančně belgické ministerstvo vnitra, práce probíhaly po etapách celých 15 let.

V roce 1855 také přijali čestnou zakázku vyzdobit freskou **obchodní burzu v Antverpách**, tentokrát ne na náboženském, ale na světském téma: personifikace světadílů, zeměpisu, astronomie a námořnictví a výjevy ze slavné obchodní historie města Antverp. Swerts a Guffens zde pracovali skoro tři roky,

když deset dní před otevřením v noci z 2. na 3. srpna 1858 nádherná renesanční budova ze 16. století vyhořela. Nástěnné malby byly navždy ztraceny. Pouze ty kartony (kartony jsou předlohy nebo kresby v životní velikosti, které umělec vytváří v ateliéru jako vzory pro fresky), které tito dva malíři odnesli ještě před vypuknutím požáru, byly zachráněny.

Swerts ani Guffens neovlivnili svým uměním trvale jeho další vývoj. Vlámští malíři si libovali (libují) spíše v burleskním realismu a krvavých lázních (Max Rooses). Dali ale impuls monumentálnímu malířství v Belgii a jejich oduševnělé náboženské a vlastenecké dílo se těšilo velkému ocenění a podpoře a na bezpočtu výstav „ukořistili“ nejvyšší ceny. Vláda a královský dvůr to nemohly popřít, v roce 1855 byli tedy jako rytíři uvedeni do belgického Leopoldova řádu. Existovaly pro to dobré důvody: umělci museli být vázáni na stát, monumentální umění muselo sloužit státu, což lze považovat pro 19. století za typické a což se také všude jinde v Evropě objevovalo, např. v Berlíně (Prusko), Vídni (císařství), Praze (Čechy a český národ). Jednalo se tedy o umění jako propagandu, tedy pro velikost země. V tomto případě bylo nutno ukázat důvěryhodnost mladičké Belgie, jižní části Spojeného nizozemského království, která se v roce 1830 odtrhla a která se paradoxně mohla honosit svou slavnou minulostí, ne jako

celku, ale částí, jako jsou Brabantsko, Flandry, Henechavsko, Lucembursko atd., které ji tvoří. Tehdejší první belgický ministerský předseda Charles Rogier, který vypadal jako rozený a přesvědčený Francouz a kterým také byl, a po němž bylo nazváno jedno z nejošklivějších náměstí současnosti v Bruselu, byl velkým zastáncem státního mecenášství monumentálního vlasteneckého umění. V roce 1835 bylo v Bruselu založeno po příkladu zahraničních vzorů Národní muzeum belgických mistrů a Královská památková komise. Ta si nárokovala rozhodovat o stávajícím uměleckém dědictví, a dokonce i o tom dědictví, které teprve bude postaveno ..., a navíc se komise podílela na vydání zákona, jenž upravoval umístění soch „národních velikánů“ v národních budovách nebo na veřejných prostranstvích. Malíři jako Gustaaf Wappers v Antverpách a Louis Gallait v Bruselu (český malíř Jaroslav Čermák se u obou mistrů učil a zamiloval se velmi hluboce, prostě až po uši do manželky druhého z nich) malovali patetické obrazy historií obrovských rozměrů, které tehdy vyhovovaly (romanticko-vlasteneckému) vkusu, ale které jsou vlastně jen bravurními kusy (stejně jako je vlastenecká *Slovanská epopej* Alfonse Muchy jen pouhou smělostí a bravurou).

Fresky vytvořené Swertsem a Guffensem v letech 1859–1870 v kostele

sv. Jiří v Antverpách se považují za jejich nejvýznamnější dílo s náboženskou tematikou. Jedná se o zastavení křížové cesty, jejichž názvy jsou poprvé v nizozemštině, a to rozhodně v tehdejší Belgii nebylo samozřejmé (nizozemština jako vyučovací jazyk byla povolena podle zákona až v roce 1883). V deníku *Gazet van Gent* z 23. listopadu 1871 čtete o této křížové cestě: *My Vlámové musíme na tomto díle schválit především to, (...) že všechny názvy zastavení (...) bez výjimky jsou v jazyce národa, ve vlámsčině. Řekli byste, vždyť je to přirozené. (...) Pánům Guffensovi a Swertsovi proto patří náš dík (...)*. Tyto nástěnné malby inspirovaly vlámského skladatele Petera Benoit k dílu *Drama Christi*.

Swerts si dopisoval s Alberdingkem Thijmem (1820–1889), známým nizozemským básníkem a profesorem dějin umění, který pečoval o vztahy mezi Flandrami a Nizozemskem. Když utrpěla holandské provincie v roce 1861 velké škody v důsledku povodní, zorganizovali Swerts a Guffens ve spolupráci s Thijmem velkou úspěšnou benefiční výstavu v Královské akademii výtvarných umění v Amsterdamu. Jako výraz díku a ocenění byly uvedeny do nizozemského Řádu dubové koruny. Jan Swerts obdržel (většinou společně s Guffensem) mnohá vyznamenání a řády, z nichž nejvýznamnější jsou: rytířský Leopoldův řád (Belgie, 1855), Řád rudého lva (Prusko,

Nazaréni

Umělecký směr romantismu. Němečtí umělci založili v roce 1809 ve Vídni Bratrstvo sv. Lukáše, poté odjeli do Říma, kde se k nim připojili další malíři a kde se uchýlili do opuštěného kláštera. Nosili dlouhé vlasy s pěšinkou uprostřed podle vzoru Albrechta Dürera a mnohých vyobrazení Ježíše Krista, čemuž se v Itálii říkalo *alla nazareno*. Inspirovali se u Fra Angelica, Raffaella, Dürera, Holbeina, Cranacha a jiných. Jejich díla se vyznačují jasnými obrysy (kresebností), barevnými plochami, zanedbáváním zákonů perspektivy, zřetelně náboženskými a vlasteneckými náměty (Evropa byla tehdy povětšinou obsazena francouzskými vojsky), skromností a cudností, vznešeností (idealismus), narativitou (epičností). Propagovali nástěnné malířství. K významným nazarénům řadíme Franze Pforra, Friedricha Overbecka, Petera von Cornelii, Wilhelma von Kaulbacha a Julia Schnorra. Malířská škola nazarénů měla slavné, byť krátké období rozkvětu, dokud ji nezatlačil do pozadí realismus. Nazaréni později ovlivnili kromě jiného symbolismus, secesi a Beuronskou uměleckou školu.

1860), Řád záhringerského lva (Baden, 1860), čestný člen Sdružení německých umělců (1859) a uměleckých akademií Mnichové a Drážďanech, Řád bílého sokola (Výmar, 1865), důstojnický kříž Leopoldova řádu (Belgie, 1869, na základě dokončení maleb v Yprách), papežský Řád sv. Řehoře (1871), člen-korespondent ústavu Institute de France v Paříži (1873).

V letech 1861–1869 vymalovala tato dvojice radní sál **Soukenický dům v Yprách** freskami s výjevy z vlámských dějin, ale ty byly společně s celým městem zničeny v době první světové války. Mistrovským dílem jsou nástěnné malby v radním sále **radnice v Kortrijku**, namalované v období 1873–1875. I zde se jedná o národní vlámská témata: z ruky Swertsovy jsou *Bitva zlatých ostruh* (kterou dokončili čeští malíři F. Ženíšek a B. Roubalík, viz dále) a *Dirk van Assenede předčítá hraběnce Beatrici Vlámské a jejím dvorním dámám svoji báseň Floris a Blancefloer* (viz foto). Již dříve jsme poukazovali na vznešenost Swertsova umění: i zde je hlavním tématem krása, krása ženy, krása poezie. Swerts se díky nim dostal na vrchol svého umění a byl za něj všude oceňován.

Do Prahy

Godfried Guffens opustil Antverpy v roce 1871 a usadil se ve Schaarbeeku u Bruselu. Jan Swerts se přestěhoval

v říjnu 1874 společně se svou ženou Mimi, ale bez dětí, do Prahy, kde přijal funkci ředitele Akademie výtvarných umění (AVU). Akademie byla založena v roce 1799 Společností vlasteneckých přátel umění (Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde), v roce 1896 byla zestátněna a stala se Národní galerií. Ředitel Josef Matyáš Trenkwald (Praha 1824–1897), jeden z posledních nazarénů, byl v roce 1872 pověřen vedením vídeňské císařské akademie a doporučil podle všeho Jana Swertse jako svého následníka.

Akademie a umělecké sbírky byly tehdy umístěny, respektive uloženy, ve druhém patře Klementina (tehdejší univerzitní knihovny), jehož okna byla tehdy obrácena na Mariánské náměstí a Platněrskou ulici, tenkrát jednu z nejkrásnějších ulic Starého Města pražského. (V období 1895–1903 byla tato zástavba staré Prahy zbořena!) Ukázalo se, že Jan Swerts je velmi povolaným a oblíbeným ředitelem. Dodával svým žákům, jako byli Jakub Schikaneder, Mikoláš Aleš, Felix Jenewein a Vojtěch Bartoněk, odvahu, aby malovali události z české historie a legend. Dva ze svých žáků – Františka Ženíška a Bohumíra Roubalíka poslal do Kortrijku, aby tam dokončili nástěnnou malbu *Bitva zlatých ostruh!* Mikoláš Aleš – kdo z Čechů by jej neznal? – studoval na akademii od roku 1869 do roku 1873, a poté zůstal v ateliéru akademie do roku 1877. V roce 1874 se Swertsovi dostaly do rukou Alšovy

kresby, na nichž rozpoznal jeho velký talent, a osobně si dělal starosti o osud tohoto mladého chudého malíře. Dával Alšovi 3 zlatáky měsíčně, pravidelně jej zval na oběd a koupil mu papír, malířské plátno a paletu. To bylo od Swertse velmi šlechetné.

Aby se Swerts v cizí zemi neodcizil, organizoval u sebe doma setkání místních umělců a milovníků umění. Tyto společenské večery získaly zvláštní nádech také díky přítomnosti paní Mimi, Swertsovy přívětivé a inteligentní ženy, již si všichni cenili. Druhý nejstarší syn Swertsových Walter zemřel v roce 1876 v době návštěvy u rodičů v Praze. Byl pohřben na Olšanech na hřbitově číslo III, oddělení 10, hrob 52. Na seznamu pohřbů je jeho jméno zapsáno s chybným pravopisem jako Sweerts, což se pro mnohé české autory stalo dostatečným důvodem, aby z něj udělali člena šlechtické rodiny Sweerts!

Na jeho náhrobním kameni se nachází vzácný nizozemský nápis (viz foto), ojedinělý nejen v Praze, ale vůbec v celých Čechách: *† / hier ligt begraven / WALTER SWERTS / geboren in Antwerpen / den 14 januari 1855 / gestorven gedurende een bezoek / aan zyne ouders in praag / den 21 september 1876. / hy ruste zacht in vreemde aarde, v překladu do češtiny / zde leží pohřben / WALTER SWERTS / narozený v Antverpách / dne 14. ledna 1855 / který zemřel v době návštěvy / svých rodičů v Praze / dne 21. září 1876. / Budiž mu cizí*

Karton signovaný vlevo dole J. Swerts, p. Popisek: *Představitelé města Antverpy přijímají první benátské vyslance v loďnici, 1324. / Nástěnná malba provedená v obchodní komoře v Antverpách a zničena požárem burzy druhého srpna roku 1858. / 1324 (V Rijksmuzeu v Amsterdamu je pod katalogovou značkou RP-F-00-5454 uchován karton Představitel Antverp přijímá první benátské vyslance Darda Bemba a Giovanniho Georgiho v loďnici, 1324, anonym, 1858.)*

Karton gesigneerd onderaan links J. Swerts, p. Onderschrift: *De overheden van Antwerpen de eerste Venetiaanse gezanten aen de Werf ontvangende, 1324. / Muerschilderung uitgevoerd in de kamer van koophandel te Antwerpen en vernietigd door den brand der beurs, 2de Oogst, 1858. / 1324 (Bewaard in Amsterdam, Rijksmuseum, RP-F-00-5454, "De Magistraat van Antwerpen ontvangt de eerste Venetiaanse gezanten Dardo Bembo en Giovanni Georgi aan de werf, 1324, anoniem, 1858")*

země lehká. O rok později zasáhla Jana těžká rána osudu znovu: 13. listopadu 1877 zemřela jeho žena Mimi.

V té době již vytvořil Jan Swerts návrhy na fresky a vykládané okno v **kapli sv. Anny** v pražské katedrále. Bylo to jeho poslední monumentální dílo. V posledním dopise příteli Guffensovi, datovaném 9. prosince 1878, psal, že poslední dny v listopadu pracoval každý den od deseti do tří v katedrále a že tehdy onemocněl. Protože maloval celé dny na ležení bez pohnutí vsedě nebo vleže ve vymrzlé katedrále, těžce se nachladl a z tohoto nachlazení se již nezotavil. Psal svému příteli také to, že neustále pochyboval, zda výzdobu kaple dovede ke zdárnému výsledku: jak budou malby posuzovány a hlavně, jaký efekt bude mít vitráž z jasných kousků skla uprostřed matných fresek? Když bylo dílo začátkem prosince hotovo, bylo s nadšením odhaleno arcibiskupem kardinálem Fürstem von Schwarzenberg a členy kapituly. Swerts byl zahrnutý chválou, a to i v tisku, a ihned v příštích dnech se na jeho dílo lidé chodili zvědavě dívat. Jan Swerts doufal, že se z vleklého nastydnutí (pravděpodobně zápalu plic) vyléčí při pobytu v Mariánských Lázních, ale 11. srpna 1879 ve věku 58 let zemřel a byl tamtéž i pohřben. Budiž mu cizí země lehká.

Truchlilo se jak v Praze, tak ve Flandrech. Dne 26. května 1881 byla ve foyer antverpské akademie odhalena portrétní busta Jana Swertse (zhotovená Francois-

em van Havermaetem) za hojně účasti honorace, a byla za něj sloužena zádušní mše v antverpském kostele sv. Jiří. Tam, kde Swerts a Guffens kdysi mistrně vymalovali křížovou cestu. V kostele byla také u této příležitosti umístěna plaketa s portrétem Jana Swertse a nápisem.

Výzdoba kaple sv. Anny ve svatovítské katedrále v Praze

Kaple sv. Anny, které se také říká Nostická kaple, je první ze starých středověkých kaplí na severní straně chóru a sousedí se sakristií. Klenba (1874) a interiér této kaple byly renovovány podle plánů Josefa Mockera, ředitele huti pro dostavbu katedrály, který navrhl pompézní novogotickou západní část katedrály. Mocker navrhl také pro kapli sv. Anny nový oltář (1878–80), do nějž byl zasazen tzv. Trevířský plenář, románská relikviářová deska z poloviny 13. století pocházející z kostela sv. Martina v Trevíru. V době obsazení Porýní Francouzi v 19. století se dostala do Prahy, kde ji zakoupil hrabě Josef Nostic a v roce 1846 ji věnoval katedrále. (Exemplář v kapli je kopie, originál se nachází v klenotnici.)

Obnovení vnitřního vybavení kaple se realizovalo na pokyn sponzora, Společnosti vlasteneckých přátel umění, zaměstnavatele Jana Swertse. Ten definitivně dokončil koncem listopadu nebo začátkem prosince 1878 nástěnné malby, které sám navrhl (Herman Riegel).

Představují výjevy z apokryfů sv. Jakuba, které vyprávějí o životě sv. Anny, matky Panny Marie. Od Swertse je i Mariin rodokmen (Josiášův strom) a návrh skleněného vykládaného okna. Vyrobeno bylo v tyrolské sklárně Neuhäuser v Innsbrucku.

Na východní stěně visí pod nástěnnými malbami obraz *Madonna s Ježíškem* z první poloviny 16. století. Do podlahy a stěn kaple jsou zasazeny náhrobní kameny členů šlechtických rodů Nosticů a Žďárských. Severozápadní stěna kostela je osazena mramorovou deskou z hrobu Octavia de Santa Cruce (†1581), papežského nuncia na dvoře císaře Rudolfa II.

Krátce po Swertsově smrti nechala Společnost vlasteneckých přátel umění do kaple sv. Anny vsadit pamětní desku s tímto textem: *D. O. M. A. DCCCLXXIX Societas fovendis per Bohemiam artibus occupata altare in honorem sanctae Matris Annae erigi parietesque una cum fenestra picturis exornare curavit opera Josephi Mocker architecti, Joannis Swerts pictoris, Ludovici Schimek sculptoris.*

Zvěstování Panně Marii		Narození Ježíšovo		Vitráž Rodokmen Jiřajův	Ježíšovo ukřižování		Zmrtvýchvstání (tři Marie u hrobu)
Narození Panny Marie		Anna vyučuje malou Marii, Jáchym přihlíží (scéna z domácího prostředí)			Anna a Jáchym s malou Marií před veleknězem v chrámu		Smrt sv. Anny Mariin poslední políbek
Svatba Anny a Jáchyma	Anna uděluje milodary	Anna a Jáchym nesou dary na cestě do chrámu	Odmítnutí darů v chrámu z důvodů neplodnosti		Jáchym odchází do pouště	Po 40 dnech na poušti zvěstuje anděl Jáchymovi narození dítěte	Anděl zvěstuje narození dítěte sv. Anně v zahradě s vavřínovým keřem a vrab- čím hnízdem

Schematický popis nástěnných maleb v kapli sv. Anny

Jednotlivé scény na sebe navazují zleva doprava, začínají vlevo dole. Celá kompozice je velmi dobře promyšlena. •

BIBLIOGRAFIE

- Bergmans Anna, *Middeleeuwse muurschilderingen in de 19de eeuw. Studie en inventaris van middeleeuwse muurschilderingen in Belgische kerken*, Lovain, 1998.
- Huebner F. M., *De romantische schilderkunst in Vlaanderen (1780–1850)*, Haag, 1944.
- Müller Rudolf, *Swerts, Jean v Allgemeine Deutsche Biographie*, vydala Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, svazek 37 (1894), s. 261–264.
- Podlaha Antonín, *Ilustrovaný průvodce metropolitním chrámem sv. Víta v Praze*, Praha, 1929.
- Riegel Herman, *Geschichte der Wandmalerei in Belgien seit 1856. Nebst Briefen von Cornelius, Kaulbach, Overbeck, Schnorr, Schwind und Anderen an Godfried Guffens und Jan Swerts*, Berlin, 1882.
- Rooses Max, *Oude en nieuwe kunst*, Gent, 1896.
- Szabo Miloš, *Pražské hřbitovy. Olšanské hřbitovy. III*, Praha, 2011, s. 205–206.
- Thijm Alberdinck J. A., *De muurschilderingen van G. Guffens en J. Swerts besproken ter gelegenheid der tentoonstelling hunner kartons in de Kon. Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam*, Amsterdam, 1861.

Hij ruste zacht in vreemde aarde

De Antwerpse schilder Jan Swerts in Praag

Joannes Eugenius Emmanuel Swerts werd geboren op kerstdag 1820 in Antwerpen, toen nog een stad in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Hij overleed 58 jaar later op 11 augustus 1879 in Marienbad (Mariánské Lázně), dat toen nog in het koninkrijk Bohemen, deel van de dubbelmonarchie Oostenrijk - Hongarije, lag.

Jan Swerts.
Die fotografe kreitti Josef Mukařovský

Josef Mukařovský, Portret van Jan Swerts, verschenen in Světozor, 1876, nr 21. /

Josef Mukařovský, Portrét Jana Swertse, zveřejněný ve Světozoru, 1876, č. 21.

Aan de Antwerpse academie was Jan leerling van de historieschilder Nicaise de Keyser (1813-1887) en hij sloot er vriendschap voor het leven met medestudent Godfried Guffens (1823-1901) uit Hasselt. Ze vormden een schildersduo met gemeenschappelijk atelier in Antwerpen. Swerts en Guffens vertrokken in 1850 voor twee jaar op kunstreis naar Duitsland waar ze Keulen, Düsseldorf, Berlijn, Dresden (vandaar even naar Praag), Leipzig en München aandeden en dan verder reisden naar Italië waar ze o.a. in Rome, Napels en op Sicilië verbleven. In Duitsland raakten ze beïnvloed door het religieuze werk van de Nazareners (zie kader) en ze werden de belangrijkste vertegenwoordigers van deze school in België. Ze zouden in latere jaren (1859 en 1864) drukbezochte tentoonstellingen van werk van Nazareners organiseren in Brussel en Antwerpen.

Terug in Antwerpen huwde Jan in de herfst van 1852 met Maria Josepha Van Hoorenbeke, genoemd Mimi, met wie hij vier kinderen zou hebben: William (°1854), Walter (1855-1876 Praag), Jan (°1859) en Bertha (1859-1901).

Vanaf 1855 schilderden Swerts en Guffens voor de **Mariakerk in Sint-**

Niklaas, een stad tussen Antwerpen en Gent, een reusachtig altaarschilderij (De verheerlijking van Kristus) en wand-schilderingen (De zeven smarten van Maria), een opzienbarend en spraakmakend werk. Ze werkten er 15 jaar aan omdat het schilderwerk in etappes werd gesubsidieerd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken van België.

Ook in 1855 aanvaardden ze de eervolle opdracht om in de **Antwerpse Handelsbeurs** fresco's te schilderen, dit keer niet religieus maar profaan van aard: personifikaties van de werelddelen, van geografie, astronomie en zeevaartkunde en taferelen uit de roemrijke handelsgeschiedenis van Antwerpen. Swerts en Guffens werkten er bijna drie jaar aan en dan, tien dagen voor de opening, brandde in de nacht van 2 op 3 augustus 1858, het prachtige 16de eeuwse renaissance gebouw af. De wand-schilderingen gingen voorgoed verloren. Alleen die kartons (dat zijn door de kunstenaar in het atelier gemaakte patronen of tekeningen op ware grootte, als model voor de te schilderen fresco's), die de twee schilders weer naar hun atelier hadden gebracht, waren gered.

De kunst van Swerts en Guffens heeft geen blijvende invloed uitgeoefend.

Vlamingen hielden (houden) meer van burllesk realisme en van bloedbaden (Max Roose). Ze hebben wel een impuls gegeven aan de monumentale schilderkunst in België en hun bezielde religieus en nationalistisch werk kon rekenen op grote waardering en bijval en op talrijke tentoonstellingen kaapten ze de hoogste prijzen weg. Overheid en hof konden dit niet negeren en in 1855 werden ze als ridders opgenomen in de Belgische Leopoldorde. Daar waren goede redenen voor: kunstenaars moesten worden gebonden aan de staat, monumentale kunst moest de staat dienen, wat als typisch 19de eeuwse kan worden beschouwd en wat ook overal elders in Europa voorkwam, bijvoorbeeld in Berlijn (Pruisen), Wenen (keizerrijk), Praag (Bohemen en het Tsjechische volk). Kunst als propaganda dus voor de grootheid van het land, in dit geval moest de geloofwaardigheid van het piepjonge België worden betoond, het zuidelijke deel van de Verenigde Nederlanden dat zich in 1830 had afgescheurd en dat paradoxaal op een roemrijk verleden kon bogen, niet als eenheid maar in zijn samenstellende delen als Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Luxemburg enz. De toenmalige

Belgische Eerste Minister Charles Rogier, die er uitzag als een geboren en getogen Fransman en dat ook was en naar wie een thans lelijk plein in Brussel is genoemd, was een groot voorstander van overheidsmecenat voor vaderlandslievende monumentale kunst. In 1835 werd naar buitenlandse voorbeelden het Nationaal Museum van Belgische Meesters gesticht (Brussel), de Koninklijke Commissie voor Monumenten opgericht (bevoegd voor het bestaand en nog te bouwen patrimonium) en werd een wet uitgevaardigd voor de regeling voor het plaatsen van standbeelden van "nationale grootheden" in nationale gebouwen of op de openbare weg. Schilders als Gustaaf Wappers in Antwerpen en Louis Gallait in Brussel (bij beide meesters zou de Tsjechische schilder Jaroslav Čermák in de leer gaan en op de vrouw van laatstgenoemde werd hij heel erg veel stapelverliefd) schilderden reusachtige pathetische historieschilderijen, die toen in de (romantisch-nationalistische) smaak vielen, maar die eigenlijk alleen maar bravourestukken zijn (zoals ook het nationalistische *Slavisch epos* van Alfons Mucha alleen maar bravoure is).

De fresco's die ze in de jaren 1859-1870 in de Sint-Joriskerk in Antwerpen maakten, worden beschouwd als hun belangrijkste religieuze werk. Het zijn kruiswegstaties met voor het eerst Nederlandstalige onderschriften en dat was beslist niet vanzelfsprekend in het toenmalige België (Nederlandstalig onderwijs bijvoorbeeld, werd pas in 1883 wettelijk toegestaan). In de Gazet van Gent (23 november 1871) lezen we over de kruisweg: *Wat wij Vlamingen in dit werk vooral moeten goedkeuren, (...) is dat al de opschriften (...) zonder uitzondering in de taal des volks in het Vlaamsch*

Dirk van Assenede en gravin Beatrijs van Vlaanderen (detail)

Deze muurschildering vertoont de kenmerken van het werk van Jan Swerts: strenge en eenvoudige vormen (Italiaanse meesters uit 14de en 15de eeuw), het belang van de lijn en de tekening (Nazareners), de kleurenschittering, spirituele inhoud, veredeling, verheffing, het belang van gelaatsuitdrukkingen, gebaren en houdingen (narratief karakter), de harmonische groepering van personages.

Dirk van Assenede a hraběnka Beatrice Vlámská (detail)

Tato nástěnná malba ukazuje znaky maliřského rukopisu Jana Swertse: přísné a jednoduché tvary (italští mistři 14. a 15. století), linearita a kresebnost (nazaréni), jasné barvy, duchovní obsah, vznešenost, lesk, význam obličejové mimiky, gest a póz, které zaujímají figury (narrativní charakter výjevu), harmonické seskupení osob.

Nazareners

Een kunststroming uit de romantiek. Duitse kunstenaars hadden in 1809 in Wenen de Lukasbroederschap gesticht, trokken dan naar Rome, waar andere schilders zich bij hen aansloten en ze zich terugtrokken in een verlaten klooster. Ze droegen lange haren met een scheiding in het midden naar het voorbeeld van Albrecht Dürer en van vele Jezusvoorstellingen, in Italië *alla nazareno* genoemd. Inspiratie vonden ze bij Fra Angelico, Raffaël, Dürer, Holbein, Cranach en anderen. Kenmerkend zijn de lijnvoering (tekening), kleurvlakken, verwaarlozing van perspectief, uitgesproken religieuze en patriottische onderwerpen (Europa was toen grotendeels door Franse troepen bezet), ingetogenheid, het verhevene (idealisme), het narratieve (vertellende). Ze propageerden de wandschilderkunst. Belangrijke Nazareners waren bijvoorbeeld Franz Pforr, Friedrich Overbeck, Peter von Cornelius, Wilhelm von Kaulbach en Julius Schnorr. De Nazarenersschool heeft een korte, maar roemrijke bloeitijd gekend, tot ze door het realisme werd verdrongen. De Nazareners hebben later o.a. het symbolisme, de Jugendstil en de Beuroner kunst beïnvloed.

zijn vervaardigd. 't Is niet meer dan natuurlijk, zal men zeggen. (...) Daarom zijn wij de heren Guffens en Swerts dank verschuldigd (...). Deze muurschilderingen inspireerden de Vlaamse komponist Peter Benoit tot het werk *Drama Christi*.

Swerts korrespondeerde met Alberdingk Thijm (1820-1889), de bekende Nederlandse dichter en professor kunstgeschiedenis, die kontakten tussen Vlaanderen en Nederland behartigde. Toen Holland in 1861 zwaar werd getroffen door een overstroming, organiseerden Swerts en Guffens met medewerking van Thijm een grote succesvolle benefiettentoonstelling in de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Als dank- en eerbetuiging werden ze opgenomen in de Nederlandse Orde van de Eiken Kroon. Jan Swerts ontving (meestal samen met Guffens) talrijke **onderscheidingen en eretekens** waarvan de belangrijkste zijn: Ridderkruis van de Leopoldorde (België, 1855), Orde van de Rode Leeuw (Pruisen, 1860), Orde van de Zähringer Leeuw (Baden, 1860), erelid van de Duitse Kunstenaarsvereniging (1859) en van de kunstakademies in München en in Dresden, Orde van de Witte Valk (Weimar, 1865), Officierkruis van de Leopoldorde (België, 1869, n.a.v. de afwerking van de schilderijen in Leper), de pauselijke Sint-Gregoriusorde (1871), korresponderend lid van het *Institut de France in Parijs* (1873)

In de jaren 1861-1869 schilderden ze in de raadszaal van de **Lakenhalle in Leper** fresco's met taferelen uit de Vlaamse geschiedenis, maar die gingen samen met de hele stad verloren ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. Een mees-

terwerk zijn de wandschilderingen in de raadszaal van het **stadhuis van Kortrijk**, geschilderd in 1873-1875. De onderwerpen zijn ook hier Vlaams-nationaal: van de hand van Swerts zijn *De Guldensporenslag* (afgewerkt door de Tsjechische schilders F. Ženíšek en B. Roubalík, zie verder) en *Dirk van Assenede leest aan gravin Beatrijs van Vlaanderen en haar hofdames zijn gedicht Floris ende Blancefoer voor* (zie foto). We zezen al eerder op het verhevene in de kunst van Swerts: hier is schoonheid het thema, de schoonheid der vrouw, de schoonheid der poëzie. Swerts stond daarmee op het toppunt van zijn kunde en werd alom geprezen.

Naar Praag

Godfried Guffens had in 1871 Antwerpen verlaten en zich gevestigd in Schaarbeek bij Brussel. Jan Swerts verhuisde in oktober 1874 samen met vrouw Mimi, maar zonder de kinderen, naar Praag waar hij het directeurschap van de Akademie der beeldende kunsten (*Akademie výtvarných umění* of kortweg AVU) had aanvaard. Die was in 1799 gesticht door de privé *Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde* (*Společnost vlasteneckých přátel umění*), die in 1896 zou worden verstaatst en de Nationale Galerie (*Národní galerie*) werd. Directeur Josef Matyáš Trenkwald (Praag 1824-1897), een van de laatste Nazareners, werd in 1872 belast met de leiding van de Weense keizerlijke academie en vermoedelijk had hij Jan Swerts als zijn opvolger aanbevolen. De academie en de kunstverzameling waren toen gehuisvest respectievelijk ondergebracht op de tweede verdieping van het

Klementinum (toen universiteitsbibliotheek) met ramen die uitgaven op het Mariaplein en de Platněřská ulice (Koperslagersstraat), toen nog een van de mooiste straten van de Praagse Oude Stad. (Het oude Praag zou in 1895-1903 grotendeels worden afgebroken!) Jan Swerts bleek een zeer bekwame en geliefde directeur. Hij moedigde zijn leerlingen, onder wie Jakub Schikaneder, Mikoláš Aleš, Felix Jenewein en Vojtěch Bartoněk, aan om gebeurtenissen uit de Boheemse geschiedenis en legenden te schilderen. Twee van zijn leerlingen, František Ženíšek en Bohumír Roubalík, stuurde hij naar Kortrijk om er de muurschildering *Guldensporenslag* af te werken! Mikoláš Aleš - welke Tsjech kent hem niet? - studeerde van 1869 tot 1873 aan de academie, waarna hij in het atelier bleef tot 1877. Swerts zag in 1874 tekeningen van Aleš, herkende een groot talent en bekommerde zich persoonlijk om het lot van deze jonge artschilder. Hij gaf Aleš maandelijks 3 goudgulden, nodigde hem geregeld uit voor het middagmaal en kocht voor hem papier, schildersdoek en palet. Dat was heel aardig van Swerts.

Om in een vreemd land niet te vervreemden organiseerde Swerts thuis bijeenkomsten van plaatselijke kunstenaars en kunstminnaars. Deze gezelschapsavonden verkregen nog een aparte toets door de gewaardeerde aanwezigheid van Mimi, Swerts' minzame en intelligente vrouw. In 1876, tijdens een bezoek aan zijn ouders in Praag, overleed hun tweede oudste zoon Walter. Die werd begraven op de Olšany begraafplaats nummer III, afdeling 10, graf 52. In het begrafenisregister is zijn naam fout geschreven als Sweerts, wat

bij vele Tsjechische auteurs voldoende reden was om van hem een lid van de adellijke familie Sweerts te maken!

Op de grafsteen staat een in Praag (in heel Tsjechië?) uniek Nederlandstalig grafschrift (zie foto): † / hier ligt begraven / WALTER SWERTS / geboren in Antwerpen / den 14 januari 1855 / gestorven gedurende een bezoek / aan zyne ouders in praag / den 21 september 1876. / hy ruste zacht in vreemde aarde. Een jaar later kreeg Jan weer een zware klap: op 13 november 1877 overleed zijn vrouw Mimi.

In die tijd had Jan Swerts ontwerpen gemaakt voor **fresco's en een glasraam in de Sint-Annakapel** van de Praagse kathedraal. Het zou zijn laatste grote monumentale werk zijn. In zijn laatste brief aan zijn vriend Guffens, gedateerd 9 december 1878, schreef hij dat hij de laatste dagen van november dagelijks van tien tot drie in de kathedraal had gewerkt en dat hij toen ziek was geworden. Door het dagenlang op een steiger stilzittend of liggend schilderen in de ijsskoude kathedraal was hij zwaar verkouden geworden en van die verkoudheid zou hij niet meer herstellen. Hij schreef zijn vriend ook dat hij voortdurend twijfels had over het welslagen van de kapeldecoratie: hoe zou men de schilderijen beoordelen en vooral, wat zou de werking zijn van een bont glasraam temidden van matte muurschilderingen? Toen dan begin december het werk klaar was, werd het door aartsbisschop kardinaal Fürst von Schwarzenberg en de kapittelheren enthousiast onthaald. Swerts werd overstelpt met lof, ook in de pers, en de daaropvolgende dagen ging het volk nieuwsgierig een kijkje nemen.

Van de slepende zware verkoudheid

(vermoedelijk een longontsteking) hoopte Jan Swerts in Marienbad (Mariánské Lázně) te herstellen, maar hij overleed er op 58-jarige leeftijd op 11 augustus 1879 en werd daar op het kerkhof begraven. Ook hij ruste zacht in vreemde aarde!

Zowel in Praag als in Vlaanderen werd getreurd. Op 26 mei 1881 werd in de voorhal van de Antwerpse academie een portretbuste (gemaakt door Francois van Havermaet) van Jan Swerts onthuld in het bijzijn van vele notabelen, waarna een requiemmis werd opgedragen in de Antwerpse Sint-Joriskerk, waar hij en Guffens de kruiswegstaties meesterlijk hadden geschilderd. In die kerk werd toen een medaillon met portret van Jan Swerts en met inschrift aangebracht.

De decoratie van de Sint-Anna-kapel in de Sint-Vituskathedraal

De H. Annakapel (*kaple sv. Anny*), ook Nostitzkapel genoemd (*Nostická kaple*) is de eerste oude middeleeuwse kapel in de noordelijke kooromgang, grenzend aan de sakristie. Gewelf (1874) en interieur van deze kapel werden gerenoveerd naar plannen van kathedraalbouwmeester Josef Mocker, de ontwerper van het pompeuze neogotische westelijk deel van de kathedraal. Mocker heeft ook het nieuwe altaar (1878-80) voor de Annakapel ontworpen, waarin het zogenaamde *Trierer Plenarium* is verwerkt, een romaanse reliekhouders uit het midden van de 13de eeuw, afkomstig uit de Sint-Maartenskerk in Trier en ten tijde van de Franse bezetting van het Rijnland begin 19de eeuw in Praag te-

rechtgekomen waar graaf Joseph Nostitz het kocht en in 1846 schonk aan de kathedraal. (Het exemplaar in de kapel is een kopie, het origineel bevindt zich in de schatkamer.)

De vernieuwing van het kapelinterieur gebeurde in opdracht van de sponsor, de Vereniging van Vaderlandslievende Kunstvrienden, de werkgever van Jan Swerts. Die heeft eind november – begin december 1878 aan de door hem ontworpen muurschilderingen zelf de laatste hand gelegd (Herman Riegel). Ze stellen taferelen voor uit het apokrief evangelie van Sint-Jakob waarin het leven van de H. Anna, moeder van Maria, wordt verhaald. Ook het ontwerp voor het glasraam, de stamboom van Maria (Boom van Jesse), is van Swerts. Het is gemaakt in de Tirolse glasfabriek Neuhäuser in Innsbruck.

Tegen de oostmuur, onder de wandschilderingen, hangt het schilderij *Madonna met Jezuskind* uit de eerste helft van de 16de eeuw. In de vloer en tegen muren zijn grafstenen van leden van de adellijke families Nostitz en Žďársky. Tegen de noordwestmuur staat de marmeren plaat van het graf van Octavio de Santa Cruce (†1581), de pauselijke nuntius aan het hof van keizer Rudolf II.

De *Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde* liet kort na de dood van Swerts in de Annakapel een gedenkplaat aanbrengen met de tekst: *D. O. M. A. MDCCCLXXIX Societas fovendis per Bohemiam artibus occupata altare in honorem sanctae Matris Annae erigi parietesque una cum fenestra picturis exornare curavit opera Josephi Mocker architecti, Joannis Swerts pictoris, Ludovici Schimek sculptoris.*

Maria boodschap (annunciatie)		Geboorte van Jezus		Glasraam Boom van Jesse	Kruisdood van Jezus		Verrijzenis (Drie Maria's bij het graf)	
Geboorte van Maria		Anna onderwijst de jonge Maria, Joachim kijkt toe (huiselijk tafereel)			Anna en Joachim met de jonge Maria voor de hogepriester in de tempel		Anna's dood Maria geeft afscheidskus	
Huwelijk Anna en Joachim	Anna geeft aalmoezen	Anna en Joachim met offergaven op weg naar de tempel	Afgewezen offer in de tempel omwille van onvruchtbaarheid		Joachim trekt zich terug in de woestijn	Na 40 dagen in de woestijn verkondigt engel aan Joachim de geboorte van een kind	Engel verkondigt geboorte van kind aan Anna in tuin met laurierboom en mussennest	Anna en Joachim omhelzen elkaar voor de Gouden Poort van de tempel

Schematische voorstelling van de wandschilderingen in de Annakapel

De tafereelen leest men van links naar rechts, te beginnen linksonder. De hele kompositie is zeer goed doordacht.

Bibliografie

- Bergmans Anna, *Middeleeuwse muurschilderingen in de 19de eeuw. Studie en inventaris van middeleeuwse muurschilderingen in Belgische kerken*, Lovain, 1998.
- Huebner F. M., *De romantische schilderkunst in Vlaanderen (1780–1850)*, Haag, 1944.
- Müller Rudolf, Swerts, Jean v *Allgemeine Deutsche Biographie*, vydala Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, svazek 37 (1894), s. 261–264.
- Podlaha Antonín, *Ilustrovaný průvodce metropolitním chrámem sv. Víta v Praze*, Praha, 1929.
- Riegel Herman, *Geschichte der Wandmalerei in Belgien seit 1856. Nebst Briefen von Cornelius, Kaulbach, Overbeck, Schnorr, Schwind und Anderen an Godfried Guffens und Jan Swerts*, Berlin, 1882.
- Rooses Max, *Oude en nieuwe kunst*, Gent, 1896.
- Szabo Miloš, *Pražské hřbitovy. Olšanské hřbitovy. III*, Praha, 2011, s. 205–206.
- Thijm Alberdijnck J. A., *De muurschilderingen van G. Guffens en J. Swerts besproken ter gelegenheid der tentoonstelling hunner kartons in de Kon. Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam*, Amsterdam, 1861.

Zimní radovánky I.

Kdysi bývaly zimy v Nízkých zemích kruté. Mrzlo, až praštělo. Malá doba ledová trvala přibližně od poloviny šestnáctého století do poloviny devatenáctého století.

Hendrick Avercamp (1585-1634), Zimní radovánky, 1. pol. 17. století / Ijsvermaak, eerste helft van de 17e eeuw

Malíři se začali věnovat malování zimní krajiny s bruslaři. První zimní krajinu v severním Nizozemí pravděpodobně namaloval Cornelis Jacobsz van Culenborch v roce 1565. Znamější jsou ale zimní krajiny Pietera Brueghela staršího z téhož roku namalované v jižním Nizozemí. I díky těmto obrazům si dokážeme udělat představu o zimách v té době, protože věrohodné měření počasí se začalo využívat až v dalších stoletích.

Kolem roku 1600 byly zimy s dlouhými obdobími, kdy mrzlo a napadlo hodně sněhu, běžným jevem, stejně jako v sedmnáctém století zamrzlé řeky a kanály. Souvislost mezi tuhými zimami a popularitou zobrazované zimní krajiny je jasná – když během dvou ze tří zim panoval po dlouhou dobu mráz, nabízí se téma samo.

V průběhu Malé doby ledové se v Nizozemí stalo bruslení populárním sportem, ale na ledě se kromě bruslení mohl člověk setkat i s milovanou osobou, daly se hrát různé hry, po

ledě bylo možné převážet zboží i lidi. Důvěra v pevnost ledové plochy byla zdroj nesčetných moralit v nizozemské literatuře, jak můžeme číst i u Jacoba Catse: „Když se oslovi daří příliš dobře, jde si zatančit na led“.

Přesto bylo bruslení pro mnoho lidí zdrojem zábavy, jak vidíme na obrazech z tehdejší doby. Pohyb po ledě lámal společenské bariéry, láska na ledě se stala tématem mnoha básní a písní. Tančící a elegantně se pohybující dvojice známe z mnoha vyobrazení té doby. Poptávka po bruslích rostla a jejich výroba se stala řádným řemeslem. Obdiv vůči šikovnosti Nizozemců na ledě vyjadřovali i zahraniční pozorovatelé ve svých denících z pobytu nebo cest po Nizozemí. Koncem sedmnáctého století, v Období paruk, vyšlo u vyšších tříd bruslení z módy.

První brusle se zhotovovaly z kostí, až později ze železa. Na obrazech ze sedmnáctého století vidíme zhruba stejný druh bruslí, samozřejmě s lokálními výjimkami. Po ledě bylo také možno pohybovat se s pomocí sáněk, které byly původně vyrobené rovněž z kostí, později ze dřeva, byly menší či větší, některé tažené koňmi, zdobené vhodnými kresbami a malbami. Bohatí lidé se vydávali na výlety po ledě, o poutích a slavnostech pořádaly obce a města po ledě průvody, které přitahovaly velkou pozornost. Nejstudenějším druhem pohybu po ledě bylo plachtění. Velmi oblíbený byl také golf, který se hrál dřevěnými holemi se železnou nebo dřevěnou hlavou a míčkem z perziánu. Hrát mohli dva nebo čtyři hráči, jak se můžeme přesvědčit na obrazech mistrů sedmnáctého století i v nizozemské literatuře.

Podívejme se na několik obrázků z té doby. •

Ijsvermaak I.

De winters van weleer waren in de Lage Landen streng. Heel streng. De Kleine IJstijd duurde ongeveer vanaf het midden van de zestiende eeuw tot halverwege de negentiende eeuw.

De winters van weleer waren in de Lage Landen streng. Heel streng. De Kleine IJstijd duurde ongeveer vanaf het midden van de zestiende eeuw tot halverwege de negentiende eeuw. De schilders begonnen toen winterlandschappen met schaatsende mensen weer te geven. Vermoedelijk was het eerste geschilderde wintergezicht in de Noordelijke Nederlanden afkomstig van Cornelis Jacobsz van Culenborch uit 1565. Maar bekender zijn de winterlandschappen van Pieter Brueghel de Oude uit hetzelfde jaar, die hij in de Zuidelijke Nederlanden vervaardigde. Ook dankzij deze schilderijen kunnen wij ons een voorstelling maken van de winters uit die tijd, want betrouwbare metingen van het weer zijn pas na de zeventiende eeuw verschenen.

In de jaren omstreeks 1600 waren de winters met lange vorst- en sneeuwperiodes een normaal verschijnsel, in de zeventiende eeuw kwamen dan winters met dichtgevroren rivieren en grachten regelmatig voor. Er is een kennelijke samenhang tussen de strenge winters en de populariteit van geschilderde winterlandschappen – als twee van de drie winters aanzienlijk lange vorstperiodes kenden, ligt het thema voorhanden.

Tijdens de Kleine IJstijd ontwikkelde zich het schaatsen in de Lage Lande tot een populaire sport, men kon op het ijs evenwel niet alleen schaatsen maar ook een geliefde ontmoeten, spelen, over het ijs goederen en mensen transporteren. Het vertrouwen in het ijsoppervlak was een bron van talrijke moraliserende bespiegelingen in de Nederlandse letterkunde, zoals wij bijv. bij Jacob Cats kunnen lezen: “Als den ezel te wel is, zo gaat hij op het ijs dansen”.

Toch was het schaatsen voor velen een bron van vermaak, zoals wij op de schilderijen kunnen zien. Het ijs brak maat-

schappelijke barrières, liefde op het ijs werd thema van vele liedjes en gedichten. En de dansende en elegant bewegende stelletjes kennen wij uit vele weergaven uit die tijd. De vraag naar schaatsen werd groot en het vervaardigen van schaatsen groeide tot een vak. Bewondering voor de behendigheid van de Nederlanders op het ijs hebben ook buitenlandse waarnemers in hun dagboeken over hun verblijf of reis door de Lage Landen uitgedrukt. Maar op het eind van de zeventiende eeuw, in de Pruikentijd, raakte het schaatsen bij de hogere klassen uit de mode.

De vroegste schaatsen werden van beenderen vervaardigd, pas later van ijzer. Op de schilderijen uit de zeventiende eeuw kunnen wij ongeveer hetzelfde type schaats zien, natuurlijk met verschillende lokale details. Over het ijs kon men zich ook met sleeën bewegen, aanvankelijk ook van been, later van hout, kleinere of grotere, ook door paarden getrokken, beschilderd met toepasselijke taferelen. Rijke mensen maakten tochten over het ijs, met kermissen en feestdagen organiseerden de dorpen en steden optochten over het ijs die grote aandacht trokken. Maar het allerkoudste vermaak op het ijs was het ijszeilen. Grote populariteit had ook het golfspel, met houten stokken met een ijzeren of houten kop en een balletje van leer, met twee of vier spelers – vaak op de schilderijen weergegeven en ook in de letterkunde vermeld.

Laten wij maar eens enkele schilderstukken bekijken.

Pieter Brueghel de Oude (1520-1569), Zimní krajina s bruslaři a pastí na ptáky / Winterlandschap met schaatsers en vogelknip, 1565, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel

Adriaen van de Venne (1585/86-1631), Muž a chlapec hrající golf na ledě / Man en jongen, colf spelend op het ijs 1626, British Museum, Londen

Adriaen Pietersz van de Venne, Ijsvermaak, 1625, Rijksmuseum, Amsterdam

Hendrick Avercamp (1585-1634), Zimní radovánky v krajíně / Winterlandschap met ijsvermaak, 1608, Rijksmuseum Amsterdam

Peter Paul Rubens (1577–1640):

Neznámý mistr antverpské školy, Rubens se synem Albertem, olej na plátně. Tento dvojportrét Rubense a jeho nejstaršího syna Alberta (1614-1657) patří mezi vzácné obrazy, na nichž je zobrazen předmět z Rubensovy sbírky. Jde o Hekaté triformis, římskou sochu z 1. století našeho letopočtu, jejíž originál je dnes v Leidenu. Podle podoby a šatů Rubense se anonymní tvůrce obrazu opíral o Rubensovu vlastní podobiznu z jeho domu. Pravděpodobně patřil k blízkému okruhu Rubensových známých. Druhá, lepší verze tohoto dvojportrétu se nachází v Ermitáži v Petrohradě. Není jasné pro koho byl tento obraz vytvořen a proč byl zhotoven dvakrát. Je možné, že šlo o dar pro Rubense a jeho syna Alberta. **Onbekende meester, Antwerpse school, Rubens en zijn zoon Albert, olieverf op doek.** Dit dubbelportret van Rubens en zijn oudste zoon Albert (1614-1657) is een van de zeldzame schilderijen waarop een voorwerp uit Rubens' collectie is afgebeeld. Het betreft de Hecate Triformis, een Romeins beeld uit de eerste eeuw na Christus, waarvan het origineel nu wordt bewaard in Leiden. Voor de gelijkenis en het kostuum van Rubens baseerde de anonieme schilder zich op het Zelfportret in het Rubenshuis. Waarschijnlijk behoorde hij tot de onmiddellijke omgeving van Rubens. Een tweede, betere versie van dit dubbelportret bevindt zich in de Hermitage in Sint-Petersburg. Het is niet duidelijk voor wie dit schilderij is gemaakt en waarom het twee keer werd uitgevoerd. Mogelijk waren ze als geschenk bedoeld voor Rubens en Albert.

V této ročence zveřejňujeme dopisy 50-55 a 57. Patří ještě do období, které Leen Huetová nazývá „Francouzské problémy“, které jsme krátce načrtli v ročence 2012. Dopis 54 nepublikujeme. Zoff píše, že se jedná o francouzsky psaný závěr delšího dopisu v italštině, který pojednával o finančních otázkách a velké bedně s obrazy a kresbami, které Rubens očekává z Livorna a Marseille. / In dit jaarboek publiceren wij de brieven 50 tot 55 en 57. Deze brieven behoren tot de periode die Leen Huet "Franse verwickelingen" noemt, die wij in het jaarboek 2012 geschetst hebben. Zoff schrijft dat er sprake is van een Frans geschreven slot van een langere brief in het Italiaans. De brief ging over financiële kwesties en over een grote kist met schilderijen en tekeningen, die Rubens uit Livorno en Marseille verwacht.

Dopisy / Brieven

Kancléři Pecquiovi
Antverpy, 30. září 1623.

50

Nejjasnější a vážený pane,

Shledal jsem našeho katolíka hluboce sklíčeného vážnou nemocí jeho otce, která je podle výroku lékařů smrtelná; také ho denně trápí takřka nepřetržitá horečka, takže ho brzy tu jedna příčina, tu druhá, tu obě společně pravděpodobně zdrží déle, než by bylo jinak nutné. Je ovšem pravda, že navrhuje, aby v takovémto případě přišel do Lille jeho strýc, aby mu podal ex propinquo zprávu o jeho záležitostech. Pokusím se však, bude-li to možné, abych ho od jeho plánu odvrátil, alespoň na několik dní. Když jsem mu sdělil odpověď, stoupla jeho horečka takřka na dvojnásobek, přestože jsem tak učinil po dlouhé přípravné řeči, a on obdivoval velkou píli, chytrost a krásu, které tento dokument vyzařuje, takže se jeví nemožné, pojednat stejný předmět s větším uměním a tolika způsoby, jak se zde stalo. Nakonec vzal katolík své pokyny k jednání a ukázal mi v nich formulaci, která se mi nelíbila: totiž, že od nás nesmí přijímat ani předávat žádnou odpověď, která by byla dvojnásobná nebo se podobala předchozím, nýbrž jen prosté přijetí příměří nebo vůbec nic. Na to jsem se smíchem odpověděl, že to jsou strašáci leda pro děti, ale že on sám jistě není tak naivní, aby jim věřil, neboť tato tajná smlouva je bez nevýhody pro jakoukoliv stranu a nezabrání tomu, aby současně každý učinil své nejzazší možné. On pak znovu odpověděl, jak jsem Vaší Jasnosti již řekl, že jsme k jeho škodě využili princovy papíry tím, že jsme je poslali do Francie, abychom tam vzbudili nedůvěru krále a zášť stavů proti němu. Řekl jsem mu, že jestliže by kníže souhlasil s tím, že se poskytně Její nejjasnější Výsosti v tomto ohledu o něco více informací o tomto tématu, ona by pravděpodobně projevila svou nelibost tak jasně, že by byl zcela přesvědčen o její nevinosti. Že to všechno jsou jen triky a vymyšlenosti sloužící k porušení smlouvy. Zůstal však neoblomný a trval na tom, že to je pravda, a že kníže by mohl ukázat samotné opisy, které mu byly poslány z onoho dvora, jako to již učinil vůči jiným. Nakonec se dal přemluvit a rozhodl se, že naši odpověď opíše vlastní rukou, aby ji předal knížeti při první příležitosti, a byl by tak hned učinil, kdybych mu nebýval řekl, že by bylo lepší počkat, dokud záchvat nepřejde a on bude zcela prost horečky. Proto jsem si odpověď vzal zase s sebou a slíbil jsem, že ho opět vyhledám, aby pak bylo možno provést opis k jeho i mému pohodlí v mé přítomnosti. Tím se uklidnil, a tak získáváme trochu času. A tak se s upřímným srdcem poroučím do přízně Vaší urozené osvícenosti a líbám Vaše ruce.

Antverpy, 30. září 1623.

Nejoddanější sluha Vaší osvícenosti, Peter Paul Rubens.

Psal jsem otevřeněji vzhledem k velké důvěře, kterou vkládám do svědomitosti doručitele tohoto dopisu. Slíbil mi, že jej doručí do vlastních rukou Vaší urozené Jasnosti. Učiním totéž, až vám budu svého času posílat originál odpovědi. Katolík mi dále řekl, že tajemník knížete*), jehož rukama vyhotovení této smlouvy prochází, se nazývá Junius a je velice korupční osoba, která bere úplatky oběma rukama. Katolík však říká, že jeho strýc by se nepokoušel ho získat takovými prostředky, protože jeho vlastní ryznost by považovala takovýto postup za nečestný. Považoval jsem však přesto za správné, aby to Vaše urozená Jasnost věděla. Rovněž se mi dosud jeví velice nebezpečné, objeví-li se Katolík v budoucnu v Bruselu osobně, vzhledem k podezření, které by vzbudil v kardinálovi della Cuevovi, a proto by bylo lepší, aby pro případ, že jednání tentokrát neztroskotají, zůstal při svém návratu v Antverpách a abych jeho písemnou odpověď odeslal nebo předal osobně. Ale tento návrh by neměl pocházet ode mne, protože by mne možná začal podezřívát a myslet si, že ho chci vyloučit a převzít veškerou věc na sebe. A tak, jestliže se to Vaší urozené Jasnosti jeví nutné, bylo by dobré, kdybych mu mohl ukázat nějakou zprávu nebo příkaz týkající se tohoto předmětu od Vaší urozené Jasnosti. Tady ve městě se nemluví o ničem jiném než o návratu prince Waleského do Anglie. Avšak zpráve se obecně nevěří, protože pochází ze Zeelandu.

*) Tento tajemník byl příčinou, že poslední odpověď nebyla zaslána v nejlepší podobě, neboť vyškrtl cosi v náš prospěch, protože má na knížete velký vliv.

Valavezovi.

Antverpy, 12. prosince 1624

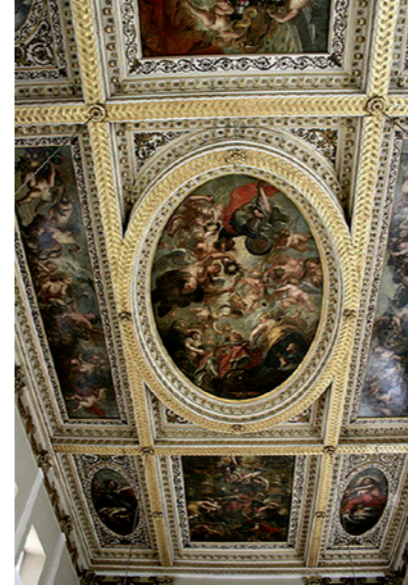
Pane!

Nechtěl jsem Vám psát dřív, než jsem zaslal perpetuum mobile do Paříže, které jsem nyní co nejlépe uložil do bedny, v níž má fungovat, podle pokynů, které jsem zaslal panu de Peirescovi a které mu zašlu znovu, abych mu připomněl ovládnutí. Domnívám se, že učiní dobře, když je stejným způsobem zašle do Aix, za předpokladu, že přístroj dorazí do Paříže v dobrém stavu; V každém případě prosím odstraňte kryt a zvedněte dostatečně plátno tak, abyste spatřil skleněnou trubku; jestliže bude celá, můžete si být jist zbytkem. Nebezpečí hrozí pouze trubce; nádoba je pevná a silná. Je zde rovněž malá skleněná nádoba naplněná do poloviny zelenou vodou, a touže vodou jsem naplnil trubku do té míry, jak je to nutné pro její provoz. Rovněž jsem dal vedle nádoby malou krabičku s otisky gem. Zdálo se mi vhodné svěřit tuto bednu do rukou Antoina Muye, hlavního poštovního doručovatele pro Paříž; a ten na sebe vzal úkol Vám ji bezpečně doručit, přestože myslím nepojede osobně; v každém případě je to úctyhodný, ve svých slibech nanejvýš spolehlivý člověk a dal jsem mu otevřený, Vám adresovaný dopis, přičemž nechávám cenu za provedenou dopravu na Vašem uvážení a slíbil jsem mu, že kromě obvyklého poplatku podle váhy ho odměníte navíc za jeho námahu vynaloženou na zajištění této bedny. Před třemi dny mi řekl, že vůz vyrazí příští den, a je třeba vzít v úvahu, že vzhledem ke špatným cestám bude na cestě dlouho.

Dosud jsem nedostal dopisy kardinála d'Ossata ani další knihy, které jste mi laskavě podle seznamu přiloženého k vašemu poslednímu dopisu poslal. Na seznamu jsem viděl také sbírku všech děl Theophilových, od doby jeho zatčení do přítomnosti. Velice se na ni

P. P. Rubens, Gemma Tiberiana, 1625-1626, Ashmolean Museum Oxford

Banqueting House, Whitehall, Londres, het plafond met de fresco's gemaakt door P. P. Rubens / strop s freskami P. P. Rubense

Banqueting House, Londres / Londýn

Uit Rubens kunstcollectie: de vaas van een Byzantijn keizer, ca 400 n. Chr., gekocht door Rubens in 1619 / Z Rubensovy umělecké sbírky: váza byzantského císaře, kolem roku 400 n. l., zakoupená Rubensem v roce 1619

těším, ale zvláště dychtím po jeho Satirikonu, který byl příčinou jeho neštěstí a toho, že ho tak krutě odsoudili a popravili. Knihu otce Scribania nazvanou: Politico Christianus, pro kterou jsem navrhl frontispis, mám již zcela hotovou; poslal mi rovněž „Ordonnances des Armoiries“ z Bruselu. Nebylo však možné tyto knihy do výše uvedených bedny umístit. Kromě toho jsem „Ordonnances des Armoiries“ dosud neměl v rukou. Bude proto nutné udělat malý zvláštní balíček a svěřit jej témuž Antoinu Muysovi. Mezitím se podívám po nějaké další věci, která by se vám mohla líbit. Novinky tu nejsou žádné. Obléhání Bredy pokračuje se stejnou úporností, přes neobyčejně těžké deště, které způsobují v poli řadu nepřijemností; všechny cesty jsou nakolik zničené, že povozy postupují s největšími možnými potížemi. V žádném případě nenachází princ Oranžský žádné prostředky, jak nepřítele porazit nebo zastavit, a vzdal svůj podnik, protože ho považuje za nemožný. Markýz, aby ulehčil potíži obstarávání píce a rovněž aby ušetřil koně, rozdělil většinu své kavalerie ve městech v blízkosti tábora, jako je Herenthals, Lierre, Malines, Turnhout a Hertogenbosch, kde je dobře umístěna a jezdí vstříc povozům přicházejícím z pole a pokud je to nutné, je doprovází. Princ Oranžský plánuje jakousi akci, avšak dodnes nevíme, zda bude sloužit na pomoc Bredě nebo prostě k markýzovu rozptýlení. Dal postavit v Rotterdamu 40 lodí, schopných pojmout jak muže tak koně, s připojenými pontony, aby se mohli se svými náklady kdekoliv vylodit. Vraha vévody z Croy dosud nevy pátrali; co se týče jeho ženy, říkají, že jí zanechal krásné vdovské věno, v současné době však nemohu říci, kolik. Co se týče mne, očekávám, že s pomocí Boží budu do šesti týdnů zcela připraven na svou cestu do Paříže. S důvěrou doufám, že Vás tam naleznou, což pro mne bude znamenat největší štěstí na světě; rovněž doufám, že dorazím včas, abych byl přítomen oslavám královské svatby, které se pravděpodobně budou konat při příštím karnevalu. Mezitím se pokorně poroučím do Vaší přízně a líbám Vaše ruce z celého srdce zůstávaje

Váš nepokornější sluha,
Peter Paul Rubens Antverpy,

12. prosince 1624.

Valavezovi.

Antverpy, 26. prosince 1624

Pane, dlužím Vám odpověď na dva dopisy, protože Váš první ke mně dorazil poněkud pozdě, než abych mohl poslat odpověď prostřednictvím kurýra v posledním týdnu, i když mě nutil k živému spěchu zprávami, které jste mi zaslal (pocházejícími z úst abbého de St. Ambroise) o odchodu krále a celého dvora z Paříže v únoru, bez rozlišení, kdy to bude, na začátku, uprostřed nebo ke konci měsíce. Kromě toho jsem s touto poštou dostal dopis od samotného pana de Saint Ambroise, datovaný 19. tohoto měsíce, ve kterém mne jménem královny matky žádá o přesný termín, kdy bych mohl dodat své obrazy do Paříže, aniž dodává cokoli dalšího a aniž zmiňuje odchod dvora a aniž mne jakkoliv popohání ke spěchu. Naopak mi ještě zaslal rozměry obrazu, jenž by chtěl mít kardinál Richelieu z mé ruky a který se mi kvůli své malosti nelíbí, protože bych mu své služby rád poskytl se svým nejlepším uměním. Odpověděl jsem mu, že (dá-li mi Bůh život a zdraví) bych mohl dokončit vše do konce ledna, jestliže to skutečně spěchá tak, jak mne

Vaším prostřednictvím informoval, že by však, kdyby takový spěch nebyl zapotřebí, bylo lepší poskytnout mi trochu času, aby barvy mohly klidně vyschnout, aby se daly obrazy stočit a zabalit bez nebezpečí, že se na nich něco pokazí; kromě toho je nutné počítat s alespoň patnácti dny na cestu povozem, který dopraví obrazy z Bruselu do Paříže, protože cesty jsou celé rozryté a rozbité; přesto všechno se zavazuji, že s pomocí Boží budu se všemi obrazy v Paříži nejpozději do konce února. Je-li však nutné, abych přijel dříve, své povinnosti se nebudu vyhýbat, pročez ho co nejsnažněji žádám, aby mě spolehlivě a co nejdříve vyrozuměl, abych věděl, jak mám postupovat, protože bych nerad zmeškal, že budu - ať už jakkoliv - v Paříži před odjezdem dvora. Prosím Vás rovněž, abyste upomenul M. de St. Ambroise, aby mne spolehlivě informoval o stanovených termínech mého příjezdu, bez jakékoliv chyby a abyste se i vynasánil mně ihned informovat o jakékoliv nepředvídané novince nebo změně týkající se králova odjezdu. To by zvýšilo mé závazky vůči Vám (je-li nějaké zvýšení vůbec možné). Předevčirem jsem dostal balíček knih označených ve Vašem seznamu. Byly tam všechny, nemyslel jsem si však, že z toho vznikne tak těžký balík. Dopisy kardinála d'Ossata jsou nejlepší, které jsem kdy četl; velice milé jsou mi rovněž dopisy Duplessise Mornayho, neboť si nevzpomínám, že bych o nich kdy slyšel, přestože jejich autor je dobře znám svými dalšími díly a svým sporem s du Perronem. Nevím jak bych Vám zaplatil jinak než díky, protože zde nenacházím nic důstojného Vašeho zájmu nebo zájmu pana radního, Vašeho bratra; knihu otce Scribania s Ordonnances des armoires jsem dosud nepředal povozníkovi, doufaje, že najdu nějaký jiný dárek. Avšak podle mého názoru zde není nic než latinská kniha, která právě vyšla z ruky pana Chiffleta - De Sacra Lindone Vesuntina aut Sepultura Christi, jež se mi zdá velmi pěkná. Dostanu ji zítra; zašlu Vám všechny tři prvním dostavníkem, který opouští město. Rovněž jsem provedl pro Vašeho bratra výtečnou kresbu mumie, která je v mém vlastnictví, ale neodvažuji se ji přibalit ke knihám, protože bych ji musel složit na příliš malý formát. Zdá se mi, že by bylo bezpečnější, protože je to pouze jeden list papíru, sbalit ji spolu s obrazy, aby byla lépe chráněna proti vlhkosti. V každém případě se nad tím ještě zamyslím, protože je již hotová a nechtěl bych Vaši zvědavost tak dlouho nechat neukořenou. Mezitím Vás pane prosím, abyste si byl jist mou oddaností; a jestliže bude hrozit nebezpečí, že Vás nenaleznu v Paříži, protože že se příliš dlouho zdržím, rozhodně neopomenu z tohoto důvodu zvláště spěchat. Zavážete mne, budete-li mne přesně informovat a poroučíte se do Vaší přízně, buďte ujištěn, že zůstanu po celý svůj život.

Valavezovi.

53

Antverpy, 10. ledna 1625.

Pane,

jsem velmi rád, že jste dostal perpetuum mobile, v poměrně dobrém stavu, jak předpokládám, protože skleněná trubice nebyla rozbitá. Domnívám se, že váš pan bratr má ještě stále návod pro uvedení pro provozu, který jsem mu poslal před dlouhou dobou. V každém případě mu při jakékoliv nejasnosti osvěžím paměť s první poštou - jak jsem již měl udělat. Ale prosím vás, abyste věřil, že v důsledku krátké lhůty pro ukončení obrazů určených pro Královnu Matku a dalších povinností jsem nejzaměstnanější

Perpetuum mobile van Cornelis Drebbel, detail van Hiëronymus Francken de Jonge en Jan Brueghel de Oude (zie beneden) / Perpetuum mobile Cornelise Drebbela, detail z obrazu, viz níže

Hiëronymus Francken de Jonge en Jan Brueghel de Oude, Bezoek van Albert (Albrecht van Oostenrijk) en Isabella naar een prive galerij / Hiëronymus Francken ml. a Jan Brueghel st., Návštěva Albrechta VII. Habsburského a Isabely Španělské v soukromé galerii, The Walters Art Museum, Baltimore

Pieter Snayer, Beleging van Breda / Obléhání Bredy (1624-1625)

a nevytíženější muž na světě. Děkuji vám za přesné instrukce, které mi dáváte, co se týče mých záležitostí. Tyto instrukce se v každém bodě kryjí s tím, co mi o nich píše pan de St. Ambroise, a sice: že musím být v Paříži, se všemi svými obrazy 2., 3. nebo nejpozději 4. února. Tato lhůta je tak krátká, že se musím rozhodnout se od této hodiny přestat svými obrazy zabývat; protože jinak nezbude čas ani na uschnutí barev ani na cestu z Antverp do Paříže. To však mi proto nezpůsobí žádnou velkou nepříjemnost, protože bych musel celé dílo v každém případě retušovat na místě pro ně určeném (jak slyším v samotné galerii). A jestliže na nich bude něco méně či více chybět, zmizí to všechno jedním rázem; a jestliže budu na tom, co je ještě třeba udělat, pracovat v Antverpách nebo v Paříži, je konec konců lhostejné, protože i když si myslím, že v okamžiku odjezdu madame vznikne početní chyba, jak už bývá v záležitostech velkých vždycky nějaké zpoždění, nebudu se na to přece spoléhat, ale dávám přednost tomu, abych byl se svými obrazy, pokud budu moci, přesný; co mi způsobuje zármutek více než cokoliv jiného, je okolnost, že obraz pro kardinála nemůže být podle mého názoru již v žádném případě ukončen, a dokonce ani kdyby byl hotov, nemohl bych ho pravděpodobně vzít sebou vzít suchý. Ale přestože toužím sloužit tomuto pánovi, především protože vím, jak důležitá je jeho přízeň, nemyslím si, že to je tak důležité, zda ukončím dílo v Paříži nebo v Antverpách. Nakonec doufám, že on, stejně jako Královna Matka, bude spokojen mou pílí a že naleznu nějaké téma podle jeho vkusu. Co se týče touhy, kterou Madame projevuje, aby shlédla mé obrazy před svým odjezdem, cítím se vysoce poctěn, a rád jí poskytnu toto uspokojení. Princ waleský, její manžel, je největší milovník obrazů mezi princí světa. Má již něco z mé ruky a přestože v Bruselu je anglický agent, požádal mne o můj portrét s takovou naléhavostí, že jsem shledal, že je nemožné mu ho odmítnout. Přestože se mi nezdá vhodné poslat svůj portrét princí takovéto úrovně, překonal mou skromnost. A kdyby se plánované spojení uskutečnilo, byl bych povinen cestovat do Anglie. Od té doby, se však toto přátelství rozplynulo obecně stejně jako soukromý styk ochladl; protože osudy velké osoby spolu táhnou všechno ostatní. Co se však mne týče, ujišťuji vás, že ve veřejných záležitostech jsem ten nejméně vášnivý člověk na světě, kromě situace, kdy se jedná o můj majetek a osobu. Domnívám se (ceteris paribus), že považuji celý svět za svou vlast a domnívám se, že bych byl vítán všude. Zde se Valtellina považuje za zcela ztracený a povídá se, že si velice spolu rozumějí papež a francouzský král. To je o této věci všechno. Ale co se týče Bredy, markýz Spinola je stále více rozhodnut se města zmocnit; a věřte mi, dokud ho neodvolá výslovný rozkaz jeho pána, aby zabránil nějaké jiné pohromě jinde (což nevěřím), není síla, která by město zachránila, tak dobře je obléháno. Avšak ani na začátku nepočítal s tím, že ho získá silou, pouze bloádou. Provádějí velké přípravy na obranu provincií Artois, Luxemburgu, Henegavska a Flander. Kéž Bůh dá, abych mohl bezpečně odejít a vrátit se, než něco vypukne. Nemám už, co bych tentokrát dalšího sdělil, nezbyvá mi, než vám pokorně políbit ruce a poručit se z celého srdce do vaší přízně a ujistit vás, že vám zůstanu oddán po celý život. Doručil jsem Antoinu Muysovi balíček se třemi knihami — nebo spíše dvěma, protože Ordonnances des Armoires zabírají jen jeden list. Dvě ostatní jsou Prince cristiano-politiq od pátera Scribania a De Linteis Salvatoris od M. Chiffleta. Ujišťuji vás, že za ně zaplatíte velice draze, protože tento pan Antoine nikdy nežádal za dopravu méně než dva franky. Přenechávám na vás, abyste odečetl to, co se vám bude zdát nepřiměřené, podle mne je to více než polovina. Mumie u toho není, přivezu ji spolu s obrazy.

Infantce Isabelle.

Paříž, 15. března 1625.

Nejjasnější paní,

poté, co jsem psal poslední poštou Montfortovi, dostal jsem další zcela zvláštní zprávu týkající se příchodu vévody z Neuburgu na tento dvůr, kterého král povolal a pověřil, aby vyjednal a uzavřel příměří s Holanďany. Přestože uznávám vévodovu hodnotu, schopnosti a píli, jeví se mi tato okolnost velice zvláštní - o to více, že s jistotou víme, že toto rozhodnutí Jeho Veličenstva se zakládá na velice nedostatečném důvodu a že celá věc se stala na základě přemluvení tajemníka de Bieho, který se domnívá, že prostřednictvím jistého Fugniera na tomto dvoře uskutečnil významné jednání s královým příznavcem jménem Toirase. Přestože jsem viděl určité náznaky těchto třenic již před svým odjezdem z Bruselu, informoval jsem se sám pečlivě o kvalitách příslušných osobností, a když jsem poznal, že záležitost není žádným tajemstvím, vzal jsem v úvahu hodnotu pana Meulevelta, vše jsem mu sdělil, abych se dozvěděl jeho záměry a jeho úsudek o této záležitosti. Vaše Výsost se dozví jeho názor z jeho vlastního dopisu zde připojeného, který však není tak obširný jako můj, protože pan von Meulevelt nebyl informován o tom, co bylo ujednáno prostřednictvím jiných prostředníků a zvláště s katolíky. Přestože jsem si jist, že Vaší Výsosti je známo vše, co se děje, a snad má důvody, mně neznámé, aby schvalovala Bieho počítání, doufám, že mi Vaše Výsost nebude mít za zlé, jestliže vyjádřím svůj názor podle svých schopností a s obvyklou volností, což chci učinit o to odvažněji, protože pan von Meulevelt považuje věc za velice důležitou a považuje za nutné, odeslat osobně kvůli tomuto důvodu poselství Vaší Výsosti, abychom se dozvěděli, jak se máme při příchodu vévody na tento dvůr, k němuž v brzké době dojde, chovat. Zdá se, že při této záležitosti by měla být vzata v úvahu jak příčina tak původce, a ten se nazývá Fugnier, jak už jsem řekl, a dlí na tomto dvoře ve mně nejasné záležitosti. Je mužem nejhorší pověsti, zvyklým brát peníze na základě ničím nezdůvodněných nároků ke škodě jiných osob. *) Byl to rovněž on, kdo minulý rok doprovázel de Bieho do Paříže a nasadil mu do hlavy myšlenku, že, aby bylo dosaženo příměří, bude nutné získat nebo dokonce podplatit hotovými penězi králova příznavce, pana de Toirase, o kterém tento Fugnier tvrdil, že je s ním ve velmi důvěrných vztazích. A toto navrhl de Bie vévodovi z Neuburgu **, který mu ve své dobrotě a lehkověrnosti (vlastnosti, které jsou vlastní jen ušlechtilé smýšlejícím lidem) věnoval plnou důvěru a sdělil to králi a jeho ministrům. Pokud se nemýlím, byla dokonce stanovena kupní částka, která je vlastně nepatrná: protože kdyby věc skutečně někdy dospěla k realizaci, dostali by největší část vyjednavací. Ale vzhledem k současné náladě u dvora nejsme toho názoru a pevně věříme, že by nemohlo být učiněno žádné rozhodnutí, které by bylo cizejší a vzdálenější vzhledem k cíli, po kterém toužíme, a které by bylo pro Jeho Veličenstvo potupnější. Zaprvé proto, že vévoda přijíždějící ze Španělska vzbudí podezření, že má zájem na příměří kvůli svým státům, které válkou s Flandry mnoho trpí, a nebude mu uvěřeno; dále se bude zdát, jako by se Španělsko s vévodovou pomocí a (což je ještě horší) s pomocí Francouzů chtělo dohodnout se s jejími rebely. To se přímo dotýká cti Jeho Výsosti, protože by to pak byla Jeho Výsost tím, kdo udělal první krok, což podle našeho názoru by bylo marné a bez výsledku. Protože státní zásadou Francouzů je trvale udržovat válku ve Flandrech a způsobovat španělskému králi stálé výdaje a potíže. Toto ukázali již od počátku vlády Jindřicha IV. až do dnešního dne významnými finančními a lidskými podporami

55

P. P. Rubens, Isabella van Spanje, 1609 / Isabela Španělská, 1609

P. P. Rubens, Isabella van Spanje, 1615 / Isabela Španělská, 1615

P. P. Rubens, Isabella Clara Eugenia (Isabella van Spanje) als non, 1625 / Isabela Klára Evženie Španělská jako jeptiška, 1625

(poskytnutými Holanďanům). Vaše Výsost necht si připomenout, že princ Oranžský prostřednictvím katolíka vždy ujišťoval, že záležitost bude ihned přerušena, jestliže se o ní dozvědí ministři králů Francie a Anglie; a že si stěžoval (přestože neoprávněně, domnívám se), že jsme poslali jeho spisy do Francie pouze za tím účelem, abychom rozbili společenství Států a přátelské vztahy s touto korunou. Návrh vévody z Neuburgu pak poslouchá pouze k prozrazení našich tajemství a k časnému varování našich francouzských nepřátel, aby čelili našim plánům s tím větší jistotou a úsilím mařit je ze všech sil, znechutit prince Oranžského a zmařit jakýkoliv jiný směr, přestože záležitost, jak je Vaší Výsosti známo, již dalece úspěšně pokročila. Nevidím žádnou možnost, jak by mohli Francouzi jakkoliv odstranit překážku, která samotná brání úspěchu našeho podnikání, protože podporují protistranu s takovou vytrvalostí, jako by měli sami zájem na svém ztroskotání. A mně se zdá směšné věřit, že jsme podle nich ochotni vzdát se obléhání Bredy, nebo že je princ připraven jim město vydat, a že si Francouzi toto přejí nebo by spíše našli vhodný prostředek k uklidnění zbraní, než my, kdybychom to chtěli. Nakonec nepotřebujeme ani jejich přízeň, jak Vaše Výsost ví, ani vévodovo zprostředkování; ani nemusíme kupovat od Francouzů, co můžeme mít zadarmo.

Co se týče Toirase, necht mi Vaše Výsost věřit, že je bláznovství očekávat od něho věc, která není vůbec v jeho moci, *) protože se nemíchá do státních záležitostí a je považován za moudrého a skromného šlechtice, který nemá jiný úkol, než velení pevnosti St. Louis blízko La Rochelle. Přišel ke dvoru ze Soubiseho podnětu, aby vyjednával o přístavu, který si přál k této pevnosti přičlenit, a panuje názor, že za několik dní opět odcestuje. Musíme si uvědomit, že celá vláda tohoto království spočívá v současné době v rukou Královny Matky a kardinála Richelieua, kteří dělají proti Toirasovi vše, co mohou a jsou nepřátelsky nakloněni jakékoliv věci, kterou on vede nebo která se ho týká. A co se týče královny zvláštní náklonnosti k němu, je v přízni Jeho Majestátu mnohem níže než nový favorit, Barradas, který se těší takové přízni, že je překvapen celý dvůr, a dokonce i kardinál začal žárlit tak, že se snaží všemožnou lstí si ho zavázat. **).

Jestliže vezmeme v úvahu výše uvedené důvody, prosím Vaší Výsost o dovolení, abych směl zcela otevřeně uvést svůj názor, protože Vaše Výsost mi již při jiných příležitostech prokázala čest, že se se mnou o tomto předmětu radila. Považuji vévodu z Neuburgu za velice vhodného, aby smlouvu uzavřel, ne však zde u tohoto dvora, kde si příměří oškřívá více než cokoliv jiného na světě. Kromě toho ke své lhostivosti z mnoha stran slyším, že je zde jen nepatrná naděje na úspěch. Protože způsob jednání tohoto knížete znám, mám rovněž obavy, že záležitost bude brzy všude známa a nechávám k úvaze Vaší Výsosti, jaké důsledky by to mělo. Proto se panu de Meuleveltovi a mně zdá nutné, aby Vaše Výsost de Bieho, *) který uvádí, že je ochoten jet naproti poštou vévodovi až do Orleansu, aby mu byl v jeho záležitostech nápomocen, všemi prostředky zadržela. Bylo by rovněž dobré, kdyby Vaše Výsost včas varovala vévodu, dříve, než bude moci jednání zde zahájit, aby nic nepodnikal, aniž se nejprve dohodne s Vaší Výsostí, a že se má proto ihned odebrat do Bruselu a u tohoto dvora se ani v nejmenším nezdržovat. A poté, co bude mít Vaše Výsost čas o tom přemýšlet a dozvědět se záměry vévody a jeho instrukce, mohla by společně s ním učinit takové rozhodnutí, které se ukáže jako nejvhodnější. Mezitím Vaší Výsost usilovně prosím, aby mi co nejdříve podala zprávu, jak se mám sám vůči vévodovi v této věci chovat. I pan de Meulvet si přeje být informován o záměrech Vaší Výsosti (protože je docela dobře možné, že vévoda bude chtít využít jeho pomoci u tohoto dvora) a chce vědět, zda ho má podporovat nebo bránit mu, aby se do věci vměšoval. I já sám bych mohl, vzhledem k náklonnosti, kterou mi vévoda vždy projevoval,

P. P. Rubens, Landvoogden Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje / Místodržitelé Španělského Nizozemí Isabela Španělská a její manžel Albrecht VII. Habsburský

sloužit byť jen jako nepatrný nástroj k tomu, abych ho od toho odvrátil, kdybych byl informován o přáních Vaší nejvznešenější Výsosti, kterým se co nejpokorněji podřizuji.

Prosím Vaši Výsost o prominutí, jestliže toho říkám příliš mnoho, a prosím usilovně, aby mi věřila, že jsem veden pouze svou dychtivostí sloužit králi a Vaší Výsosti a prospěchu své vlasti. S tímto končím a se vši úctou líbám nohy Vaší nejjasnější Výsosti.

Peter Paul Rubens.

Protože hrabě Mirabel, katolický velvyslanec u tohoto dvora, velice moudrá a diskrétní osoba, začal mít tušení o vévodově příkazu vzít záležitost do ruky a považuje jej za velice nesprávný, domnívám se, že se bude snažit věci zabránit; proto bude pro Vaši Výsost nutné, aby se co nejdříve informovala o jeho záměrech, aby se zde neudělal žádný chybný krok přičítící se záměrům Vaší Výsosti. Vaše Výsost možná ví věci, do kterých nesmíme proniknout, alespoň ne já, jemuž stačí pouhé slůvko Vaší Výsosti, aby poslechl. A jestliže by se jednalo o všeobecné urovnání veškerých sporů mezi korunami Španělska a Francie, bylo by podle našeho názoru lepší, aby zahájení provedl papežský legát, který, jak se s jistotou tvrdí, přijde brzy na tento dvůr a je neutrální osoba. A kdyby Vaše Výsost nato chtěla uzavřít příměří, aby se odstranila překážka této války ve Flandrech, která způsobuje velké nepříjemnosti a zabraňuje přátelským vztahům mezi oběma korunami, bylo by vhodnější, kdyby takovýto návrh vzešel od třetí strany, která jako legát není ani zaujatá ani nemůže vzbudit nevěřivost, než od prince, který má největší zájem na Španělsku a přichází od dvora z Madridu,*), neboť tuto záležitost nelze vyřídit jen tak snadno. A kdyby ji přesto měl vévoda, bylo by lepší a vhodnější vyčkat do příchodu legáta, tehdy Jeho Eminence již bude mít předloženy návrhy na smír v záležitostech Itálie a Valtelliny. Takto by mohla být naše smlouva snadno spojena s druhou, kdyby se jako podnět použila podpora, kterou poskytuje francouzský král Holanďanům, a další podobné věci. Znovu prosím Vaši Výsost o prominutí za opovázlivost, již se dopouštím tím, že hovořím příliš volně o záležitostech tak velké důležitosti.

Kdybych byl informován o vůli Vaší Výsosti, mohl bych o tomto tématu napsat také Donu Diegovi a hraběti Olivarezovi; býval bych napsal rovněž markýzi Spinolovi, ale neodvažoval jsem se dopis riskovat, a jestliže to Vaše Výsost bude považovat za správné, může o těchto věcech informovat Jeho Excelenci. Prosím však Vaši Výsost usilovně, aby si vymínila mlčenlivost a aby tento dopis hodila do ohně; neboť jsem nejoddanějším a nejposlušnějším sluhou vévody z Neuburgu a nemám příčinu, abych jakkoli nevrátil na M. de Lyeho (jak Pán Bůh dobře ví). Naopak, jsem jeho přítelem, a nepřejí si žádným způsobem vzbudit jeho nepřátelství. Avšak veřejné blaho a služba Vaší Výsosti se mne dotýká silněji, než jakýkoliv jiný cit, a proto se poroučím moudrosti a úsudku Vaší nejjasnější Výsosti.

(Paříž, 25. března 1625.)

*) Pan von Meulevelt ho zná dobře a považuje ho za stejného, jak ho popisují.

**) Nejprve ústně, pak prostřednictvím dopisů vévodovi, zatímco se ten zdržoval ve Španělsku.

Standbeeld van Rubens voor de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal op de Groenplaats, Antwerpen / Socha Rubense před katedrálou Panny Marie na náměstí Groenplaats v Antverpách

*) Jestliže však Toiras propůjčí smlouvě své ucho, uvidí Vaše Výsost, že to bude podvod a dvojitá smlouva, aby královi vše odhalil a dokázal mu svou věrnost a poctivost, jako to činil pan van Kessel s otcem Ophovenem.

**) Stručně, král Barradasovi řekl, aby se nemíchal do vedení záležitostí, ani se kdy se domníval, že má podíl na státních záležitostech.

*) Doufá, že od Vaší Výsosti již obdržel dovolení přijet o Velikonocích.

*) Toto všechno budiž řečeno s dlužnou oddaností a taktem.

Valavezovi.

57

Antverpy, 12. června 1625.

Nejjasnější a vážený pane,

Prosím vás, abyste prominul stručnost tohoto dopisu, který nemohu uprostřed návalu návštěv a blahopřání svých příbuzných a přátel napsat tak pečlivě, jak bych si přál; řeknu pouze, že jsem dorazil včera večer, ve středu, do Bruselu s největšími obtížemi, protože v okolí Paříže jsme už nemohli sehnat koně, takže jsme byli nuceni urazit čtyři poštovní stanice s týmiž ubohými polomrtvými zvířaty, která jsme museli třikrát nechat běžet samotně a které postilioni před sebou hnali pěšky jako honáci mezků. Teď už jsme však tyto potíže a překážky překonali: když jsme však dorazili do Bruselu, zjistil jsem, že Její nejvznešenější Infantka odešla navštívit bojiště v Bredě, ještě před stržením opevnění. Doufal jsem pak, že ji dohoním v Antverpách, abych ji doprovodil; když jsem tam však v poledne ve dvanáct hodin dorazil, zjistil jsem ke své velké mrzutosti, že tentýž den v šest hodin ráno odcestovala. Panuje však názor, že se Její Výsost za tři až čtyři dny vrátí, protože odešla pouze na žádost armády, aby povzbudila vojska a odměnila je za jejich strážně dvojitým žoldem a dalšími dary, každému podle jeho zásluhy. Prosím vás, abyste za mne políbil ruce Signoru Aleandrovi s hlubokou náklonností a rovněž milostivému pánu del Pozzovi, panu Donimu a všem, kteří podle Vašeho názoru mají zájem o mé zdraví. A konče, líbám z celého srdce ruce i Vám poroučím se do Vaší přízně.

O večeru mého příjezdu, Antverpy 12. června 1625.

Váš nejoddanější služebník

Peter Paul Rubens.

V PŘEDCHÁZEJÍCÍCH ČÍSLECH ČASOPISU NE-BE
NAJDETE PŘEKLADY TĚCHTO DOPISŮ /
IN DE VORIGE NUMMERS VAN HET TIJDSCHRIFT
NE-BE VINDT U DE VERTALING VAN DE BRIEVEN
2004-3: 1-8, 2005-1: 9-15, 2005-4: 16-21,
2007-2: 22-28, 2008-3: 29-37, 2011: 37-42,
2012: 43-49

Philip Mechanicus. Fotograf.

V Židovském historickém muzeu v Amsterdamu se od 24. května do 27. října 2013 konala první velká retrospektivní výstava amsterdamského fotografa a publicisty Philipa Mechanicuse.

Mechanicus byl znám hlavně svými nápadně jednoduchými, ale přitom velice působivými, černobílými portréty spisovatelů, básníků a umělců, které byly od šedesátých let často zveřejňovány v novinách, časopisech a knihách. Vedle toho se proslavil i jako publicista. Psal především o fotografii a gastronomii.

Výstava věnovala pozornost jak umění portrétu tak překvapivě velké mnohostrannosti Mechanicusovy fotografie. Důležitou součástí tvořily fotografie, které vytvořil v padesátých a šedesátých letech ve čtvrti svého dětství a mládí kolem náměstí Waterlooplein. Na nich je vidět, jaký cit měl Mechanicus pro melancholii opuštěných ulic, ale zároveň i pro radost a zábavu dětí ulice, které zde v rozvalinách čtvrti určené k demolici našly ideální místo pro své hry. Mechanicus uveřejnil některé z těchto fotografií dětí ulice až o mnoho let později v letech osmdesátých, ale stále zbývá ještě velká část, které dosud publikovány nebyly. Výstava v Židovském muzeu některé z těchto dosud nepublikovaných fotografií obsahovala.

U příležitosti výstavy vyšla knížka *Het straatjongensboek* (Vydavatelství Lubberhuizen) s asi 70 fotografiemi amsterdamských dětí ulice z padesátých a šedesátých let.

Waterlooplein. © Philip Mechanicus/MAI

Philip Mechanicus (13. 8. 1936 Amsterdam – 30. 7. 2005 Amsterdam)

Mechanicus se narodil u náměstí Waterlooplein v Amsterdamu. Otec byl židovský písmomaliř a malíř pokojů, matka služebná pocházející z Německa. Mechanicus dostal jméno po svém strýci, novináři Philipu Mechanicusovi.

Asi ve třinácti letech si Mechanicus koupil svůj první fotoaparát. Navštěvoval večerní kurz na uměleckoprůmyslové škole de Kunstnijverheidsschool (v současnosti Rietveld Academie).

V roce 1953 se v pařížské noclehárně pro mládež potkal s Ceensem Nootboomem. Jeli spolu autostopem do Cannes a potom do Nizozemska. Nootboom zpracoval zážitky ve svém románovém debutu *Philip en de anderen* (Filip a ti druzí); jméno Philip odkazuje na Mechanicuse.

Přátelil se s K. Schippersem a Bernlefem a spolupracoval od začátku (1958) na jejich časopisu *Barbarber*, hravém, lehce dadaistickém časopisu, ve kterém se na běžný život dívali nečekanými způsoby.

Mezi lety 1956 a 1959 navštěvoval fotografickou přípravu u Ada Windiga. V tu dobu už pracoval jako fotograf v novinách. Od roku 1959 se specializoval na fotografie portrétů. Později se proslavil svými portréty spisovatelů, které dělal v období mezi roky 1979 a 1981 pro *NRC Handelsblad*. Tyto portréty vyšly souhrnně v knize *De pose der natuurlijkheid* (Póza přirozenosti). Sedmáct let (1970-1987) ho pojil pevný přátelský a pracovní vztah s fotografem Ferrym Andréem de la Porte.

Mechanicus vydal *Een cursus fotografie* (Kurs fotografie), což je autobiografie slovem a obrazem, a *Laatste keuze uit*

het fotografisch woordenboek van Philip Mechanicus (Nejnovější výběr z fotografického slovníku Philipa Mechanicuse), který vyšel v roce 2005. Mechanicus vedl dlouho kulinární rubriku v novinách *De Groene Amsterdammer* a na dětské straně novin *NRC Handelsblad*. Rituálnímu aspektu jídla přikládal velkou váhu. Roku 1998 získal ocenění Zilveren Griffel za knihu *De vrolijke keuken* (Veselá kuchyň), ve které byly shrnuty recepty z *NRC Handelsblad*. Až do své smrti spolupracoval Mechanicus ještě na knize *EAT THIS!*

Mechanicus žil s japonskou pianistkou Tomoko Mukaiyama a jejich dcerou Kiriko (1995). Zemřel po dlouhotrvající nemoci ve věku 68 let v Amsterdamu. Tři dny před svou smrtí založil nadaci *Stichting Philip Mechanicus*, která má kromě jiného za cíl spravovat jeho sbírku fotografií a propagovat jeho dílo.

Philip Mechanicus byl silně krátkozraký a barvoslepý. Měl pět dětí.

Fotograf Maarten van Haaff (*1970) strávil s Philipem Mechanicusem v letech 1997 až 2005 mnoho času. V časopise Židovského historického muzea na Mechanicuse, jeho názory na život a fotografování vzpomíná:

„Skuteční fotografové stojí uprostřed dění. Dobré fotky není třeba vysvětlovat, stejně jako vtip.“

„Na jeho portrétech člověk nevyval, tak jak si myslí, že vypadá. Pro Mechanicuse byla důležitá kompozice nebo obraz, a portrétovaný tam byl jako atribut.“ •

„Fotky dětí vynikají dvojitou perspektivou: Mechanicusovi se podařilo zachytit jak děti v jejich bezelstné, nikým neviděné nebo naopak hrané póze, ale navíc vždy i něco z okolí, ulice, domy, auta, pouť nebo školní třídu.“
Carel Peeters, Vrij Nederland

Verdere foto's van Philip Mechanicus vindt u in de beeldbank van fotografen, die het Maria Austria Instituut beheert www.maria-austria-instituut.nl

Uitnodiging voor de tentoonstelling met de portretfoto van de vrouw van P. Mechanicus Tomoko Mukaiyama, het Joods Historisch Museum, Amsterdam / Pozvánka na výstavu P. Mechanicuse s fotografií jeho ženy Tomoko Mukaiyama, Židovské historické muzeum, Amsterdam

Fotografie

SAMENGESTELD DOOR Jana Červenková

BRON jhmmagazine, wikipedia

Philip Mechanicus. Fotograaf.

In het Joods Historisch Museum in Amsterdam was van 24 mei tot en met 27 oktober 2013 het eerste grote retrospectief van de fotograaf Philip Mechanicus te zien.

De tentoonstelling opende schrijver K. Schippers die met Philip Mechanicus decennialang bevriend was.

Mechanicus werd vooral bekend door zijn opvallend sobere, maar indringende, zwart-wit portretten van schrijvers, dichters en kunstenaars, die vanaf de jaren zestig veelvuldig werden gepubliceerd in kranten, tijdschriften en boeken. Daarnaast bouwde hij een reputatie op als publicist, met als voornaamste onderwerpen de fotografie en gastronomie.

In de expositie werd niet alleen aandacht besteed aan de portretkunst van Mechanicus, maar werd vooral de verrassend grote veelzijdigheid van zijn fotografie naar voren gebracht. Belangrijk onderdeel waren ook de foto's die hij in de jaren vijftig en zestig maakte in de buurt van zijn jeugd rond het Waterlooplein. In dit werk was te zien dat Mechanicus oog had voor de weemoed van de verlaten straten, maar ook voor het plezier van de straatkinderen, die in de puinhopen van de kaalgeslagen buurt een ideaal speelterrein vonden. Pas jaren later, in de jaren tachtig en negentig, maakte Mechanicus een aantal van deze straatfoto's openbaar en nog steeds is een groot deel ervan nog nooit getoond of gepubliceerd. De expositie heeft veel van deze onbekende foto's bevat.

De tentoonstelling was een samenwerkingsverband tussen het Joods Historisch Museum, de Stichting Philip Mechanicus en het Maria Austria Instituut.

Bij de tentoonstelling verscheen *Het straatjongensboek* (Uitgeverij Lubberhuizen) met ca. 70 foto's van Mechanicus uit de jaren vijftig en zestig van Amsterdamse straatkinderen.

“De foto's van de kinderen munten uit door het dubbele perspectief: het lukt Mechanicus om telkens zowel kinderen in een argeloze, ongeziene of juist opzettelijk poserende scene te fotograferen, maar ook altijd iets van de omgeving, de straat, de steeg, de huizen, de auto's, de kermis of de klas.”

Carel Peeters, Vrij Nederland

Philip Mechanicus (13. 8. 1936 Amsterdam – 30. 7. 2005 Amsterdam)

Philip Mechanicus werd geboren bij het Amsterdamse Waterlooplein. Zijn vader was een Joodse huisschilder en letterschilder. Zijn moeder was als Duits dienstmeisje naar Nederland gekomen. Mechanicus werd vernoemd naar zijn oom, de journalist Philip Mechanicus.

Mechanicus kocht omstreeks zijn dertiende zijn eerste fotooestel. Hij volgde de avondopleiding van de Kunstnijverheidsschool (tegenwoordig Rietveld Academie).

In 1953 ontmoette hij Cees Nootboom in een Parijse jeugdherberg. Ze liften samen naar Cannes en vervolgens naar Nederland. Nootboom verwerkte hun ervaringen in zijn debuutroman *Philip en de anderen*; de naam Philip zou een verwijzing zijn naar Mechanicus.

Van 1956 tot 1959 volgde hij een foto-opleiding bij Ad Windig, terwijl hij werkte als persfotograaf. Vanaf 1959 specialiseerde hij zich in portretfotografie. Later werd hij bekend door zijn schrijversportretten, die hij tussen 1979 en 1981 maakte voor *NRC Handelsblad*. Deze portretten werden gebundeld in het boek *De pose der natuurlijkheid*. Met fotograaf Ferry André de la Porte onderhield hij zeventien jaar (1970-1987) een hechte vriendschap en werkrelatie.

Mechanicus publiceerde verder nog *Een cursus fotografie*, een autobiografie in woord en beeld, en *Laatste keuze uit het fotografisch woordenboek van Philip Mechanicus* dat in 2005 is verschenen. Mechanicus had

lange tijd een culinaire rubriek in *De Groene Amsterdammer* en op de kinderpagina van *NRC Handelsblad*. Het rituele aspect van eten ging volgens hem boven alles. In 1998 kreeg hij de Zilveren Griffel voor *De vrolijke keuken*, waarin recepten uit *NRC Handelsblad* waren gebundeld. Tot voor zijn overlijden werkte Mechanicus nog mee aan het boek *EAT THIS!*

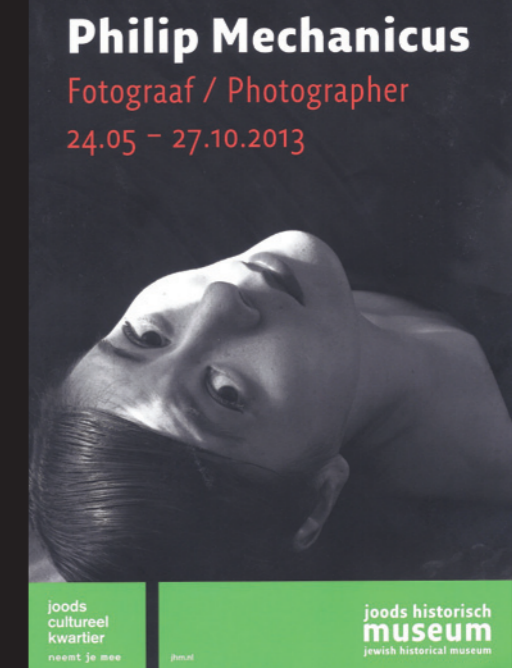
Mechanicus leefde samen met de Japanse pianiste Tomoko Mukaiyama en hun dochter, Kiriko (1995). Hij overleed na een langdurige ziekte op 68-jarige leeftijd te Amsterdam. Drie dagen voor zijn dood richtte hij de *Stichting Philip Mechanicus* op. Deze heeft onder andere ten doel zijn fotoverzameling te beheren en zijn werk blijvende bekendheid te geven.

Philip Mechanicus was sterk bijziend en kleurenblind. Hij heeft vijf kinderen.

Fotograaf Maarten van Haaff (*1970) bracht tussen 1997 en 2005 veel tijd door met Philip Mechanicus. In het magazine van het Joods Historisch Museum schrijft hij over Mechanicus, zijn manier van fotograferen en zijn opinies het volgende:

“Echte fotografen staan midden in het leven. Goeie foto's moet je, net als een mop niet hoeven uitleggen.”

“Hij maakte geen portret van jou zoals jij denkt dat jij eruitziet. Hij was uit op een compositie of een sterk beeld met jou als attribuut.”

Tři muzea a jedno náměstí

Pro Nizozemsko to byl neobyčejný školní rok. Kromě nástupu Viléma-Alexandra Oranžského do čela země po třech generacích královen se znovuotevřela tři největší muzea. Všechna na amsterdamském Museumplein, které díky tomu konečně dostalo svému jménu, protože od vizí ke skutečnosti vede vždy dlouhá cesta.

První muzeum, které bylo po dlouhé době zpřístupněno veřejnosti, bylo Stedelijk museum. Téměř po devíti letech od jeho uzavření ho slavnostně 22. září 2012 otevřela sama královna Beatrix a oddechla si jistě nejen ona sama. Problémy s realizací rekonstrukce a přístavby nového křídla se totiž s muzeem táhly od samotného začátku.

Původní budova byla navržena roku 1895 A. W. Weissmanem. Rezné zdvo a secesní florální motivy na neorenesančním průčelí, inspirované tradicí šestnáctého století, tehdy ještě nedávaly tušit nic o důležitosti budoucích sbírek. Typická bílá barva interiérů se pojí s ředitelem muzea W. Sandbergem. Jeho cílem bylo vytvoření „bílého kvádrů“, tedy prostoru, ve kterém by umění vyniklo samo o sobě. Sandberg navrhl také velkorysý prosklený vchod na Paulus Potterstraat. To jsme však již v padesátých letech 20. století. Od roku 1909 muzeum značně rozšířilo své sbírky moderního umění. Ruku v ruce s tím se také zvyšovaly nároky na budovu samotnou. Především její technický stav a chybějící vzduchotechnika byly hrozbou pro vystavená díla. Ta se bohužel několikrát naplnila. Až roku 2003 po velkém požáru bylo muzeum uzavřeno a dočasně přestěhováno do budovy Post CS-gebouw vedle Hlavního nádraží. Od té doby běžel dlouhý maratón projektování a plánování. Prvotní záměr byl celou rekonstrukci i stavbu nového křídla stihnout do roku 2007. Při překročení rozpočtu o 20 mi-

lionů eur a s pětiletým zpožděním se však téměř nemožné stalo skutečností a nová budova byla slavnostně otevřena.

Za návrhem nové budovy přezdívané „Vana“ („Badkuip“) stojí nizozemské architektonické studio Bethem Crouwel Architects. S nelehkým úkolem, který spočíval v přístavbě nového křídla ke stávající budově na rušném náměstí, resp. parku, se vyrovnalo elegantně. Nutno podotknout, že umístění nového křídla nebylo náhodné a vychází z úplně prvních Weissmanových plánů, které s pozdější dostavbou počítaly. To, co však nikdo nečekal, bylo přemístění vchodu z Paulus Potterstraat přímo na Museumplein. Vznikl tím konečně nejen důstojný a vyhovující přístup, ale také přímé propojení se samotným náměstím. Prosklená fasáda na uliční úrovni spolu s muzejní kavárnou vybíhají do prostoru náměstí a dodávají místu nový komunikační rozměr. Střešní přesah kromě praktické funkce symbolicky rámuje a uzavírá okolí muzea. Vzhledem k otevření muzea směrem do náměstí musely být některé ryze praktické požadavky upozaděny. Proto onen černý kvádr před novým křídlem – jsou v něm umístěny servisní výtahy a část technologií. Jeho barva nebyla zvolena náhodně, ale záměrně kontrastuje s bílou barvou nového křídla, které se hlásí k Sandbergovu „bílému kubusu“. Úmyslem architekta Melse Crouwela nebylo šokovat, ale navázat dialog mezi starým a novým. Plášť „Vany“ je vytvořen ze syntetického

Stedelijk Museum, FOTO Edwin van Geelen

twaronu. Jde o materiál běžně používaný pro vojenské účely, díky němuž zůstává fasáda beze spár. Elegantní a praktické řešení, které má zamezit diskuzím o vhodnosti volby materiálu. V jednoduchosti je krása. Ani uvnitř se Crouwel nepouštěl do velkých experimentů. Návštěvník muzea téměř nepozná, zda se nachází v nové, nebo původní budově. Celý prostor působí sjednoceně a vzájemně se prostupuje. Toho bylo docíleno i použitím stejné podlahové krytiny a povrchové úpravy stěn. Celé muzeum lze procházet, aniž by člověk vnímal cokoliv jiného než vystavená díla. Opravdu zvláštní pocit návštěvník zažije ve vstupní hale nového křídla, když si uvědomí, že to, co před sebou vidí, není vnitřní zeď, ale původní venkovní obvodová stěna. Je až zarážející, s jakou jednoduchostí a elegancí Crouwel toto místo proměnil a nenásilně obohatil téměř o dvojnásobné množství výstavní plochy, přednáškový sál a kinosál, aniž by cokoliv budově ubral na původním genu loci.

V pořadí druhým velkým počinem výstavní sezony v Nizozemsku bylo znovuotevření Van Goghova muzea stojícího hned vedle. Vzhledem k tomu, že hlavní budova nizozemského architekta Gerrita Rietvelde pochází z 80. let 20. století a novější křídlo japonského architekta Kisho Kurosawy dokon-

ce z roku 1999, nešlo o tak razantní rekonstrukci. Jednalo se spíše o estetické a provozní úpravy trvající půl roku. Na jejich konci, 1. května 2013, zahájilo muzeum výstavní sezónu novou výstavou „Van Gogh v práci“, která mapuje jeho metody a techniky tvorby.

A konečně, snad neočekávanější byl návrat Rijksmuseum, královské obrazárny světoznámého jména, která po více než devět let procházela transformací do galerie 21. století. Asi nikdy zcela nezmizí pachutí a rozčarování nad celkovým průběhem. Rekonstrukce totiž trvala dvakrát tak dlouho a rozpočet překročila o 103 miliony eur při celkových nákladech 375 milionů eur. Vše však bylo zapomenuto 13. dubna 2013 během slavnostního otevření královnou Beatrix.

Historická budova pochází stejně jako Stedelijk museum z roku 1895. Jejím autorem je Pierre Cuypers, který působil na konci 19. století jako představitel historismu. Snaha o vyjádření důležitosti národní obrazárny se odrazila ve zvolených stylech a jejich kombinaci. Kromě renesančního a gotického tvarosloví tak na celé stavbě najdeme množství vyobrazení z dějin země. Ta měla vystavit na odív bohatou historii Nizozemského království. V době svého vzniku muzeum leželo na rozhraní

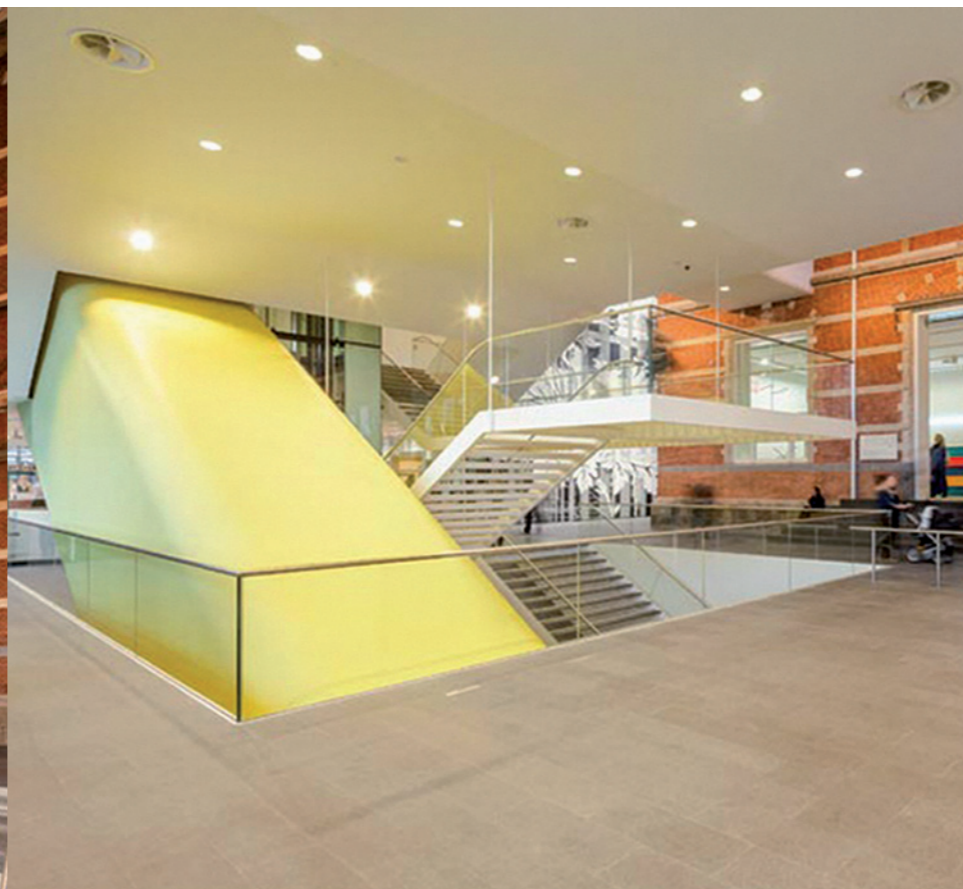
historického centra a nově se rozrůstající části Amsterdam Jih. Proto byl skrze budovu zbudován průjezd, který měl obě části města spojit. Ten byl však během 30. let 20. století uzavřen. Posléze se stal předmětem mnoha diskuzí, jejichž cílem bylo jeho nové využití ve prospěch muzea. Konečná odpověď byla nalezena až nyní, v roce 2013.

Španělské architektonické studio Cruz y Ortiz znovu celý průjezd otevřelo, avšak pouze pro pěší. Platí zde dokonce i zákaz kol, což je v Nizozemsku velmi neobvyklé. Prostor, který tak vznikl, se dá směle nazvat venkovním krytým foyer, které vás uchvátí svou prostorností a bohatou původní výzdobou. Vstup do objektu se nachází po jeho stranách. Jednoduché prosklené výplně oddělující vnější a vnitřní část nenásilně plní svou funkci a nechávají vyniknout novému vnitřnímu atriu. To je jedna z několika viditelných změn, protože zvenčí zůstala budova na první pohled zcela zachována. Atrium překvapivě tvoří jeden prostor. Původně tu totiž existovaly dva oddělené protilehlé vnitrobloky. Nyní jsou tyto původní vnitrobloky propojené. Toto řešení si vyžádalo mimo jiné i hloubení pod úroveň terénu a tedy i pod hladinu moře. Jde o řešení, které má stále své odpůrce, kteří argumentují nebezpe-

čím případného vytopení. A to je v Nizozemsku citlivé téma nejen v souvislosti s Rijksmuseum. Nicméně vzhledem k moderním technologiím, jsou to obavy spíše liché. Ve vstupním atriu byl použit především železobeton, obložený lesklým mramorem. Nevstupuje ovšem do prostoru násilně, tvoří pouze podpůrné provozní konstrukce a skvěle sekunduje původní budově. V lesku slunečních paprsků, které prostupují skrze střešní okna, celá budova doslova září ve své původní majestátnosti. Stejně jednoduše a čistě je navržený i zcela nový venkovní pavilon pro asijské umění, kde se rukopis španělského dua architektů projevil naplno. Možná ještě větší změnou prošly samotné expozice. S jejich původním uspořádáním se musíme s vděkem rozloučit. Celá expozice je nyní koncipována jako jeden dlouhý příběh, kdy vedle obrazů můžete zároveň vidět také dobové užité umění. Vše, co vidíte na obrazech, je i kolem vás.

Pro Nizozemské království to byl opravdu náročný školní rok. Přípravy na něj sice trvaly o mnoho déle, než samo čekalo, ale výsledek stojí určitě za to. V řeči učitelů a milovníků umění celého světa si za něj zaslouží výbornou. A nám nezbyvá než se těšit na jeho další studijní úspěchy. •

Stedelijk Museum, FOTO www.benthencrouwel.nl

Drie musea en één plein

Het was een bijzonder studiejaar voor Nederland. Behalve de kroning van Prins Willem Alexander tot koning na drie generaties van Nederlandse koninginnen werden de drie grootste musea weer geopend. Alle staan ze aan het Museumplein in Amsterdam, dat eindelijk na jaren zijn naam maakt. Maar laten we zeggen dat een slak op de goede weg het wint van een haas op de verkeerde weg.

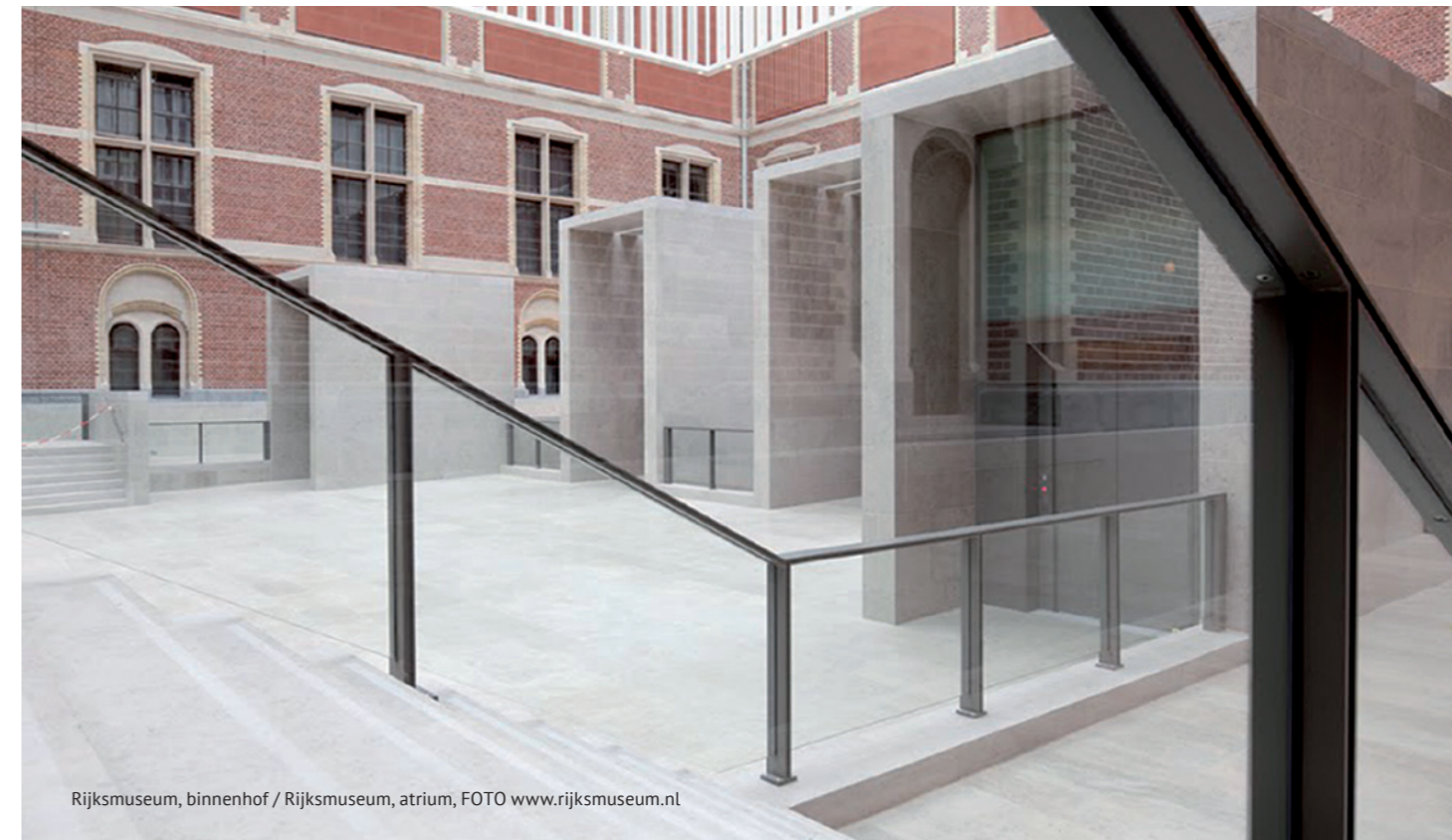
Rijksmuseum, FOTO Anne-Marie Matthijsse

Het Stedelijk Museum was het eerste museum dat voor het publiek toegankelijk werd gemaakt. Koningin Beatrix heropende het museum op 22 september 2013 nadat het bijna negen jaar dicht was geweest vanwege bouwwerkzaamheden. De koningin was zeker niet de enige die opgelucht ademhaalde, omdat verschillende problemen tijdens de reconstructie en bouw helaas al vanaf het begin dagelijkse kost waren.

Het historische gebouw uit 1895 werd ontworpen door A.W. Weissman. Het gebruikte baksteen en de florale Jugendstil-ornamenten op de neorenaissancegevel deden nog niets vermoeden van de latere belangrijke kunstverzameling binnen. De karakteristieke witte kleur is de verdienste van museumdirecteur W. Sandberg. Hij wilde een witte kubus creëren waarin alle kunstwerken goed tot hun recht zouden komen. De schitterende glazen ingang van de oude vleugel aan de Paulus Potterstraat was ook zijn idee. Maar dan hebben we het al over de jaren vijftig, dus de tijd wanneer het museum sinds 1909 zijn kunstverzameling al aanzienlijk verrijkt had. Hand in hand met die verrijking van de kunstverzameling gingen hogere technische eisen aan het gebouw. Het gebrek aan een ventilatiesysteem en een slechte technische staat vormden een bedreiging voor de daar getoonde kunstwerken. Helaas werd deze vrees meer dan eens bewaarheid. Het

museum werd uiteindelijk in 2003 na een brand gesloten en tijdelijk naar het Post CS-gebouw verhuisd. Vanaf die tijd er vonden veel discussies en ruzie's plaats over wat te doen of wat niet te doen. Het oorspronkelijke plan was om het museum in 2007 weer te openen. Dat lukte wel, maar pas vijf jaar later en met een budgetoverschrijding van meer dan 20 miljoen euro.

De nieuwbouwvleugel (door haar opvallende vorm in de volksmond meteen al de 'Badkuip' genoemd) werd ontworpen door Benthem Crouwel Architecten. De hele actie was absoluut geen eenvoudige taak, want de nieuwe vleugel moest één geheel vormen met het historische gebouw en bovendien staat het op een van leven bruisend plein c.q. park. Die taak vergde een salomonsoordeel. Het is nog goed om te zeggen dat de plaatsbepaling van de Badkuip niets nieuws was. Die vormde al een onderdeel van de eerste plannen van A. W. Weissman. Maar wat nieuw en inderdaad onverwacht was, is de verplaatsing van de hoofdingang van de Paulus Potterstraat naar het Museumplein. Dankzij deze innovatieve stap ontstaat een statige en ruime toegang en bovendien een directe verbinding met het plein. De glazen façade op straatniveau en het museumcafé geven aan de plek een nieuwe communicatieve dimensie. En de dakluifel is niet alleen praktisch, maar heeft ook de symbolische en esthetische functie om de hele compositie in te lijsten.

Rijksmuseum, binnenhof / Rijksmuseum, atrium, FOTO www.rijksmuseum.nl

Rijksmuseum, FOTO Anne-Marie Matthijsse

Ten koste van deze opening naar het plein moesten enkele praktische dingen verplaatst worden. Vandaar die grote zwarte kubus die aan de straatkant voor de nieuwe witte vleugel staat, met daarin een dienstlift voor vrachtwagens en bussen en enige technische voorzieningen. De tegenstelling tussen zwart en wit is geen toeval. Deze twee kleuren contrasteren opzettelijk met elkaar en het wit verwijst naar de ‘witte kubus’ van Sandberg.

De bedoeling van architect Mels Crouwel was niet om schokkend te zijn maar om een dialoog tussen het nieuwe en oude te bewerkstelligen. De buitenwand van de ‘Badkuip’ is een voegloze gevel dankzij het gebruikte synthetische materiaal Twaron, een elegante en praktische oplossing die discussies over het juiste materiaal binnen de perken houdt. In al zijn eenvoud is het prachtig. Crouwel wilde ook binnen geen al te grote experimenten. Daardoor kan een bezoeker bijna niet onderscheiden of deze zich in het historische of in het nieuwe gebouw bevindt. De toegepaste materialen voor de vloerbedekking en afwerking van de muren zijn dezelfde voor beide gebouwen. Het is dan ook mogelijk het hele gebouw door te lopen zonder te merken waar de grens tussen het oude en de nieuwe museum precies loopt. De bezoeker krijgt er echt een vreemd gevoel van als je binnen in de nieuwe vleugel tegelijkertijd ook voor een gevel van het historische gebouw staat. Omdat je voor een oorspronkelijk buitenmuur staat die nu opeens een binnenmuur blijkt te zijn. Het is haast niet te geloven dat Crouwel met deze eenvoudige en elegante oplossingen

het museum heeft uitgebreid en de tentoonstellingsruimte zonder te veel te forceren verdubbeld heeft en er een bioscoop en een vergaderzaal aan heeft toegevoegd, en toch de oorspronkelijk genius loci van het museum heeft weten te behouden.

Het tweede heropende museum was het Van Gogh Museum dat even verderop naast het Stedelijk Museum staat. In dit geval ging het niet om een langdurige en grote reconstructie. Het centrale museumgebouw werd in de jaren jaren tachtig van de 20ste eeuw ontworpen door de Nederlandse architect Gerrit Rietveld. De nieuwe vleugel is uit 1999 en de ontwerper daarvan is de Japanse architect Kisho Kurosawa. De werkzaamheden aan het gebouw duurden amper een halfjaar en hielden enkele min of meer cosmetische veranderingen in. Aan het eind ervan werd op 1 mei 2013 met een nieuwe tentoonstelling ‘Van Gogh aan het werk’ het gebouw heropend, een expositie die de techniek en werkmethode van Van Gogh in beeld bracht.

En ten slotte is er de heropening van het Rijksmuseum, waar nog het meest naar uitgekeken was. De transformatie van dit nationale museum duurde – ongelooflijk – negen jaar. De bitter nasmaak en ontgoocheling over de hele actie zullen misschien nooit verdwijnen. De reconstructie duurde tweemaal zo lang en de budgetoverschrijding was 103 miljoen euro. Toch werd alles tijdelijk vergeten tijdens de heropening op 13 april 2013.

Het historische gebouw is van het hetzelfde jaar als het Stedelijk Museum. Pierre Cuypers ontwierp het gebouw nog in de historische stijl, die zo populair aan het eind van de 19e

eeuw was. De poging om nationale trots te benadrukken is wel terug te zien in het rijke gebruik van renaissance- en gotische elementen en van figurale motieven uit de Nederlandse geschiedenis. Ten tijde van de bouw bevond het museum zich precies tussen het centrum en de nieuwe snelgroeiende wijk Amsteram-Zuid. Daarom was er een doorgang onder het gebouw door gepland. Toch was die al in de jaren dertig een keer afgesloten en werd hij het onderwerp van vele discussies hoe die doorgang het best in het voordeel het museum gebruikt kon worden. Pas in 2013 werd een definitieve oplossing gevonden voor deze situatie.

Het Spaanse architectenbureau Cruz y Ortiz wilde een open doorgang, maar alleen voor voetgangers en – hoe ongebruikelijk voor Nederland – zelfs met een verbod voor fietsers. De ruimte die zo ontstond, kan men ietwat gedurfd een overdekte buitenfoyer noemen, die indrukwekkend is door de ruimtelijkheid en rijke oorspronkelijke ornamentiek. De eigenlijke ingangen van het museum liggen aan weerskanten van het voetgangers/fietspad en bevinden zich in eenvoudige glazen wanden waardoor men het nieuwe atrium al ongestoord van buiten af kan zien. Dat is een van de weinig zichtbare doorgevoerde veranderingen, want van buiten lijkt het gebouw op het eerste gezicht ongewijzigd. Het atrium blijkt verrassend één ruimte te zijn. Oorspronkelijk waren daar twee tegenover elkaar liggende, maar van elkaar gescheiden binnenruimtes. Nu zijn beide ondergronds onder de doorgang met elkaar verbonden. Deze oplossing vergde onder andere

een uitgraving van het terrein onder het zeewaterpeil. Het is een oplossing die nog steeds veel tegenstanders heeft met het oog op het gevaar voor eventuele overstroming. Altijd een gevoelig thema in Nederland. Maar gezien de huidige mogelijkheden bij de bouw is dat eerder een ongegronde vrees. Het voor het atrium gebruikte materiaal was vooral gewapend beton met een deklaag van glanzend gepolijst marmer. Deze materialen maken in deze ruimte onder het museum geen geforceerde indruk, maar hebben een schitterende secundaire, ondersteunende functie ten opzichte van het oorspronkelijke gebouw. Het marmer blinkt in de zonnestralen die door de dakramen naar binnen vallen, waardoor het hele gebouw in zijn oorspronkelijke glorie glanst. Even eenvoudig en simpel ontworpen is ook het geheel nieuwe paviljoen voor Aziatische kunst, waar zich het handschrift van het Spaanse duo ten volle manifesteert. Misschien heeft de expositie zelf nog de grootste verandering ondergaan. Men vindt er niet meer de typische traditionele ordening. De hele expositie is opgezet als één lang verhaal waarbij je naast de schilderijen ook voorwerpen van toegepaste kunst uit die tijd kunt zien. Alles wat er op de schilderijen te zien is, staat ook om je heen.

Het was een echt zwaar studiejaar voor Nederland. De voorbereidingen ertoe duurden zeker langer dan iedereen verwacht had, maar het resultaat is zeker de moeite waard. In het spraakgebruik van leraren en kunstliefhebbers in de hele wereld zou Nederland er een dikke acht voor moeten scoren. En ons rest niets anders dan ons te verheugen op de volgende resultaten.

Nizozemci mezi kopci

Pod tímto názvem se v říjnu konala komentovaná procházka v rámci Světového dne architektury v České republice. NE-BE společně s občanským sdružením KRUH připravilo pro návštěvníky během tohoto svátku peripetickou přednášku v pražské čtvrti Ořechovka. Volba místa nebyla náhodná. Ořechovka schovaná mezi Střešovicemi a Dejvicemi totiž ukrývá netušené poklady, vzešlé z mezinárodní spolupráce mezi československými a nizozemskými architekty za první republiky. Průvodcem byl Miroslav Pavel a o simultánní překlad se postarala Jana Pellarová.

Vondrákova vila, schodiště / Villa van Jaroslav Vondrák, trap

TEXT Miroslav Pavel

FOTO Lenka Strnadová

Ořechovka, centrální domy / de centrale huizen | Pamětní deska na zdi vily Václava Špály / De plaquette aan de muur van de villa | Vila Václava Špála / Villa van Václav Špála

Začátek procházky byl symbolicky zvolen vedle Müllerovy vily. Stejně jako vila, i my jsme měli nerušený výhled na zahradní čtvrť rozprostírající se pod námi. Naše první kroky vedly přímo do jejího srdce, k centrálnímu multifunkčnímu domu od architekta Jaroslava Vondráka. Národní obloučkový kubismus, kterým se stavba z roku 1923 honosí, je ideově velmi blízký nizozemskému neoplasticismu nizozemské skupiny De Stijl. Ačkoliv vizuální stránka může klamat, pohnutky, které tyto dva směry spojují, jsou téměř identické: snaha o etablování všeobecně uznávaného stylu a vymezení se vůči stylům již existujícím.

Celá zahradní čtvrť se skládá ze dvou velkých celků, které jsou od sebe lehce rozeznatelné. První tvoří převážně unifikované řadové družstevní domy vystavěné mezi lety 1920 až 1923, stojící kolem multifunkčního domu. Druhý celek, resp. druhá etapa výstavby, probíhala od roku 1923 až 1930. Na rozdíl od té první ji měly v rukách již soukromí investoři, kteří si zde nechávali postavit své vlastní vily. Právě některé z těchto staveb jsou ovlivněny nizozemským prostředím a odrážejí osobní zkušenosti každého z architektů.

Svou tvorbou z nich vybočuje především Pavel Janák, který zde dostal hned tři soukromé zakázky. Pro všechny jeho vily (Kafkova, Benešova a Fillova) je příznačné použití neomítaného režného zdiva. Pavel Janák se k němu po kratší odmlce vrátil poté, co dvakrát pobýval v Nizozemsku. Během druhé návštěvy se mimo jiné setkal s Willemem Dudokem, který mu byl průvodcem. Dudok byl ve své době solitérem a měl svůj vlastní styl podobně jako Adolf Loos. Vyhýbal se čistě funkcionalistickým tendencím a dále rozvíjel tradici nizozemského stavitelství. Inspirace Dudokem vyústila ve specifický styl československých architektů. Funkcionalismus si v Československu totiž teprve hledal své místo a jak kubismus, tak národní obloučkový kubismus, ztrácely na své programové síle.

O co méně staveb realizoval, o to více je v nich čitelný odkaz Nizozemska. Řeč je o Otakaru Novotném. Jako jeden z mála neskrýval své nadšení a inspiraci, které v Nizozemsku získal. Poprvé se s nizozemskou architekturou seznámil během svého studia. Jednak sám zemi navštívil kolem roku 1908, a jednak byl žákem Jana Kotěry, zakladatele české modernistické architektury, který svým studentům zprostředkoval své poznat-

ky ze zahraničních studijních cest. (Nebyla jistě náhoda, že se Kotěra znal s Hendrikem P. Berlagem, který v Nizozemsku hrál podobnou roli.) Na Ořechovce byl Novotný pověřen stavbou domu s ateliérem pro malíře Václava Špála. Přestože vila byla realizována až roku 1932, tedy v době rozkvětu funkcionalismu, režné neomítané zdivo je to první, co náhodného kolemdoucího upoutá. Novotný totiž zůstal věrný nizozemské tradici i ve své pozdější tvorbě, anebo se k ní alespoň částečně vrátil.

Procházka „Nizozemci mezi kopci“ však nebyla pouze o jednotlivých architektech, ačkoliv vztahy mezi československou a nizozemskou architektonickou avantgardou stojí především na nich. Nešlo by totiž pochopit jejich role v dějinách architektury bez zmínění celkového dobového kontextu. Evropa se probouzela z hrůz první světové války a Praha se stala téměř přes noc hlavním městem nově vzniklého státu. Byla to doba prudkých změn a velkých očekávání. Některá z nich se naplnila, jiná zůstala pouze nevysloveným přáním. Vilová čtvrť Ořechovka je dobrý příklad působení československých architektů mezinárodního formátu a potvrzuje jejich čestné místo na poli velkých jmen světové architektury. •

Nederlanders tussen heuvels

TEKST Miroslav Pavel

FOTO Lenka Strnadová

Onder de naam *Nederlanders tussen heuvels* werd een wandeling tijdens de Dag van de Architectuur in Tsjechië georganiseerd. NE-BE had samen met de vereniging KRUH voor bezoekers een rondleiding voorbereid door de wijk Ořechovka in Praag 6. De keuze van deze wijk was niet toevallig. Ořechovka ligt tussen de wijken Dejvice en Střešovice en verbergt enkele geheimen over samenwerking en contacten tussen Tsjechoslowaakse en Nederlandse architecten in het interbellum. De gids was Miroslav Pavel en Jana Pellarová was de tolk voor de Nederlandse bezoekers.

Jana Pellarová en / a Miroslav Pavel | Villa van Bohumil Kafka / Kafkova vila

Als een symbolisch begin van de rondleiding werd een plek naast Villa Müller gekozen. Deze ligt op het hoogste punt van de wijk en we hadden een geweldig uitzicht over Ořechovka. Onze eerste stop was bij een centraal multifunctioneel gebouw van architect Jaroslav Vondrák. Het rondokubisme, ofwel het Tsjechische gebogen kubisme, dat op de gevel te vinden is, staat in ideologisch opzicht dicht bij het Nederlandse neoplasticisme van de groep De Stijl. Hoewel ze in visueel opzicht niet op elkaar lijken, is de innerlijke achtergrond dezelfde: een poging om een nieuwe universele stijl te definiëren die in tegenstelling stond tot alle bestaande stijlen.

De hele tuinvijk bestaat uit twee grote delen. Het eerste deel wordt gevormd door gestandaardiseerde rijtjeshuizen uit 1923 die rond het centrale gebouw staan. Het tweede deel is uit de tweede bouwphase, die duurde van 1923 tot 1930. Het belangrijkste verschil tussen deze twee delen is dat tijdens de tweede fase de opdrachtgevers niet meer woningbouwverenigingen waren, maar privébeleggers. Daardoor is elk huis uniek en weerspiegelt de persoonlijkheid van een architect.

Villa van Jaroslav Vondrák / Vondrákova vila

Pavel Janák speelde er een bijzondere rol. Hij was de enige architect die ineens drie opdrachten kreeg. Gebruik van baksteen is kenmerkend voor al zijn drie villa's (Kafka, Beneš en Filla). Janák keerde tot dit materiaal terug na een korte pauze, waarin hij ook studiereizen naar Nederland maakte. Tijdens één van die reizen ontmoette hij Willem Dudok, die zeker niet tot de Nederlandse functionaristen behoorde, maar hij was ook geen antimodernist. Dudok had zijn eigen stijl net als bijvoorbeeld Adolf Loos die had. In de stijl van Dudok is een combinatie van modernisme en traditie te vinden, dus een combinatie die in Tsjechoslowakije zeer gewaardeerd werd. Het functionalisme was niet sterk genoeg en het kubisme en rondokubisme beantwoordden niet meer aan de nieuwe behoeften.

Als we over een Nederlandse inspiratie voor Tsjechoslowaakse architecten praten, mogen we Otakar Novotný niet vergeten. Janák transformeerde zijn inspiratiebronnen tot zijn eigen stijl, maar bij Novotný zijn letterlijk citaten terug te vinden. Novotný was een leerling van Jan Kotěra, de oprichter van de Tsjechische modernistische architectuur. Het was geen toeval dat Kotěra Hendrik Petrus Berlage kende, een

architect die dezelfde rol in Nederland speelde. Novotný kreeg op school basis kennis over de Nederlandse bouwkunst en bovendien reisde hij daar zelf in 1908 heen. De villa voor schilder Václav Špála van Novotný werd in 1932 gebouwd, in een tijd dat het functionarisme in volle gang was, maar Novotný hield toch vast aan de traditie van baksteen: hij was daar te zeer verliefd op.

De wandeling 'Nederlanders tussen heuvels' ging niet alleen over enkele architecten, maar ook over de relaties tussen de Tsjechoslowaakse en Nederlandse architectonische avantgardes die op hun werk gebaseerd zijn. Maar het zou onmogelijk zijn om hun rol in de architectuurgeschiedenis te begrijpen zonder enige vermelding van de achtergrond. Tsjechoslowakije werd na afloop van de Eerste Wereldoorlog voor het eerst in de geschiedenis een zelfstandig land en heel Europa zocht naar nieuwe ideeën. Het was de tijd van grote veranderingen en verwachtingen. Sommige werden uitgevoerd, andere bleven veeleer onuitgesproken wensen. De tuinvijk Ořechovka is een mooi voorbeeld van een internationaal overzicht van Tsjechoslowaakse architecten en de bevestiging van hun ereplaats tussen wereldberoemde architecten.

Betlémy

Rumunská malba na skle, Bukurešť / Roemeense Hinterglasmalerei, Boekarest

„Vánoce byly pro mě od dětství výjimečnou událostí. Když nás v roce 1940 obsadili Němci, bylo mi sedm let. Válka se táhla přes patery Vánoce a pokud se pamatuji, pokaždé byla tuhá zima. Byla to těžká doba a muselo se počítat s tím, že bude ještě hůř. Právě narozené Jezulátko přinášelo naději a víru v lepší časy.

Možná to zní naivně, ale ten obrázek mě nikdy neopustil: právě narozené dítě jako symbol vzájemné lásky. Je to krásný příběh o pastýřích, kteří pečují o svá stáda, a o králích bez rozpínavých nároků. A jeden z nich je dokonce černý! Jako dítě jsem se hodiny vydržel dívat na betlém, který vyrobil můj tatínek.

Ten betlém se mi vryl do paměti, a když se nám se ženou narodili synové, koupil jsem v roce 1962, za první výplatu lektora nizozemštiny na univerzitě ve

Em. Prof. dr. dr. h.c. Jos Wilmots (*1933), bývalý vysokoškolský učitel na Universitě v Hasseltu, sbíral třicet let betlémy a jiná vyobrazení Kristova narození v mnoha zemích. Přinášíme jeho vyprávění.

Frankfurtu, figurky z cedrového dřeva pocházející z malého kláštera ve Svaté zemi. Před rokem to bylo přesně padesát let. Jesličky jsem tehdy dal dohromady sám, použil jsem k tomu lafky z bedýnky od pomerančů.

Díky práci na univerzitě jsem měl možnost jezdit od 70. let často do tehdejšího východního bloku a tam jsem objevil lidové umění týkající se Vánoc, nejdřív v Krušných horách, v bývalém východním Německu, potom v katolickém Polsku, ale i v Československu (kde se jesličkám říká tak krásně – betlém), v Maďarsku a ještě v dalších zemích tehdejšího komunistického světa. Nacházel jsem nádherné kousky, které jsem prostě musel koupit. Po čase mě sběratelská vášeň uchvátila a já jsem začal postupovat systematicky. Když jsem se chystal do zahraničí, napsal jsem předem kolegovi nebo kolegyni dopis a oni do mého příjezdu našli nějaký obchůdek nebo výtvarníka. Tak jsem to udělal například v Portugalsku a v Jižní Africe. A jednou jsme se ženou navštívili jejího

bratra v Tanzanii, tehdy tam pracoval. Jeho jsem ani nemusel o nic žádat. Když jsme přijeli, stály na mém nočním stolku figurky z ebenového dřeva!

Naše skříň se sbírkou byla ale už nějaký čas plná. V posledních letech jsme uspořádali několik malých výstav a v loňském roce jsme celou sbírku předali Museu De Mindere františkánského řádu v mém rodném městě Sint-Truidenu. Tam se konala velká přehledná výstava. Sbírka je i tam v dobrých rukou, vždyť svatý František přispěl k rozšíření jesliček. Jsem také rád, že jsem se sbíráním začal už před třiceti lety. Lidové umění od té doby v mnoha zemích upadalo.“ •

Kerststalletjes

Em. Prof. dr. dr. h.c. Jos Wilmots, (*1933), oud-gewoon hoogleraar aan de Universiteit Hasselt, heeft de laatste dertig jaar kerststallen en andere afbeeldingen van de geboorte van Christus uit veel verschillende landen verzameld. Daarover vertelt hij.

Kerstmis was al in mijn vroegste jeugd een heel bijzonder feest. Ik was zeven toen in mei 1940 de Duitsers binnenvielen. En in die Tweede Wereldoorlog is het vijf keer Kerstmis geweest, voor zover ik nog weet elke keer in een strenge winter. De mensen hadden niet veel en moesten altijd weer iets ergs verwachten. Zo'n nieuw geboren Kindje Jezus straalde een beetje hoop uit en kon aan vrede laten denken.

Het kan natuurlijk naïef klinken, maar dat beeld heeft mij nooit verlaten: het pasgeboren kind als teken van liefde voor mensen onder elkaar. Het is ook een prachtig verhaal met herders die voor hun schapen zorgen en met koningen zonder pretentie. Een van hen is zelfs een zwarte! Ik heb er als kind uren naar zitten kijken in het kerststalletje dat mijn vader had gemaakt.

Dat stalletje zat natuurlijk in mijn geheugen, en toen mijn vrouw en ik zelf zootjes kregen, heb ik er een voor hen en voor ons gekocht, in 1962, van het eerste geld dat ik als docent Nederlands

aan de universiteit van Frankfurt verdiend had, beeldjes van cederhout uit een kloostertje in het Heilig Land. Dat was vorig jaar precies vijftig jaar geleden. Het stalletje heb ik toen zelf ineengeknutseld, van plankjes uit zo'n appelsienkistje van toen.

Door mijn werk op de universiteit kwam ik vanaf de jaren 70 geregeld in het toenmalige “Oostblok” en daar ontdekke ik de volkskunst rond Kerstmis, eerst in het Erzgebirge, in Oost-Duitsland, daarna in het katholieke Polen, maar ook in Tsjechoslowakije (waar een kerststalletje zo mooi “Betlém” heet), in Hongarije en nog andere landen die toen eigenlijk communistisch moesten zijn. Daar waren zoveel mooie dingen bij dat ik ze niet in de etalage kon laten staan. Na een tijd had de smaak mij helemaal te pakken en ging ik bewust op zoek naar speciale dingen. Als ik weer eens naar het buitenland mocht, schreef ik op voorhand een brief naar de collega in kwestie, en als ik aankwam, had die al wel een winkeltje of een

Bronzen miniatuur, hangertje, Brno / Bronzová miniatura, závěs, Brno

kunstenaar gevonden. Zo heb ik het onder meer in Portugal en Zuid-Afrika gedaan. En in Tanzania hebben mijn vrouw en ik eens haar broer bezocht die daar werkte. Hem had ik niets hoeven te vragen. Toen we er aankwamen, stond er al een groepje ebenhouten beeldjes op mijn nachttafel!

Een poos al was onze muurkast eigenlijk vol. De laatste jaren waren er kleine tentoonstellingen her en der, en vorig jaar is de hele verzameling naar het Museum De Mindere van de Franciscanen in mijn geboortestadje Sint-Truiden gegaan. Daar heeft toen een grote overzichtstentoonstelling plaatsgevonden. De verzameling is daar ook in goede handen: Franciscus heeft immers bijgedragen aan de verbreiding van de kerststal. Ik ben ook blij dat ik dertig jaar geleden met verzamelen begonnen ben. Intussen is de volkskunst er in vele landen al sterk op achteruitgegaan.

Krajká z Brugg / Kant uit Brugge

Jižní Afrika, pštrosí vejce se zulským motivem / Zuid-Afrika, struisvoegelei met Zoeloe-motief

Vyrobeno na soustruhu, Praha–Malá Strana, koupeno na ulici! / Op de draaibank gemaakt Praag–Mala Strana op straat gekocht!

Pudinková forma, Praha / Puddingvorm, Praag

Zakoupeno z první výplaty ve Frankfurtu 1962, cedrové dřevo z Palestiny / Van mijn eerste salaris in Frankfurt 1962, cederhout uit Palestina

Bílá Hora – Hájek – Skalka

Výlet na poutní místa v okolí Prahy

Počasí na jaře 2013 bylo vskutku podivné. Byla pořád zima. V polovině dubna se konečně trochu oteplilo, ale 20. dubna, v den, kdy se měl konat tradiční každoroční výlet NE-BE, to vypadalo, že je tak říjen nebo listopad.

Sraz byl letos na Bílé Hoře, kde se právě toho rána následkem poruchy jedné tramvaje začaly tramvaje hromadit. Odhodlané účastníky zájezdu to však nijak neovlivnilo a všichni se na dohodnuté místo dostavili včas.

Výpravu jsme zahájili obejitím poutního místa Panny Marie Vítězné. O ranní obveselení se postaralo lezení přes bíločervené plůtky nám do cesty postavené stavebními dělníky. Uvnitř poutního místa není po ruchu silnice venku ani památky. Nejdříve jsme navštívili kostelík, ve kterém později mělo probíhat nahrávání. Je to magické místo s prostornou kopulí a spoustou nástropních a nástěnných maleb, jejichž popisem náš průvodce strávil nejednu chvíli. Okolo kostela jsou vybudovány ambity, na několika místech s oltáři. Ambity mají též nástropní malby.

Na další poutní místo jsme se přesunuli malým autobusem, přičemž jsme částečně jeli po trase poutní cesty do loreta v Hájku. Původní poutní cesta měřila asi 15 km a po cestě stálo 20 zastavení. Poutníci tehdy vycházeli z jednoho z pražských kostelů a opouštěli město Strahovskou branou. První kaplička stála na Dlabačově. Pak pokračovali kolem Ladronky, přes Vypich, Bílou Horu a dále po Karlovarské směrem na Hostivici a Litovice až do Hájku, který se nachází poblíž Červeného Újezda. Dnes už není možné původní cestu projít celou pěšky, v cestě je totiž dálnice. Ale jak jsme se v Hájku dozvěděli od přátelského františkána, našeho průvodce, dnes se poutě stejně většinou nekonají pěšky. Hájecká loretta má pohnutou historii. Stavbu poutního místa zahájil v roce 1623 Florian

Dětřich Žďárský zřízením kaple se soškou černé Panny Marie Loretánské, které byla brzy připisována zázračná moc. Později byly kolem kaple vybudovány ambity a františkánský klášter. Klášter byl několikrát zrušen a opětovně zřízen. V roce 1950 se zdálo, že už je definitivně konec, klášter se tehdy stal skladištěm zbraní. Když byla po roce 1989 obnovena tradice poutí, začalo se také s obnovou kláštera. Obnova stále pokračuje, problémem je jako tak často nedostatek finančních prostředků.

Třetím a posledním poutním místem na programu byla Skalka u Mníšku pod Brdy. Také toto místo doufá v příchod lepších časů. Nachází se zde kostel sv. Máří Magdaleny, benediktinský klášter, křížová cesta a poustevna, vše ze 17. až 18. století. Budovy navrhl známý stavitel Dienzenhofer. Po druhé světové válce byl celý areál restaurován, ale používal se pouhých deset let. V padesátých letech se totiž pod poutním místem dolovalo, což budovám dosti uškodilo, začaly chátrat a byly ponechány svému osudu. Také na Skalce začala obnova poutního místa a je tu ještě mnoho práce. Vnější stěny kostela, křížová cesta a poustevna vypadají však velmi pěkně. Část kláštera užívá město Mníšek pod Brdy jako galerii a svatební síň, což můžeme potvrdit – během naší krátké návštěvy se jednou nohou do nebe na Skalce pokusily vstoupit hned 3 páry.

V Mníšku pod Brdy stojí pozoruhodný zámek, který nechal vystavět Servác Engel z Engelsflussu na místě malého hrádku. Na nádvoří jsou zajímavé fresky a v zámecké kapli je obraz od Karla Škréty. Čtyřhranný zámek má pouze tři věže. Po stručné procházce jsme chtěli výlet zpečetit návštěvou proslulé místní cukrárny, bohužel zde dokonce ani pro naši početnou skupinu výpravu nebylo dost míst k sezení. Rozhodli jsme se tedy oželeť kávu a odjet do Prahy. Příště na shledanou! •

Skalka, poustevna a křížová cesta / kluisenaarswoning en kruisweg

Hájek, nádvoří / binnenhof

Bílá Hora – Hájek – Skalka

Een uitstapje naar bedevaartsoorden nabij Praag

Er was iets vreemds aan de hand met het weer in het voorjaar van 2013. Het bleef maar koud. Halverwege april werd het eindelijk wat beter, maar op 20 april, de dag van het traditionele jaarlijkse uitstapje van NE-BE, leek het helaas wel oktober of zelfs november.

De afspraak was dat de deelnemers elkaar voor het vertrek zouden treffen bij Bílá Hora. En juist daar zorgde 's morgens een defect tramstel voor ontregeling van het tramverkeer. Maar het lukte de vastberaden deelnemers aan ons uitje toch, om allemaal op tijd aan het vertrek te staan.

We liepen eerst een gezellig rondje om het aldaar gelegen bedevaartsoord Maria de Victoria. Als ludiek aspect moesten we onderweg over een paar rood-witte hekken klimmen, die daar waren geplaatst om onderhoudsredenen. Als je binnen in de bedevaartplaats bent, hoor je absoluut niets van het toch drukke verkeer op de weg die daar vlak bij loopt. We gingen eerst het kerkje bekijken. Dat moest vroeg gebeuren, want later op die ochtend konden we er niet meer in omdat daar dan muziekopnamen zouden worden gemaakt. De kerk is een magische ruimte met een ruime koepel. Er zijn tal van plafond- en muurschilderingen, waarover onze gids veel wist te vertellen. Rond de kerk zijn zogenaamde “ambieten” gebouwd. Dat zijn halfopen gangen die tegen de kerk zijn aangebouwd. Op verschillende plaatsen zijn in die gangen altaren opgericht ten behoeve van de bedevaartstrondgangen. Er zijn ook daar veel muurschilderingen.

Het tweede programmaonderdeel ging per busje. We volgden deels de bedevaartweg naar het Loreto van Hájek. De oorspronkelijke bedevaartweg was ca. 15 km lang en voerde langs twintig kapellen. Destijds begonnen de bedevaartgangers hun weg in een van de Praagse kerken. Ze verlieten de

stad via de Strahovpoort. De eerste kapel op hun weg was in Dlabáčov. Daarna kwamen ze langs Ladrunka, Vypich, Bílá Hora en de Karlovarská-straat richting Hostivice en Litovice tot aan Hájek, dat vlakbij Červený Újezd ligt. Het is tegenwoordig niet meer mogelijk de oorspronkelijke weg te voet af te leggen. Er ligt een snelweg tussen. Maar, zoals we van onze vriendelijke franciscaner gids in Hájek hoorden: “Vandaag de dag worden veel bedevaarten toch gedaan, maar dan gewoon gemotoriseerd”. De kapel van Loreto van Hájek heeft een bewegende geschiedenis. In 1623 begon Florian Dětřich Žďárský met de bouw. Er is een beeldje voorstellende de zwarte Maagd Maria de Loreto, waaraan al vroeg wonderen werden toegeschreven. Later zijn er ambieten en ook een franciscaner klooster om de kapel heen gebouwd. Het klooster is verscheidene malen opgeheven en weer ingesteld. In 1950 leek het definitieve einde gekomen: het klooster (inclusief kapel) werd veranderd in een wapenopslagplaats. Toen na 1989 de traditie van de bedevaarten weer herleefde, werd echter ook weer begonnen met herstel van het klooster. Er wordt nog steeds gereviseerd en het vordert gestaag. Het probleem daarbij heet zoals zo vaak: geld.

Het derde en laatste bedevaartsoord op ons programma was Skalka nabij Mníšek pod Brdy. Ook daar wordt gehoopt op een betere toekomst. De gebouwen: de St. Maria Magdalenakerk, een benedictijns klooster, een kruisweg en een kluisenaarshut, stammen uit de 17e en 18e eeuw. Ze zijn ontworpen door de beroemde bouwmeester Dienzenhofer. Na de Tweede Wereldoorlog werd het complex gerestaureerd. Het is daarna slechts tien jaar in gebruik geweest. Door de mijnbouwactiviteiten in de vijftiger jaren kregen de gebouwen het zwaar te verduren. Ze raakten in verval en werden daarna aan hun lot overgelaten. Ook hier is inmiddels met herstelwerkzaamheden

Mníšek, groepsfoto / skupinové foto

Hájek, pandgang / klášter

begonnen. Er is nog veel te doen, maar de buitenkant van de kerk, de kruisweg en de kluisenaarshut zien er al weer goed uit. Een gedeelte van het klooster wordt thans door de stad Mníšek als galerie en bruiloftzaal gebruikt. Dat laatste konden we zelf waarnemen: in de korte tijd van ons bezoek aan het complex zagen we drie stelletjes die op deze dag – om met een Tsjechische zegswijze te spreken – “reeds met één voet in de hemel stapten”.

In Mníšek pod Brdy is een indrukwekkend kasteel. Servatius Engel von Engelsfluss heeft het laten bouwen op de plek waar voordien een kleine burcht heeft gestaan. In de binnenhof van het kasteel zijn interessante fresco's en in de kasteelkerk hangt een schilderij van Karel Škréta. Opvallend is dat het vierhoekige kasteel slechts drie torens heeft. Na een kleine wandeling door het stadje dachten wij ons programma gepast af te sluiten met een bezoek aan een plaatselijk als zeer goed bekend staande cukrárna (patisserie). Dat werd helaas een teleurstelling: de uitspanning had te weinig zitplaatsen voor ons toch in omvang bescheiden reisgezelschap. “Dan maar zonder koffie terug naar Praag”, was de unanieme beslissing. Tot de volgende keer!

Dobrý kamarád a slušný člověk Slávek Hubálek

Rok 2013 byl jistě v mnohém ohledu dobrým rokem. Potvrdili by to všichni, kterým se narodily děti, splnily se soukromé i pracovní plány, všichni, kteří přestáli či přežili životní zkoušky, zažili úspěch, radost...Jedním zdůvodů, proč já osobně na tento rok budu vzpomínat se smíšenými pocity, je smutná skutečnost, že počátkem tohoto roku odešla vzácná osobnost mezi českými intelektuály, pozorovatel ahybatel mnoha lidských osudů včetně toho mého a báječný chlap PhDr. Slavomil Hubálek.

Slavomil Hubálek (1947 - 2013)

se narodil 13. června 1947 v České Lípě, kde vychodil základní školu. Na střední školu se tu již jako dítě z věřící rodiny nedostal. Vystudoval tedy Střední průmyslovou školu sklářskou v Novém Boru. Poté už následovala psychologie na Filozofické fakultě UK. Atestací z klinické psychologie získal v roce 1986. Jako terapeut pracoval v psychiatrické léčebně v Horních Bečkovcích a v pražské poradně pro vysokoškoláky. Později začal působit v Sexuologickém ústavu UK, také externě přednášel na Fakultě sociálních věd UK. Po roce 1989 založil vlastní poradenskou společnost ALEA - PSYCHOLOGIE, spol. s r. o. (původně jako Alea - psychologie, a. s.). Stal se uznávaným odborníkem v oblasti sexuologie. Ve své praxi se zaměřoval především na sexuální devianty a vrahy. Na podzim před svou smrtí 12. března 2013 vydal knihu *Zpovědník vrahů - Příběhy zločinů, života a smrti očima psychologa*.

foto MF DNES

O čem se už v oficiálních životopisech příliš nemluví, je skutečnost, že se Slávek Hubálek nikdy nebál povědět nahlas a slušně, co si myslí. A že si za tím, co říkal a čemu věřil, také stál. Před listopadem 1989 podporoval (nejen) katolické disidenty, byl osobním přítelem Václava Havla, ke kterému se hlásil v dobách, kdy se to ještě nenosilo, stejně jako v časech, kdy už se to zase nenosilo. Pro věřícího Slávka Hubálka nebyly Pravda a Láska nikdy prázdnými pojmy, byť se ve své praxi denně stýkal s lidmi, kteří byli zosobněním jejich pravého opaku. A nebo možná právě proto. Jako psycholog si o lidech rozhodně nedělal žádné iluze, a přece je měl tolik rád a ke každému člověku přistupoval upřímně, otevřeně a bez předsudků. To by jistě potvrdili jak jeho studenti nebo spolupracovníci, tak jeho klienti.

Sám o své práci v posledním rozhovoru pro *Mladou frontu Dnes* s Janem Malindou na konci roku 2012 řekl:

Jak se jako katolík vyrovnáváte s tím vším zlem? Nijak zvlášť dramaticky. Jen si říkám: má to Pán Bůh čeládku.

To je všechno?
Humanum est, to je lidské. Když někdo ujede, je třeba prostopášný či požitkář, to nesu docela dobře. Těžce nesu jen destruktivní agresi proti životu. Ale i když slyším něco hnusného, říkám si jen, že mi to nesmí vzít hlavní životní devízu: víru a optimismus.

A jak to zlo ze sebe shazujete?
Když vycházím z věznice, těším se na drobné radosti: koupím si knížku, kaktus, rybičku do akvária. To mi stačí.

Já sama jsem ho poznala v roce 1995, kdy hledal někoho, kdo by mu přeložil úryvky z knihy Benna Bernarda *Gat in de wereld (Díra do světa)*, protože se tam psalo i o něm a on byl zvědavý, cože to jeho přítel napsal. Ale nebyl by to Slávek, aby si jen vzal překlad, zaplatil a odešel. V jeho společnosti jste měli pocit, že nic není nemožné. Měl kamarády všude – v nakladatelství, mezi novináři, v televizi, v rozhlasu, mezi divadelníky, literáty, překladateli – a neváhal mě i můj překlad těmto lidem představit, byť o mě věděl zpočátku právě jen to, že rozumím nizozemsky a že jsem studentka Olgy Krijtové, což mu jako doporučení stačilo. Donutil mě přeložit knihu celou. Odvedl či spíše odtáhl mě do nakladatelství Český spisovatel. Seznámil mě i se samotným autorem, díky němuž jsem pak měla to obrovské štěstí a poznala další vlámské a nizozemské spisovatele (mimo jiné Geerta van Istendaela nebo Kristien Hemmerechts). Spolu s paní docentkou mi otevřel dveře do světa živoucí literatury, nasměroval mě na cestu, po které jdu dodnes – někdy zvesela, jindy klopotně.

Nepochybuji, že stejně či podobně zasáhl do života mnoha jiných lidí. Byl nesmírně erudovaný, nejen ve svém oboru, ale i v oblasti historie, literatury a kultury vůbec. A přitom žádný chodící naučný slovník, ale člověk, který vidí a chápe souvislosti, ve své zemi i v celé Evropě. V době jeho skonu kdosi napsal, že odešel dobrý kamarád a slušný člověk. Myslím si, že je třeba takové lidi připomínat – v Čechách, v Nizozemsku i v Belgii. Proto jsem si dovolila oslovit oba jeho nizozemsky píšící přátele, Benna Bernarda a Geerta van Istendaela, aby na něj zavzpomínali – a aby se tak přece jen ještě jednou všichni tři potkali, byť tu bude „jen“ na stránkách ročenky NE-BE... •

In memoriam Slávek Hubálek

Pokud se nepletu, zjevila se mi Praha jednoho šedého únorového dne v roce 1976. Odjeli jsme z Bruselu jen tak na blind, vybaveni pouze vízem, a za sebou zanechali přátele povážlivě třesoucí hlavami: nikdo se dobrovolně pro nic za nic nehnal za železnou oponu, kde byl svět chladný a krutý.

Už si ani přesně nepamatuji, proč jsme to udělali my. Pravděpodobně to nějak souviselo s historickou zvědavostí a – obávám se – i s neurčitými levicovými sympatiemi. Bylo nám sotva dvacet, v rané pubertě jsme viděli obavy svých rodičů, když Rusové zadupali do země touhu Čechů po svobodě, ale na druhé straně jsme byli rovněž toho mínění, že západní pravice-vá propaganda šeredně přehání.

Už se šerilo – šerilo se vlastně celý den – a já s oběma přáteli projížděl chabě osvětleným centrem města a hledal hotel. V ulicích ležel sníh; má paměť pro umocnění atmosféry ještě všude rozvísila mušelín z tenké mlhy; domy měly pro nás nové tvary a barvy; v jinak téměř prázdné výloze jakéhosi obchodu čněla pyramida z konzerv; ulice byly zamotané jako klubko provazů a než jsme se nadáli, jeli jsme v protisměru, což nebylo tak strašné, protože v tomto romantickém podsvětí téměř nejezdila auta. Pak to ale už strašné bylo, protože se odněkud ze zálohy vynořilo policejní auto.

Hotel? Avšak komunikace s příslušníky bezpečnosti nebyla možná, museli jsme odpočítat bankovky. To byla naše první lekce: v nekapitalistických zemích hrály peníze hlavní roli.

Následujícího dne jsme se potulovali městem. Na rohu ulice jsme zapředli hovor se zhruba třicetiletým mužem. Chtěli jsme po něm, aby nám řekl, jak se dostat na Hrad. Měl zrzavou bradku a byl vtipný jakýmsi nervózním způsobem. Lámanou angličtinou řekl: “To bych taky rád věděl!”

Takto si vzpomínám na naše seznámení se Slávkem. Tak

nějak se tehdy, na dně sedmdesátých let, v srdci ve dví rozervané Evropy stal naším přítelem. Pozval nás k sobě domů, do toho krásného měšťanského bytu, kde dnes stále ještě bydlí jeho paní, v boční ulici u Václavského náměstí.

Všechno od té chvíle bylo kouzelné.

Ukázal nám, naivním studentům, Prahu: smutné nadzemní město komunistů a jejich pohůnků, elegantní historické město Habsburků a Tomáše Masaryka, literárně historické město Franze Kafky a Bohumila Hrabala; ale především podzemní, disidentskou Prahu svou a svých přátel, kteří přes noc přepisovali celé knihy – tři tenounké stránky se dvěma kopíráky mezi – na starožitných psacích strojích, na které by dnes moje děti jen valily zraky. K této rebelské Praze patřila i zarámovaná fotka polského papeže, která zdobila jednu stěnu jeho bytu. Překvapovalo nás to, ale Slávek byl katolík a jako katolík stejně opět disident, protože on byl „pink Catholic“, orientovaný spíše doleva...

O tomto všem jsme diskutovali naší společnou variantou angličtiny. Slávek v tomto jazyce disponoval širokou pasivní slovní zásobou a jako pomůcku využíval latinu, protože často nevěděl, jak se které slovo vyslovuje: rovněž živá angličtina byla čímsi podzemním. S jeho matkou (anebo to možná byla jeho tchýně) jsem mluvil německy, ale tento jazyk, po staletí lingua franca střední Evropy, naše století téměř zapudilo.

Tato první návštěva byla nezapomenutelná a změnila můj život. Doprovázen stejnými či jinými přáteli jsem se mnohokrát vracel. „Extra Bohemia non est vita et si est vita non est ita!“ Jak často jen ten veselý, vitální, a přesto z podstaty melancholický Slávek citoval tuto větu? V temné hospodě jsme si pochutnávali na báječném kyselém zelí s klobásou; kolem sebe jsme vystavěli hradbu z půllitrů plzeňského Prazdroje. Den nato stejný číšník s kamennou tvářou tvrdil, že na jídelním lístku žádné kyselé zelí není. A ostatně včera tam také žádné kyselé

FOTO novinky.cz, Právo

zelí nebylo. Ba co víc, v jeho podniku nikdo nikdy neuvažil ani jedinou zelnou nudličku. Přijaly nás jiné zádumčivé kavárny. Šeptající veksláci se objevovali a zase mizeli. Potkávali jsme disidenty, spisovatele, umělce, mezi nimi i pozdějšího prezidenta Havla, od něhož mám v pracovně stále ještě fotografii s osobním věnováním. Někdo z nás stopil našemu hostiteli autentickou samizdatovou knížku. Bylo pořád veselo – tedy alespoň pro nás, kteří po týdnu zase prošli železnou oponou zpět západním směrem.

Praha i Slávek měli oba mnohem více životních zkušeností než já, což způsobilo, že jsem se při každé návštěvě mnohému naučil. Například, že komunismus je špatný. Ano, Praha byla louhovou lázní, v níž se rozpustily všechny pošetilé rudé sympatie.

Léta plynula. Praha se osvobodila. Svobodná Praha však byla méně okouzující než Praha obsazená. Západ se svými dobrými i zavrhnutíhodnými rysy se stal pro Slávka a jeho krajany banální všedností.

Při křtu mého syna Christophera v roce 1999 byl Slávek přítomen jako kmotr. To bylo naposledy, co jsme se viděli. Stalo se cosi temného, čímž se všechny naše rozhovory, ty stovky rozhovorů, nakonec rozplynuly do naprostého ticha. Co to bylo, nevím dodneška. Možná, že nějaký démon rozhodl, že už to stačilo, že přátelství a svoboda jsou kombinací, kterou si nikdo na tomto světě nezaslouží.

Když vyrostl, ptával se Christopher někdy po svém neznámém pražském kmotrovi. Zrovna když jsme se rozhodli, že se „v létě“ společně vypravíme do Prahy, on a já, zazvonil telefon a Slávka už najednou navštívit nešlo.

V telefonním seznamu jsem si k jeho jménu udělal křížek, ponořen do hlubokého smutku nad naší existencí. •

Slávek

Naše cesty se téměř zkřížily už v roce 1968, neboť jen maloučko chybělo a mohli jsme na sebe narazit na podzim tohoto zázračného roku – který bych ovšem stejně dobře mohl označit jako annus horribilis – v ulicích univerzitního města Lovaně, kde jsem se tehdy vzdělával v oboru sociologie a filosofie. Osud však rozhodl, že máme čekat ještě dalších dvacet let.

Slávek mi to vyprávěl během mé první návštěvy u nich doma. S bytem, kde žil se svou ženou a dětmi, jsem si spojoval pojmy jako „přepych“ a „c. a k.“. Nemělo to nic společného s reálným socialismem, který tehdy drtil Prahu – i když přece jen něco ano. Proč by tu jinak na zdi visel portrét papeže Jana Pavla II., portrét zachránce? Proč by jinak na oknech byly ty ošklivé umělohmotné kličky? Proč ta lehce zašlá sláva parketových podlah, dveří a stropů? Ten hrozný hašteřivý a slídívý socialismus, který sám sebe tak rád nazýval reálným, dokázal někdy působit jako konzervační látka, jako líh. Všiml jsem si toho i ve vlasti Ericha Honeckra či Jánose Kádára.

Ale dobrá, Slávek vypráví.

Srpen 1968, sovětské tanky se valí Prahou. On sám, Slávek, sedí na lavičce na *Franz-Josefs-Bahnhof* ve Vídni. Má se vrátit do hrůzu nahánějící vlasti? Nemusel by. V kapse má pozvánku do Lovaně.

Zamrkal jsem. Lovaně, to myslíš vážně, Slávku?

Ano, Lovaně, fakulta psychologie. Neřekl už, zda to byla frankofonní *Université Catholique de Louvain* nebo vlámská *Katholieke Universiteit Leuven*, která se ho chystala přivítat. Obě dvě tehdy ještě sídlily ve stejném městě, vlámští studenti se bouřili proti oné frankofonní přítomnosti a kvůli této věci padla vláda. To vše v únoru 1968. Ach, únor v Belgii byl neko-

nečně mírnější než srpen v Československu.

Ano, on, Slávek Hubálek, mohl jet do Lovaně, kdyby se tak rozhodl. Dveře ke svobodě měl doširoka otevřené. Ale jemu před nosem čekal vlak do Bratislavy. Vlak do – do čeho vlastně?

„Popadl jsem batoh a hodil ho nahoru do prostoru na zavazadla. Vybral jsem si vlak, který jel domů. Zpátky do tohodle.“

Když jsem se s ním seznámil, ještě před Sametovou revolucí, byl si jistý, že se rozhodl špatně. I když – úplně jistý si nebyl. Na to byla jeho láska k Nataše a k jeho dcerám příliš silná.

Po Sametové revoluci mi řekl: „Takže to nakonec přeče jen bylo správné, co jsem udělal.“ Musel čekat déle než dvacet let, než zaznělo osvobozující slovo.

Svoboda je podivná věc.

Vzájemné návštěvy po roce 1989 prořídly. Někdy jsme se viděli v Belgii, někdy v Čechách, například na svatbě Jany Pellarové, mé české překladatelky. Avšak zřídkakdy.

Co si v souvislosti se Slávkem pamatují?

Jeho angličtinu, kde plaval ve členech, které jeho vlastní krásná mateřština nemá: *It is the perfect!* Tuhle větička u nás doma pravidelně citujeme. Teď už i s jistou melancholií.

Jeho smutek nad tím, že se původní dvojjazyčnost jeho země utopila v krvi. Jako Bruselana mě dojímalo, když citoval svého dědečka, s dokonalým, sto let starým přízvukem: *Biss'l Bähmisch, biss'l Deitsch, biss'l Knedel, biss'l Fleisch.*

Že mi doporučil knihu belgického spisovatele, jehož jméno jsem ke své velké hanbě neznal, spisovatele světového formátu nota bene, jak jsem od té doby zjistil: Henry Bauchau. Kniha se jmenuje *Oedipe sur la route*. (Česky roku 1994 pod názvem *Oidipova cesta* – pozn. překl.)

A pak jeho víru, víru kterou já – nevyčísitelný ateista – nemohu sdílet, ale kterou obdivuji. Katolika, jako byl Slávek, jsem ještě nikdy nepotkal a už pravděpodobně nikdy nepotkám. Jeho víra byla zároveň hluboká i lehká jako pírko, stejně relativizující jako přesvědčivá. Racionalitu a absurditu dokázal spojovat téměř ... belgickým způsobem. Ale nepodobá se snad český smysl pro absurditu tomu belgickému? Čímž ovšem určitě nechci říct, že považuji víru za něco absurdního. Možná právě naopak.

Koncem října 2012 jsem musel společně s dalšími Belgičany v pražském Evropském domě říct pár slov o belgic-

kém čísle časopisu *Prostor*, pro nějž jsem napsal malý příspěvek. Pokud mě neklame paměť, byl to Tomáš Vrba, náš společný přítel, který nám dal vědět, že Slávek právě v horním sále knihkupectví Academia na Václavském náměstí prezentuje svou novou knihu *Zpovědník vrahů*. Spolu s mou paní, která přijela se mnou, jsme neváhali ani vteřinu.

Slávka s Natašou jsme už léta neviděli, ani s nimi nemluvili. Bylo to, jako bychom si ještě včera připíjeli Staropramenem v hospodě U Medvídků. Což je samozřejmě nesmysl. Jeho dcery mezitím dospěly, naše děti dosáhly a překonaly čtyřicítku. A přesto ta důvěrnost, nepopiratelná. A jeho něžný anarchismus. Jeho smysl pro podvracení řádů. Tam v Akademii mluvil o jeho knize kněz, který se ne zcela dokázal srovnat s katolickou hierarchií – Slávek mi to přišel povědět se svým nenapodobitelným, téměř spikleneckým úsměvem.

Ani ve snu by nás nenapadlo, že to byl jeho obřad na rozloučenou. Teprve až zpětně vidí člověk jistá varovná znamení. V podtitulu jeho knihy čtu slova „*života a smrti*“. Jako by Slávek chtěl na něco poukázat. Naznačit, co se mu za pár měsíců mělo stát. Nebo že jeho život došel naplnění. Ovšem jako vždy to udělal jaksi bokem, mimochodem, bezděky. V podtitulu. Ber vážně svou práci, ber vážně svou lásku, věc, za kterou stojíš. Ale hlavně proboha neber příliš vážně sám sebe.

Díky, Slávku. •

Goede vriend en fatsoenlijke man Slávek Hubálek

Het jaar 2013 is zeker in vele opzichten een goed jaar geweest. Dat zou je zeker horen van al die mensen bij wie kinderen zijn geboren, die hun persoonlijke of professionele dromen realiseerden, die moeilijke levensbeproevingen met succes hebben doorstaan, lastige ziekte overwonnen... Ik zal me dit jaar voor altijd met gemengde gevoelens herinneren. Aan het begin van dit jaar overleed namelijk een buitengewone Tsjechische intellectueel, de observator en inspirator van vele menselijke levens, inclusief het mijne, en vooral een fantastische mens: PhDr. Slavomil Hubálek.

Slavomil Hubálek (1947 - 2013)

Slavomil Hubálek is op 13 juni 1947 in Česká Lípa in Noord-Bohemen geboren, waar hij ook de basisschool bezocht. Een gewone middelbare school kon hij hier als kind van een christelijk gezin niet meer bezoeken. Hij studeerde dus op de middelbare school voor glasnijverheid in Nový Bor. Daarna volgde al een studie psychologie aan de Karelsuniversiteit te Praag. Zijn attestatie in de klinische psychologie kreeg hij in 1986.

Als therapeut werkte hij in de psychiatrische inrichting te Horní Beřkovic en in het Praagse psychologische adviesbureau voor universitaire studenten. Later werkte hij bij het seksuologische instituut van de Karelsuniversiteit.

Na de omwenteling in 1989 stichtte hij zijn eigen adviesbureau ALEA - PSYCHOLOGIE, spol. s r. o. en werd een erkend specialist op het gebied van seksuologie. In zijn praktijk concentreerde hij zich vooral op seksuele devianten en moordenaars. In de herfst – kort voor zijn dood op 12 maart 2013 publiceerde hij het boek *Zpovědník vrahů – Příběhy zločinů, života a smrti očima psychologa* (*Biechtvader van moordenaars – Verhalen over misdaad, leven en dood door de ogen van een psycholoog*).

Waarover in het officiële curriculum vitae niet gesproken wordt, is het feit dat Slávek nooit bang was om op een duidelijke, maar toch fatsoenlijke manier te zeggen wat hij van iets dacht en vond. En hij stond achter wat hij zei en geloofde. Tijdens het communistische regime in Tsjechoslowakije steunde hij (niet alleen) katholieke dissidenten, hij was ook een persoonlijk vriend van Václav Havel, hij steunde hem in tijden dat dat nog niet mocht, maar ook in tijden dat zoiets alweer “uit de mode” was. Voor de diep gelovige Slávek Hubálek waren Waarheid en Liefde nooit lege begrippen, ook al kwam hij in zijn praktijk dagelijks mensen tegen die de personificatie van het tegendeel voorstelden. Of misschien juist daarom. Als psycholoog maakte hij zich zeker geen illusies over mensen, maar toch hield hij van hen, hij benaderde iedere persoon met open hart en zonder vooroordelen. Dat zullen zeker zijn studenten en medewerkers, maar ook zijn patiënten bevestigen.

In zijn laatste interview voor het dagblad *Mladá fronta Dnes* met Jan Malinda aan het einde 2012 zei hij:

Hoe gaat u als katholiek om met al dat kwaad? Niet dramatisch. Ik zeg alleen tegen mezelf: Rare jongens die schepselen Gods.

Is dat alles? Errare humanum est, dwalen is menselijk. Als iemand fout is, losbandig of genotzuchtig, daar kan ik nog mee leven. Waar ik niet tegen kan, is destructieve agressie tegenover het leven. Maar als ik iets echt afschuwelijks hoor, denk ik alleen, ik mag me niet de belangrijkste waarden van het leven laten afpakken: mijn geloof en optimisme.

En wat doet u om al die slechte dingen van u af te schudden?

Als ik de gevangenis verlaat, verheug ik me op leuke kleine dingen: ik koop een boek, een cactus, een goudvisje voor in het aquarium. Dat is genoeg.

Persoonlijk heb ik Slávek Hubálek in 1995 leren kennen,

toen hij op zoek was naar iemand die voor hem hoofdstukken uit het boek van Benno Barnard *Gat in de wereld* zou kunnen vertalen, want er stond iets over hem in en hij was zo nieuwsgierig wat zijn vriend nou precies over hem geschreven had. Maar het zou Slávek niet geweest zijn om de vertaalde tekst alleen te pakken, te betalen en ermee te verdwijnen. Met hem had je het gevoel dat alles mogelijk was. Hij had overal vrienden – in uitgeverijen, onder journalisten, bij de omroep, onder mensen uit de theaterwereld, onder schrijvers, vertalers... En hij aarzelde niet om me aan de juiste mensen voor te stellen, ook al wist hij over mij eigenlijk alleen maar dat ik Nederlands sprak en een studente van mevrouw Olga Krijtová was. Meer referenties waren niet nodig. Hij heeft me gedwongen het hele boek te vertalen. Hij heeft me persoonlijk naar de uitgeverij Český spisovatel gebracht, of beter gezegd, gesleept. Hij heeft me uiteindelijk ook aan de auteur zelf voorgesteld en ik heb later dankzij Benno Barnard weer dat grote geluk gehad om andere Vlaamse en Nederlandse auteurs te ontmoeten (onder wie Geert van Istendael en Kristien Hemmerechts). Samen met Olga Krijtová heeft hij voor mij de deur naar de levende literatuur geopend, hij liet me een weg zien die ik tot nu toe, soms vrolijk, soms met moeite bewandel.

Zonder twijfel heeft Slávek op een gelijkwaardige manier ook het leven van vele andere mensen beïnvloed. Hij had een grote kennis van niet alleen zijn vak, maar ook op het gebied van geschiedenis, literatuur en cultuur was hij goed ingelicht. Maar hij was geen lopende encyclopedie, nee, hij was een persoon die samenhangen zag en begreep, niet alleen hier, maar in het hele Europa en de rest van de wereld erbij. Toen hij overleed, stond in een van zijn necrologen dat we een goede vriend en een fatsoenlijke man verloren hadden. Ik vind dat zulke mensen herinnerd moeten worden – in Tsjechië, in Nederland en in België. Daarom durfde ik zijn beide Nederlandstalige vrienden en schrijvers, Benno Barnard en Geert van Istendael, te vragen een korte herinnering aan hem te wijden, zodat deze drie elkaar toch nog eens zouden kunnen ontmoeten. Ook al was het “alleen maar” in het jaarboek 2013 van NE-BE... •

In memoriam Slávek Hubálek

Praag openbaarde zich aan mij op een grauwe februaridag, als ik me niet vergis in het jaar 1976. We waren op de bonnefooi uit Brussel vertrokken, slecht voorbereid maar voorzien van een visum, en met achterlating van hoofdschuddende vrienden: niemand reisde vrijwillig achter het IJzeren Gordijn, waar de wereld koud en wreed was.

Ik weet niet meer precies waarom wij dat wel deden. Het zal wel iets te maken hebben gehad met historische nieuwsgierigheid; en, vrees ik, ook met vage linkse sympathieën. We waren begin twintig; we hadden in onze vroege puberteit de bezorgdheid van onze ouders gezien toen de Russen de vrijheidsdrang van de Tsjechen met hun laarzen fijnstampten, maar evengoed meenden we dat de rechtse propaganda in het Westen lelijk overdreef.

Het schemerde al – het had de hele dag geschemerd – en mijn beide vrienden en ik reden door het zwak verlichte centrum van de stad op zoek naar een hotel. Er lag sneeuw; daarboven heeft mijn geheugen voor de sfeer een mousseline van dunne mist gehangen; de huizen hadden vormen en kleuren die nieuw voor ons waren; in een nagenoeg lege winkelalage verrees een stapeltje conserven; de straten waren verward als touw en voor we het wisten reden we in de verkeerde richting, wat niet erg was omdat er nauwelijks auto's rondreden in deze romantische onderwereld, maar wat wel erg was omdat er onmiddellijk vanuit een of andere hinderlaag een politiewagen opdoemde.

Hotels? Maar communicatie met de agenten was onmogelijk, er moesten bankbiljetten worden neergeteld. Dat was de eerste les: in niet-kapitalistische landen speelde geld een allesoverheersende rol.

De volgende dag sjokten we door de stad. Op een straat-

hoek raakten we in gesprek met een man van een jaar of dertig. Of hij ons de weg naar de Burcht kon wijzen. Hij had een rossig baardje en was op een nerveuze manier geestig. In moeizaam Engels zei hij: ‘Wist ik dat zelf maar!’

Zo herinner ik me onze kennismaking met Slávek. Op een of andere manier werd hij toen, op de bodem van de jaren zeventig, en daar, in het hart van het in tweeën gescheurde Europa, onze vriend. Hij nodigde ons bij hem thuis uit, in het mooie burgerlijke appartement waar zijn vrouw nog altijd woont, in een zijstraat van het Wenceslausplein.

Alles was wonderbaarlijk vanaf toen.

Hij liet ons, naïeve studenten, Praag zien: de droevige bovengrondse stad van de communisten en hun handlangers, de elegante historische stad van de Habsburgers en Tomáš Masaryk, de literair-historische stad van Franz Kafka en Bohumil Hrabal; maar vooral het ondergrondse, dissidente Praag van hemzelf en zijn vrienden, die 's nachts complete boeken uittikten op antediluviale machines – drie velletjes papier met twee carbonnetjes ertussen – waar mijn kinderen vandaag de dag met grote ogen naar zouden kijken. Tot dat rebelse Praag behoorde een ingelijste foto van de Poolse paus, die een muur van zijn appartement sierde. Ons verbaasde dat, maar hij was katholiek, en als katholiek ook weer dissident, want hij was een ‘pink Catholic’, hij had linkse sympathieën...

Over dit alles discussieerden we in onze gezamenlijke variant van het Engels. Slávek had een grote papieren woordenschat in die taal en gebruikte het Latijn als hulpmiddel omdat hij vaak niet wist hoe je een woord moest uitspreken: ook levend Engels was iets ondergronds. Met zijn moeder (of was het zijn schoonmoeder) sprak ik Duits, maar die taal – eeuwenlang de lingua franca van Midden-Europa – was door onze eeuw al bijna afgeschaft.

Dat eerste bezoek was onvergetelijk en veranderde mijn

leven. Met dezelfde en andere vrienden kwam ik vele malen terug. ‘Extra Bohemia non est vita et si est vita non est ita!’ Hoeveel keer zou die opgewekte, vitale, fundamenteel melancholieke Slávek dat niet geciteerd hebben?

We aten voortreffelijke zuurkool met worst in een donkere kroeg; de pullen Urquell stalden we om ons heen uit. Daags nadien verklaarde dezelfde ober met een gezicht van papiermaché dat er geen zuurkool op het menu stond. Gisteren stond er trouwens ook geen zuurkool op het menu. Sterker, er was nog nooit een sliert zuurkool in zijn etablissement gekookt geweest. Andere weemoedige cafés ontvingen ons. Fluisterende geldwisselaars doken op en verdwenen weer. We ontmoetten dissidenten, schrijvers, kunstenaars, onder wie de latere president Havel, van wie ik in mijn werkkamer nog altijd een foto met een persoonlijke opdracht heb staan. Iemand van ons ontfutselde onze gastheer een authentiek samizdatboek. Het was altijd feest – voor ons tenminste, die het IJzeren Gordijn na een week weer doorliet in westelijke richting.

Praag en Slávek hadden allebei meer levenservaring dan ikzelf, wat maakte dat ik bij ieder bezoek veel leerde. Bijvoorbeeld dat het communisme niet deugde. Ja, Praag was als een loogbad waarin ondoordachte rode sympathieën oplossen.

Jaren verstreken. Praag werd bevrijd. Het vrije Praag was minder betoverend dan het bezette. Het Westen, met al zijn goede en verwerpelijke kanten, werd een banale alledaagsheid voor Slávek en zijn landgenoten.

Toen mijn zoon Christopher werd gedoopt, in 1999, was Slávek aanwezig als peetvader. Het was de laatste keer dat ik hem zag. Er gebeurde iets duisters waardoor al onze gesprekken, die honderden gesprekken, uiteindelijk oplossen in een volstreekte stilte. Wat dat iets was, weet ik nog altijd niet. Misschien besloot een demon dat het nu wel had volstaan, dat vriendschap en vrijheid een combinatie waren die niemand in dit ondermaanse verdiende.

Toen hij groter werd, vroeg Christopher soms naar zijn onbekende Praagse peetvader. En we hadden net besloten dat we ‘in de zomer’ samen naar Praag zouden gaan, hij en ik, toen de telefoon ging en Slávek van het ene moment op het andere nooit meer bezocht kon worden.

In mijn telefoonboekje zette ik een kruisje achter zijn naam, gedompeld in een diepe droefheid om onze existentie. •

TEKST Geert van Istendael

Slávek

Bijna hadden onze wegen elkaar gekruist in 1968, ei, zó na zijn we tijdens de herfst van dat wonderjaar c.q. annus horribilis níet op elkaar gebotst in de straten van de universiteitsstad Leuven, waar ik me toen bekwaamde in vakken als sociologie en wijsbegeerte. Het lot besliste dat we nog twintig jaar zouden moeten wachten.

Slávek vertelde het me tijdens mijn eerste bezoek aan hem en zijn gezin. Met het appartement waar hij met vrouw en kinderen woonde, hoek Štěpánská-Žitná, verbond ik begrippen als weelde en k.u.k. Het had niets te maken met het reëel bestaand socialisme dat Praag te neer drukte – en toch weer wel. Waarom anders het portret van paus Johannes Paulus II aan de muur, van de redder? Waarom anders de lelijke plastic spanjolettens aan de ramen? Waarom de lichtjes stoffige glorie van parket, deuren en plafonds? Het gruwelijk gelijkhebbende en bemoeizuchtige socialisme dat zichzelf zo graag reëel noemde, kon soms conserverend werken als sterk water. Ook in het vaderland van Erich Honecker en János Kádár heb ik dat gemerkt.

Maar goed, Slávek vertelde.

Augustus 1968, de Sovjettanks rolden door Praag. Hijzelf, Slávek, zat op een bank in het *Franz-Josefs-Bahnhof* in Wenen. Zou hij terugkeren naar het angstige vaderland? Hij hoefde niet. Hij had een uitnodiging op zak voor Leuven.

Ik knipperde met mijn ogen. Leuven, meen je dat nou, Slávek?

Ja, Leuven, faculteit psychologie. Hij heeft er niet bij gezegd of het de *Université Catholique de Louvain* dan wel de *Katholieke Universiteit Leuven* was die hem welkom wilde heten. De twee huisden nog samen in dezelfde stad, de Vlaamse studenten hadden stormgelopen tegen die Franstalige aanwezigheid en de regering was gevallen over de zaak. Dat alles in februari 1968. Ach, februari in België was

oneindig veel milder dan augustus in Tsjechoslowakije. Ja, hij, Slávek Hubálek, mocht naar Leuven komen als hij dat verkoos. De deur naar de vrijheid stond wijd open. Maar voor zijn neus wachtte de trein naar Bratislava. De trein naar – ja, naar wat?

‘Ik heb mijn plunjezak genomen en in het bagagerek gegooid. Ik heb de trein genomen naar huis. Naar dit.’

Toen ik hem leerde kennen, voor de Fluwelen Revolutie, was hij er zeker van dat hij de verkeerde beslissing had genomen. Hoewel, niet helemaal zeker. Daartoe was zijn liefde voor Nataša en zijn dochters te groot.

Na de Fluwelen Revolutie zei hij me: ‘Het was dus toch juist wat ik deed.’ Hij had wel langer dan twintig jaar moeten wachten eer het verlossende woord klonk.

Vrijheid is een vreemd ding.

De wederzijdse bezoeken zijn na 1989 schaarser geworden. Soms in België, soms in Bohemen, bijvoorbeeld op de bruiloft van Jana Pellarová, mijn Tsjechische vertaalster. Maar schaars.

Wat onthoud ik van Slávek?

Zijn Engels, waar hij broddelde met de lidwoorden die zijn eigen mooie taal niet heeft: *It is the perfect!* Dat zinnetje wordt in onze huiskring met grote regelmaat geciteerd. Nu ook met enige melancholie.

Zijn treurnis omdat de oude tweetaligheid van zijn land gesmoord raakte in bloed. Het ontroerde mij als Brusselaar toen hij zijn grootvader citeerde, compleet met het accent van een eeuw geleden: *Biss’l Bähmisch, biss’l Deitsch, biss’l Knedel, biss’l Fleisch.*

Dat hij mij een boek leerde kennen van een Belgisch schrijver wiens naam mij tot mijn grote schaamte onbekend was, een schrijver van wereldformaat nog wel, zoveel is me sindsdien duidelijk geworden: Henry Bauchau. Het boek heet *Oedipe sur la route.*

En dan zijn geloof, een geloof dat ik, ongeneeslijke atheïst, niet kan delen, maar dat ik wel bewonder. Een katholiek als Slávek had ik nog nooit ontmoet en zal ik vermoedelijk nooit meer ontmoeten. Zijn geloof was tegelijkertijd diep en vederlicht, even relativerend als overtuigd. Rationaliteit en absurditeit wist hij te verenigen op een bijna ... Belgische manier, maar ligt de Tsjechische zin voor het absurde niet vlak naast de Belgische? Waarmee ik zeker niet gezegd wil hebben dat ik geloven absurd vind, misschien wel integendeel.

Eind oktober 2012 moest ik samen met andere Belgen in het Praagse Europahuis een paar dingen zeggen over het België-nummer van het tijdschrift *Prostor*, waarvoor ik een kleine bijdrage had geschreven. Als mijn geheugen me niet in de steek laat, was het Tomáš Vrba, gemeenschappelijke vriend, die ons liet weten dat Slávek zijn nieuwe boek *Zpovědník vrahu* (Biechtvader van moordenaars) presenteerde in een bovenzaal van boekhandel Academia aan de Václavské náměstí. Mijn vrouw, die mee was gekomen, en ik hebben geen seconde gearzeld.

We hadden Slávek en Nataša al jaren niet meer gezien of gesproken. Het was alsof we gisteren nog samen Staropramen hadden zitten hysen in U Medvídků. Onzin natuurlijk. Zijn dochters waren intussen volwassen, onze kinderen om en bij de veertig. En toch die vertrouwdheid, onmiskenbaar. En zijn tedere anarchisme. Zijn zin voor het subversieve. Daar in Academia sprak een priester over het boek, een priester die helemaal niet goed lag bij de katholieke hiërarchie – Slávek kwam het me zeggen met zijn onnavolgbare, haast medeplichtige glimlach.

We vermoedden in geen velden of wegen dat het zijn afscheidsceremonie was. Achteraf pas zie je de voortekens. In de ondertitel van het boek lees ik de woorden *života a smrti* (van leven en dood). Het was alsof Slávek iets wilde aanwijzen. Aanduiden wat hem een paar maanden later zou treffen. Of dat zijn leven voltooid was. Maar zoals altijd deed hij het wat terzijde, achteloos, terloops. In een ondertitel. Neem je werk, neem je liefde, neem de zaak waarvoor je staat ernstig. Maar in vredesnaam, neem jezelf niet te ernstig.

Heb dank, Slávek.

Hledání lásky, míru a harmonie

V souvislosti s pobytem u Frederika van Eedena v roce 1921 sepsal Miloš Seifert (1887-1941) knížku s názvem *U básníka Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko* (Seifert, 1922)¹. Ve své biografii Van Eedena na něj narazil Jan Fontijn (Fontijn, 1996).

Seifert, nepleťme si ho s českým básníkem Jaroslavem Seifertem, který v roce 1984 získal Nobelovu cenu za literaturu, byl českým učitelem na střední škole, který v Československu založil první kmen woodcrafterského hnutí. Toto hnutí si kladlo za cíl přiblížit mládež pomocí skautingu přírodě. Seifert byl idealista, který našel inspiraci nejen u E. Th. Setona, zakladatele woodcraftu v Americe nebo u Henryho D. Thoreaua, zakladatele první kolonie Walden, ale také u Frederika van Eedena, který si svým projektem Walden a svými názory vydobyl u Seiferta velký respekt. Seifert přeložil některá Van Eedenova díla a rozhodl se, že se s ním také osobně setká. Viděl v něm na Západě – a ve vycházející hvězdě bengálského básníka a filozofa Rabíndranátha Thákura na Východě – spirituální lídry, které svět v jeho době potřeboval.

Van Eeden byl pro změnu velmi okouzlen Thákurovou prací a přeložil jeho rozličná díla². Hořel nedočkavostí osobně se s Thákurem na jedné z jeho cest po Evropě setkat. Obě návštěvy se uskutečnily: nejprve přijel v září 1920 Thákur do Nizozemska a o více než půl roku později dorazil Seifert do Bussumu a strávil týden u Van Eedena. Seifertovy „vzpomínky“ (Seifert, 1922), Van Eedenův deník (Van Eeden, 1972), stejně jako Seifertovy dopisy Van Eedenovi nebo řada dopisů od Thákura Van

Eedenovi, které se zachovaly, tvoří východisko pro konfrontaci těchto tří osob a jejich světonázoru. Zprvč uvidíme Van Eedena očima Seiferta a naopak. Zadruhé se dozvíme jejich názor na indicko-bengálského básníka a nositele Nobelovy ceny za literaturu z roku 1913 Rabíndranátha Thákura a na závěr si přečteme o Thákurově postoji vůči Van Eedenovi.

Van Eeden o Seifertovi a Thákurovi

O Seifertovi

Díky tomu, že si Van Eeden vedl deník, dozvídáme se o Seifertově návštěvě bussumského Waldenu také z jeho strany. O Thákurově návštěvě Nizozemska psal nejen v něm, ale i jinde, např. v časopise *De Amsterdamer*, zvaném „De Groene“, s nímž spolupracoval jako redaktor. O Seifertovi, který u Van Eedena necelý týden nocoval v „chatrči“ (od 20. do 26. března 1920), byl poněkud stručný. Seifert přijel k Van Eedenovi, jehož některá díla již přeložil do češtiny (viz bibliografie), s velkým očekáváním. Van Eeden si však 20. března věcně poznamenal do svého deníku: „Chladno a deštivo. Návštěva Miloše Seiferta,

Frederik van Eeden, Miloš Seifert, Thákur

plachého Čecha, který toho ode mě tolik přeložil.“

V úterý 22. března následuje: „S Milošem Seifertem jsme navštívili památník Comenius, Komenského.³ Bylo krásné jarní ráno a já se cítil povznesen.“ (Van Eeden, 1972, 1907). Sobotu 26. března popisuje trochu obšírněji:

[...] V domě blatouchy, které jsme s Milošem natrhali na obecnici. [...] Dnes je mlhavo. Miloš je pryč. Chlapci měli tohoto skromného a plachého muže moc rádi. Jeho chování není vybrané, musí trpět nouzí. Ale má dobré a laskavé srdce a ví toho hodně. (*Db*, 1908)⁴

V této souvislosti je vtipné také to, že se Seifert ve svém cestopisu zmínil o „dotterbloemen“, tedy užil nizozemské slovo pro blatouch. Je v něm ještě několik málo míst, kde Seifert prokázal, že zná některá nizozemská slova. Jeho rozhovory s Van Eedenem, dopisy jemu adresované a verbální kontakt s jeho syny však probíhaly ve francouzštině. V jednom ze svých dopisů Seifert oznamuje, že se začne učit nizozemsky, což je v současné době přece jen zpravidla *conditio sine qua non*, tedy nezbytná podmínka pro překladatele nizozemské literatury, ale tehdy tomu tak ještě nebylo.⁵

Na „Miloše“ pak ještě přichází ve Van Eedenově deníku řeč v tentýž den, kdy je porovnáván s jiným návštěvníkem, Wal-

therem Rathenauem (idealistický německý průmyslník a politik, který v roce 1922 přišel o život po atentátu spáchaném pravicovými extrémisty).⁶ Tento Rathenau nebyl u hochů „tak oblíben jako Miloš“, „pravili, že se podobá paviánu“. Kromě toho: „nechal chlapce kouřit doutníky“, dodává k tomu ve svém deníku pln odporu Van Eeden. Také Seifert tento incident zmiňuje ve své knížce: také byl touto událostí znepokojen a považoval onoho Rathenaua za podivína (Rathenau byl homosexuál) a politicky pomýleného: měl totiž radost z výsledku plebiscitu v Horním Slezsku, protože Němci zvítězili nad Poláky. Zde sehrál určitě svou úlohu dávný rozpor „německé-slovanské“. O chlapcích Seifert říká, že toho Rathenaua také neměli rádi. Drze poukazovali na jeho plešatost: „Vous n'avez pas de cheveux!“ (*MS*, 2003, 81).⁷

Z Van Eedenova deníku a dopisů se dá vyčíst, že ho Seifert ještě jednou navštívil v roce 1922, kdy vyšla v tisku Seifertova knížka o jeho první návštěvě u Van Eedena, jehož výtisk mu chtěl osobně přivést. 3. července toho roku si Van Eeden poznamená, aniž by nejprve zmínil Seifertův příjezd: „Včera dlouhá procházka s Milošem Seifertem a chlapci. Do Bluku.⁸ Bylo to velmi hezké.“ Mimochodem o sobě říká, že se po nedávném odchodu z *De Amsterdameru* cítí osvěžen (*Db*, 2014). A 6. července si zapisuje, že byl v úterý (4. července) „s Milošem a chlapci v Amsterdamu“, kde navštívili botanickou zahradu Hortus Botanicus:

¹ V nizozemštině vyšlo pod názvem: *Herinneringen aan Holland. Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden* (Seifert, 2003).

² Van Eedenovy překlady Thákura: *Wij-zangen* (1913, *Gitanjali*, 1909), *De hoovenier* (1916, *The Gardener*, 1913), *De wassende maan* (1917, *The Crescent Moon*, 1913).

³ Comenius (Jan Ámos Komenský, 1592-1670), český protestantský pedagog-filozof, který prožil poslední desetiletí svého života v Amsterdamu a je pohřben v Naardenu.

⁴ *Db* (*Dagboek* - Deník) používám pro zjednodušení jako zkratku pro „Van Eeden 1972“.

⁵ Pro Seifertovy překlady Van Eedenova díla viz konec článku. Z korespondence mezi Seifertem a Van Eedenem vyplývá, že byla vedena především ve francouzštině, později také nemnoze v angličtině, tehdy už Van Eeden na Seifertovy dopisy nereagoval. V jednom z těchto dopisů Seifert rovněž říká, že se učí nizozemsky: „pour de pouvoir lire et traduire Vos oeuvres des originaux“. (Dopis ze dne 4. 11. 1920).

⁶ Van Eeden 26. června 1922 píše: „Můj přítel Rathenau byl zavražděn. Je druhým z Kruhu (Kring). [...] Jaký zločin!“ Rathenau totiž patřil k „Significkému kruhu“ (Signifische Kring), skupině, kterou Van Eeden založil na spisech Lady Victorie Welby (1837-1912). Pravidelně ji navštěvoval v Anglii (Fontijn, kap. 4). Seifert se ukázal být (dopis ze dne 22. 8. 1922) „nommé membre de l'association 'pour les significs'“. O Rathenauovi publikoval J. van Beek v roce 2003 biografii.

⁷ *MS* jsou iniciály autora *Vzpomínek na Holandsko*, které zde pro zjednodušení používám namísto „Seifert 2003“.

⁸ t Bluk: čajovna v Larenu.

Seifert (vpravo/rechts) alias Woowotanna

Byla to nádhera. Byl to jeden z nejklidnějších a nejšťastnějších dní. [...] Všechna ta letní svěžest. Jedli jsme v Americainu. Plachý Čech opět pobyl několik dní. Je tady tak šťastný, říká. Mám ho taky rád [...]. Pouze mě někdy znepokojuje, zda pro něj jeho láska k chlapcům není nebezpečná. (Db, 2015)

Tato poslední Van Eedenova poznámka najednou staví Seiferta do jiného světla: zdá se, jako by Van Eeden Seifertově náklonnosti k chlapcům nedůvěřoval.⁹ Seifert sám dává ve své knize více než jednou otevřeně najevo nadšení z chlapců, Huga a Everta (narozených v letech 1909 a 1910 z Van Eedenova druhého manželství s Tridou): díky volné výchově jsou spontánnější než české děti. Dokonce je nazývá „anarchistickými“ (MS, 20, 38), ale v dobrém smyslu. Zapalují s ním ohýnek a jezdí na konička na jeho zádech: „Jsi můj oř,“ měli mu říci v Seifertově nizozemštině (MS, 77). Od Everta dokonce dostane Seifert jako suvenýr řetízek (MS, 78).

Seifert to zřejmě mohl – asi inspirován myšlenkami woodcraftu – myslet s mládeží dobře, protože během své návštěvy Nizozemska cestuje s jiným chlapcem, synkem Čechů žijících v Den Haagu, na Zeeland a přespává s ním v hotelích. Seifertovo „tajné přání“ (MS, 108) bylo, aby s sebou mohl vzít i Huga a Everta, ale musel to zvládnout s oním synkem z Den Haagu, který pro něj měl na cestě tlumočit. Chlapec se jmenoval Jeník, nizozemsky Jantje, nebo abychom zůstali více v okruhu Van Eedeny: malý Jeník, kterého mu chlapec pln melancholie také připomínal. Seifert si při tom sám přisoudil roli skřítky Windekinda (MS, 128)! *De kleine Johannes – Malý Jeník* byl do češtiny přeložen již roku 1905, byl ne Seifertem, ale Arnoštem Procházkou.¹⁰ Vlídňá, přírodně-filozofická nálada, kterou je naplněna zvláště první část, Seiferta jistě oslovila a snad i osobně ovlivnila.

Všichni tři, Seifert, Van Eeden i Thákur, podporovali ideál člověka v harmonickém vztahu k přírodě. Thákur se opakovaně vyjadřoval o své oblíbené formě vyučování: v lese, bez učebnic, aby nebylo dosaženo ani tolik učenosti jako moudrosti.¹¹ Také pro Seiferta je táborový oheň zásadní: „zpět k pohanským zvykům, aby se ta nádhera a kouzlo večera v přírodě při táborá-

ku stala dostupnou, srozumitelnou a trvalou.“ (MS, 96-97) U woodcrafterů hrál táborák hlavní roli a Seifert se opravdu vžil do indiánské kultury. Vystupoval pak pod jménem Woowotanna a zdobil se pery a indiánským oblečením.

O Thákurovi

Jak mluvil (zpočátku) Seifert o Van Eedenovi pln úcty a od své návštěvy u něj byl nabuzen velkým očekáváním, tak i Van Eeden vystupoval (zpočátku) vůči Thákurovi plný úcty, když tento v roce 1920 navštívil Nizozemsko (Fontijn, 1996, 312 a násl.). Původně ho chtěl Van Eeden ubytovat ve svém letním domku ve Wijk aan Zee, kde by pobýval s rodinou, nebo při špatném počasí u sebe doma ve Waldenu (dopis ze dne 18. 7. 1920)¹², v jednoduchých (táborových) poměrech, ale s možností vést s ním ve vši intimitě obsáhlé rozhovory. Toto se neuskutečnilo, protože Thákur nepřišel sám, ale s malou společností, a organizační výbor teozofů a členů tzv. Vrije Gemeente, „svobodné kongregace“¹³, měl o Thákurově programu během jeho návštěvy Nizozemska jiné představy; měl přednášet v Amsterdamu, Amersfoortu, Leidenu, Den Haagu a Rotterdamu. Van Eeden se o teozofech vyjádřil poměrně chladně, ve srovnání s velkými směry socialismu (včetně komunismu) a katolicismu/kalvinismu je považoval za pouhé odštěpené uskupení (*De Amsterdammer*, 22. 8. 1920). Seifertovi rozhodně odpověděl negativně na otázku, je-li teozof (MS, 80). V neděli 19. září si Van Eeden pln respektu poznamenal o svém prvním fyzickém seznámení s Thákurem toto:

[...] dnes svěží, chladné, oblačné počasí. Setkání s Thákurem, čekání na něj na nádraží. Nejprve jsem spatřil jeho lesknoucí se šedé vlasy v kupé. Uviděl mě a bylo to, jako by mě poznal. Má pěknou, vpravdě úctyhodnou postavu. Byl oblečen do šedé, s modrým pláštěm a vysokou černou čepicí. Měl nasazen lorňon. Jeho hlas je jemný a příjemný. Docela vysoký a trochu dýchavičný. Vlasy a vousy má dlouhé. Vychází z něj silný vliv čistoty a klidu. Kolem něj panuje svěží, čistá, zdravá atmosféra.

Rabindranáth Thákur / Tagore, kresba / tekening, S. Van Mens

A jeho vzhled je důstojný a velmi harmonický. Je trochu vyšší než já, o rok mladší.

Ale oproti jeho důstojnosti jsem se cítil jako uličník, se svou čapkou, svými plátěnými kalhotami ke kolenům, ovinovačkami, červenými botami. (Db, 1868)

Van Eeden se v deníku rozhodne, že Thákura druhý den navštíví. Ukáže se, že sídlí ve vile v oblasti Gooi, na panství De Duinen mezi městy Huizen a Valkeveen¹⁴, blízko břehu tehdejšího Zuiderzee. Bankéř Van Eeghen („ředitel banky Nederlandsche Bank“, jak o něm píše Van Eeden v článku v týdeníku *De Amsterdammer* z 22. 9. 1920) a jeho žena Mary Van Eeghen-Boissevainová¹⁵ Thákurovi pohostinně nabídli přístřeší.¹⁶ Van Eeden se nepříjemně dotklo, že mu teozofové Thákura „ukradli“, obklopili ho veškerým luxusem a chystali se ho vozit autem od čerta k ďáblu. Ne neprávem se obával, že se Thákur ocitne v kolotoči schůzek.

V článku v týdeníku *De Amsterdammer*, kde už byl několik let redaktorem, se rozhořčeně vyjádřil: „milý Básník se neukázal být odolným vůči falešné moci naší kapitalistické nebo spíše

paraziticky uspořádané společnosti“. Van Eeden nejmenoval přímo ředitele banky, ale nazval Cor(nelise) Van Eeghena ironicky a novozákoně Mammonem, symbolem bohatého Nizozemska. Van Eeden se ovšem nechal poměrně snadno přemluvit, že bude lepší, pokud se Thákur ubytuje u rodiny Van Eeghenových. Ve skutečnosti dobře věděl, že pro Thákura a jeho doprovod nemá dost místa a že si ho nemůže usurpovat pro sebe. V článku se Van Eeden ovšem rozčiluje, jak si to všechno Thákur mohl jen nechat líbit a že mu nepřišlo zatěžko řečnit rotterdamským kupcům. Zdálo se mu to být v nesouladu s tímto „duchem, který nese své tělo jako květinu [...] tak ušlechtilým způsobem“, jehož „hlas, postoj, pohyby a oděv byly v takovém souladu“ (*tamtéž*). Jakkoli skeptický postoj vůči bohatým lidem Van Eeden zastával, byl toho názoru, že Thákur by radši neměl být vystaven „indiskrétní zvědavosti nejnižších společenských vrstev“. „Zřízenec na nádraží“ se ještě s úctou optal, zda pán není „velmi vysoce postavená osoba“, na ulici se ovšem na Thákurovu hlavu sneslo leccos, přičemž „sv. Mikuláš“ (*tamtéž*) bylo ještě zdaleka nejmírnější označení.

V úterý 21. září se Van Eeden pochmurně zmiňuje ve svém deníku o Thákurově programu: předešlého dne byl u „Mamma-na“ a setkal se s teozofy, kteří se chystali ho nechat oslovit rozsáhlé publikum. Tehdy se rozhodl napsat Thákurovi dlouhý dopis, ve kterém zdůraznil, že přednášky v zaplněných sálech se k němu nehodí, ale že „svět čeká na spojení s vyšším duchovenem“, což vypadá jako pokus o mezinárodní rozšíření Signifického kruhu do Asie.¹⁷ Dále důrazně žádal o důvěrný rozhovor. Van Eeden se zbavil chmur, teprve když k rozhovoru skutečně došlo. V sobotu 25. září ještě píše, jak je Thákur oslavován jako „Opravdový Básník“ a já jsem „pouhý žebrák“ „který žádá o trochu lásky“. O den později: „Má existence je tak ubohá. [...] Bože! Připadám si jako chudák. Poor, destitute, old and paralysed“. V pondělí 28. září už je zase šťastný, neboť mezitím došlo ke skutečnému setkání tváří v tvář s Thákurem, přičemž se ukázalo, že četl Van Eedenův drobný spisek *Happy Humanity*. Van Eedenovo zklamání pramenilo z toho, že to byl právě on, kdo s Thákurem už delší dobu udržoval korespondenci (od roku 1913) a přeložil různá jeho díla nebo je nechal přeložit pod dohledem.¹⁸

⁹ V dopisech je pozoruhodný Seifertův opakovaně vyjádřený sen („rève“) znovu vidět chlapce Huga a Everta, kteří ostatně k jeho nelibosti na jeho pohlednice absolutně nereagovali. (Dopis ze dne 22. 8. 1922).

¹⁰ Přeloženo z nizozemštiny, jak je uvedeno v knize, ačkoli byl Procházka překladatel zvláště z francouzštiny, a vydáno Kamilou Neumanovou-Krémovou jako druhý titul v edici „Knihy dobrých autorů“.

¹¹ Viz také později jeho přednáška v Amersfoortu/Leusdeny. Zde citován Lesný, profesor orientalistiky v Praze, kde byl Thákur několikrát na návštěvě a naopak byl Lesný nějaký čas v Santiniketanu: „the forest schools in India [...], the *gurukuls*, in which youths (...) sat together in complete harmony at the feet of their teacher, under whose guidance they were consecrated to the service of the goddess of wisdom.“ (V. Lesný, 1939, str. 217) / „lesní školy v Indii [...], *gurukuly*, v nichž mládež (...) sedí pohromadě v naprosté harmonii u nohou svého učitele, pod jehož vedením jsou zasvěcováni službě bohyni vědění.“

¹² Toto se týká dopisu Thákura F. v. E., ve kterém je již připsána odpověď F. v. E.

¹³ Tehdy sídlila v Amsterdamu v budově na Weteringschans, dnes Paradiso, nynější centrum („chrám“) populární hudby.

¹⁴ Pro popis viz *De Omroeper*, ročník 12, č. 3, str. 81-100.

¹⁵ Mary Boissevainová (1869-1959), teozofka, nejstarší dcera ředitele novin *Algemeen Handelsblad*, Charlese Boissevaina (1842-1927). V roce 1921 se rozvedla se svým mužem Cor(nelise)van Eeghen. V roce 1925 darovala svůj dům Teozofickému spolku, který z něj udělal jedno ze svých tří světových center. Od té doby se vila jmenovala „St. Michael's Huis“, Dům sv. Michaela. (www.egoproject.nl)

¹⁶ Jak se zmiňuje mimo jiné *Het Vaderland* z 21. 9. 1920.

¹⁷ Viz poznámka 4.

¹⁸ Více viz Van Tricht 1963 a Fontijn 1996, str. 315 a násl. Pouze u tří překladů je dle Van Trichta na základě průzkumu rukopisu jednoznačné přeložení Van Eedenem bezpochybné (viz bibliografie).

Ačkoli se nálada značně vylepšila po osobním rozhovoru Thákura s Van Eedenem ve Waldenu – rozhovor musel proběhnout v pondělí 27. září – Van Eeden přesto ve svém deníku trochu brblal a poznamenal, že Thákur není žádný velký řečník. Lidé se přicházejí „podívat na básníka“, Van Eeden ovšem musí vynaložit značné úsilí na přípravu přednášky.

Amsterdamský deník *Algemeen Handelsblad*, vedený Boissevainem, se o příjezdu Thákura do Nizozemska zprvu vyjadřoval zdrženlivě. Poprvé to bylo zmíněno až 22. září (tři dny po příjezdu a navzdory tomu, že se Thákur zdržoval u Boissevainovy nejstarší dcery) ve zprávě o přednáškách, které se měly konat až 29. září v Amersfoortu (ve Škole filozofie). O den později noviny přinesly více informací. Frederik van Eeden a Henri Borel (také člen Signifického kruhu) přeložili některé věci z Thákurova díla a „přiblížili ho čtenářům“. Noviny se ovšem omezovaly na informace z druhé a třetí ruky. V pátečním ranním vydání z 24. září nacházíme článek o prvním setkání s Thákurem v budově Vrije Gemeente (tedy v Paradisu), „zaplněné do posledního místečka“. Zde již čteme první lyrické opěvování bengálského guru: „v širokém kaftanu, stejně šedé barvy jako jeho vlas a pěstěný plnovous prodlužující jeho jemný obličej, jeho skvělou hlavu myslitele“.

V novinách z 25. září je podrobně popisována Thákurova druhá přednáška a 28. září následuje článek o návštěvě Thákura na Amsterdamské univerzitě (Universiteit van Amsterdam), kde ho přijal rektor Mendes da Costa, jenž ho pozdravil slovy, že ho univerzita nevíta „jako básníka, jehož díla si ceníme, ale jako kazatele lásky k živé přírodě ztělesněné v dítěti“. Přednáška byla z oboru pedagogiky. Učení se ve volné přírodě, vzdělávání k moudrosti, nikoli k učenosti, výuka dětí obou pohlaví a různého sociálního původu, s důrazem na hudební a pohybovou výchovu, to vše se dosti blíží pedagogické nauce Komenského, který stál v sedmáctém století u kolébky antiautoritativního, prakticky zaměřeného vzdělávání na náboženském základě a blízko k přírodě.

Tytéž noviny uveřejňují 30. září článek o rozsahu jeden a půl sloupce o Thákurově návštěvě ve Škole filozofie „v tichých polích, hodinu pěší chůze z Amersfoortu“ (zřejmě šlo o Leusden). Vystoupení bylo popisováno jako „téměř prorocký obřad“. Thákur se zmiňoval o úloze vesnických mudrců, „the village mystics“, v Britské Indii. Hovořil také jeho tajemník Pearson a byl uveden paní Mary Van Eeghenovou. Přednášel o slavné

škole v Santiniketanu, místě, kde se měly setkávat Východ a Západ, východní a západní filozofie, kultura, pedagogika a věda. Přednáška se konala venku a „naslouchající žáci [seděli] u Mistrových nohou“.¹⁹ Paní Van Eeghenová znala Thákura osobně od té doby, co navštívila zmíněné tehdy velmi slavné duchovní centrum.

V novinách *De Amsterdammer* z 9. října – tedy po Thákurově odjezdu – píše Van Eeden ještě jednou podrobně o „Thákurových názorech na výchovu“, obává se, že Thákur bude špatně pochopen, že bude viděn jako osvoboditel dětské duše a navaděč k „pedagogickému bolševismu“. Dítě by skutečně nemělo být omezováno „hloupým nátlakem“ „napomí-

Van Eeden před svou chatou na Waldenu / Van Eeden voor de werkhut op Walden

nání a zákazů“, ale musí být možné je občas usměrnit nebo potrestat. Jako příklad použil své vlastní syny, neboť to jsou „opravdoví uličníci“. (Seifert tedy dobře odhadl situaci, když hochy označil za „anarchisty“.)

Seifert o Van Eedenovi a Thákurovi

Seifert o Van Eedenovi píše s podobnou úctou jako Van Eeden činil v Thákurově případě. Ve svých dopisech se Seifert opakovaně zmiňuje o „Mon cher Maître“ (4. 11. 1920) a později v dopise v angličtině o „My dear Teacher and great Guide on the Way of Life“ (3. 4. 1924). Zatímco Van Eeden trpí vzhledem k Thákurovi jakousi žárlivostí k „mistru“, vidíme taktéž u Seiferta v průběhu návštěvy u Van Eedena, že ho velký učitel

začíná iritovat, a to hlavně náboženským fanatismem (Seifert se považuje za ateistu), který vyvrcholil (k Seifertově nelibosti) přestupem Van Eedena ke katolické víře. Na obranu svého mistra Seifert důrazně udává, že Van Eedena silně ponoukala jeho žena Truida Evertsová, jejíž nejoblíbenější četbou byly dle Seiferta životy svatých. (MS, 53)

Seifert Van Eedenovi vyložil národní drama českých dějin: protireformaci, která ukončila protestantství v Čechách, vzešle z rané reformace Husovy z konce 14. a počátku 15. století. Tak byla země definitivně vydána na milost Habsburkům, což až do doby nedávné mělo neblahé následky, politickou nadvládu a potlačení národních a protestantských hodnot a úpadek českého jazyka ve prospěch němčiny. Jak mohl takový velký muž jako Van Eeden s něčím tak hrozným sympatizovat, divil se Seifert. V rámci pokusu o pochopení situace šel Seifert s Van Eedenovými na Velký pátek (25. března) do kostela. „Tak mne vidíte, jak jdu s tím, koho považuji za svědomí Evropy a světlo civilizace, do kostela, a to katolického!“ (MS, 87, vv). Kostel byl pronikavým protikladem Waldenu, toho „tichého místa klidu a lásky“ (MS, 90), toho „útluného Waldenu, kde mé ledové srdce, zmrazené krutou bolestí v Čechách, tak náhle pookřálo.“ (MS, 87)

Z rozhovoru vyplynulo, že Seifert považoval Van Eedena za druhého Tolstého a Walden (ačkoli již tehdy finančně v troskách) za Jasnuju Poljanu, Tolstého proslulou ves. Tolstoj krátce předtím zemřel (v r. 1910) a Seifert teď viděl povstávat na Západě Van Eedena a na Východě Thákura v roli nových učitelů lidstva. Náboženské hledisko bylo u obou třeba hledat nikoli v církvi, ale ve filozofii přírody, podobně jako tomu bylo u „jeho“ skautingu. Seifert se od církve osvobodil už dávno: „je to jen podvod, lži a pokrytectví“, Vatikán nazýval „lumpáckým“ a umanutým mocí, základy katolické církve „vratkými a prohnílymi“ (MS, 96-97). Van Eeden se ovšem nenechal zvrtnat a zdůrazňoval obrovskou symboliku katolicismu, která na něj dělala dojem a v níž spatřoval sílu, jež by mohla jeho duši osvobodit od materialismu, což je myšlenka, kterou nalézáme rovněž u Rathenaua.²⁰ Sloužila k tomu také „significa“, která měla zlepšit porozumění mezi lidmi a národy, sblížit je a nakonec osvobodit z bíd.

Poté, co Seifert odjel z Waldenu, aby podnikl výpravu do Zeelandu s „malým Jeníkem“ (MS, kapitola 11), zaskočil cestou zpět ještě k Van Eedenovi, aby se s ním definitivně rozloučil. V obývacím pokoji byla spousta hostů a Seifert si najednou uvě-

domil, že Van Eeden má narozeniny („4. dubna!“). Když se objevil ve dveřích, dospěli si ho poněkud rozladěně prohlíželi, ale hoši, Hugo a Evert, hned vyskočili, dali mu ruce kolem ramen a volali: „Miloš, Miloš!“ (MS, 129) Následující den se Seifert loučil s přírodou a romanticky si v lese četl nakladatelstvím Maas en Van Suchtelen právě vydané Van Eedenovy dopisy. Vzpomněl si přitom na Kladno, kde bydlel, město plné továren na sever od Prahy s hutí Poldi a na všechny strasti (o nichž se dále nešíří), až se rozplakal... (MS, 131) V dopise (děkovný dopis z 8. 3. 1921) se Seifert Van Eedenovi svěřil, že se mu v roce 1919 přihodila osobní tragédie. Toho roku se oženil a krátce nato opět rozvedl (kvůli nevěře ženy).

Seifert s Van Eedenem několikrát hovořil o Thákurovi a svěřil se mu, že ho považuje za největší z dosud žijících osobností. Velice ho obdivoval. „Již jen jeho zjev působí posvátně.“ Při té příležitosti se Seifert dozvěděl, že Thákur byl také na Waldenu a zcela ho přemohly emoce, že „tento apoštol Pravdy“ a „prorok Lásky a Míru“ chodil stejnými místy, kde teď chodil on! Thákur byl podle něj nový zachránce tohoto světa, jenž je vydán napospas civilizaci (v rozporu s přírodou) a jenž „se stal stavbou bez základů“. (MS, 44-45)

Thákur o Van Eedenovi

Thákurovy city vůči Van Eedenovi vyplývají z několika dopisů. V některých dopisech z let 1913/1914 Thákur kromě o maličkostech píše také o sobě, například o rozporu mezi jeho osobností básníka a osobností obyčejného člověka:

[...] The superconscious self of mine, which has its expression in beauty, is beyond any control – and my ordinary self is stupid and awkward towards men. [...] I am like a flute that can not talk but when the breath is upon it pressing. I am sure you have seen me in my book²¹ and I shall never be able to make myself seen to you when we meet, – for the body of the lamp is dark, it has no expression, only its flame has the language.[...] (London, 4. 8. 1913)

[...] Mé nadvědomé já, které má své vyjádření v kráse, se vymyká jakékoli kontrole – a mé obyčejné já působí na lidi hloupě a nepříjemně. [...] Jsem jako flétna, která nemůže mluvit, jen je-li

¹⁹ Thákurovy návštěvy Leidenu, Haagu a Rotterdamu zde nebudu zmiňovat. Články o nich pojednávající z novin *Het Vaderland* a *N.R.C.* z té doby jsou poměrně povznesené s kapkou ironie.

²⁰ Jeho hlavní filozofické dílo se jmenuje *Zur Mechanik des Geistes* (1913) s podtitulem „Vom Reich der Seele“. Van Eeden sděluje Seifertovi, že Rathenau považuje industrializovanou společnost za přeorganizovanou. Ta se chová jako stroj a je jí třeba ducha. (MS, s. 66)

²¹ *Gitanjali*, které Van Eeden právě přeložil (*Svěcené zpěvy*).

²² V Santiniketanu, v Západním Bengálsku.

k tomu donucena dechem. Jsem si jistý, že jste mě viděl v mé knize, a když se setkáme, nikdy nebudu schopen se před vámi ukázat, – protože tělo lampy je temné, nemá žádný výraz, jenom její plamen má co říci. [...]

Většinou si ale stěžuje na zaneprázdněnost, která na něj dolehla po udělení Nobelovy ceny koncem roku 1913:

I am still pursued by my notoriety, hunted out of my quite seclusion²², showered upon by missiles of letters from all quarters of the globe. (Dopis ze dne 9. 2. 1914)

Neustále mě pronásleduje to, že jsem veřejně známý, jsem vytrháván ze své samoty, bombardován dopisy ze všech částí zeměkoule.

Následuje „long interval“ v korespondenci, čehož Thákur lituje. Tato prodleva je způsobená mimo jiné vypuknutím 1. světové války. Koncem roku 1919 obdržel Van Eeden od Thákura dopis ze Santiniketanu, kde se zmiňuje o válce, odehrávající se tak daleko. Úvahu ukončuje slovy:

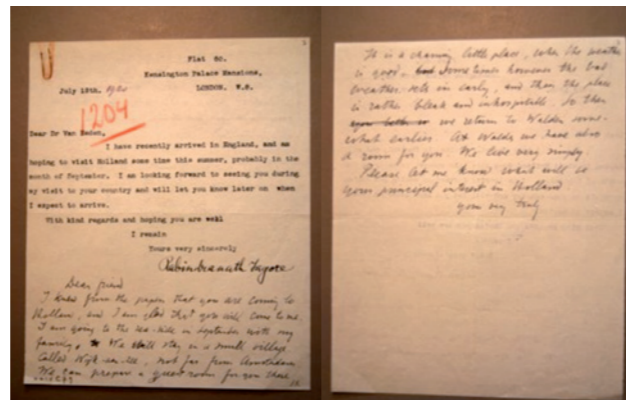
My heart is drawn to you, my friend, because I know that you are one of those in Europe whose noble mission it is to remove this cause at the root. (Dopis ze dne 19. 11. 1919)

Mé srdce je vám blízké, příteli, protože vím, že jste jedním z těch v Evropě, jejichž ušlechtilým posláním je vymýcení této věci i s kořeny.

Bliží se Thákurova návštěva Nizozemska. 9. července 1920 přišel od Thákura z Londýna dopis psaný na stroji, kde oznamuje svůj příjezd. Jde o dopis, na který Van Eeden okamžitě napsal odpověď tužkou. Dělal to tak i v korespondenci se Seifertem. Jedná se o už pojednanou pasáž s otázkou, zda by Thákur nechtěl v případě příznivého počasí přijet do letního domku ve Wijk aan Zee nebo se stát Van Eedenovým hostem na Waldenu. Jak to dopadlo, viz výše.

O mnoho let později napsal Thákur Van Eedenovi velmi srdečný dopis ze Santiniketanu, kde ho chválí a zve ho na návštěvu, k čemuž však nikdy nedojde. Thákur se o Van Eedenovi vyjadřuje obdivně následujícím způsobem:

I know it for sure that you are my brother in spirit, that for

Thákurův dopis s Van Eedenovou odpovědí / Brief van Tagore met antwoord van Van Eeden

a long time you have been working for peace and truth and beauty in life. Men like yourself in Europe prove that her soul is not dead and that the stream of life – giving water – runs deep under her spiritual soil, seeking its outlets in individual lives. (Dopis ze dne 9. 3. 1924)

Vím jistě, že jste můj duchem spřízněný bratr, že jste dlouhou dobu pracoval pro mír a pravdu a krásu v životě. Lidé v Evropě jako jste vy jsou důkazem toho, že její duše není mrtvá a že pramen života – který dává vodu – proudí hluboko pod její duchovní půdou a hledá si cesty, kterými vyvěrá v životy jednotlivců.

Závěr

Seifertův pobyt na Waldenu pro něj znamenal směsici obdivu k jeho „mistrovi“ a údivu z něj. Setkal se s ním v kritickém období, krátce předtím, než se Van Eeden obrátil na katolickou víru, což Seifert považoval za věc nepochopitelnou a nestravitelnou. Seifert byl ateista a věřil hlavně v kontakt s přírodou, což měli s Van Eedenem společné. Od přírody očekával také vyléčení svých osobních ran. Jeho ideologií byl woodcraft, skauting, ve vlastní zemi ovšem narážel na překážky. Přirozenost Van Eedenových synů obdivoval, ale zároveň ho děsily jejich divoké záchvaty. Při Seifertově návštěvě u Van Eedena čtenář pozoruje, jak se sobě přátelé vzdalují a po Van Eedenově obrácení na katolickou víru pro něj Seifert ztrácí obdiv. Seiferta pak zajímají především Van Eedenovi synci,

Tento článek byl původně publikován ve sborníku: *Van Eeden tot heden. Literaire dwarsverbanden tussen Midden-Europa en de Lage Landen*. Red. Kris Van Heuckelom, Dieter de Bruin, Carl van Strycker. *Lage Landen studies 5* (Academia Press, Gent 2013, str. 241-257)

ti však jeho pokusy o sblížení odmítají, snad pod vlivem samotného Van Eedena, jemuž Seifertův zájem o děti připadá podivný. Oba se tak stále více vzdalují. Nelze opominout zajímavost jejich setkání: Seifert byl Van Eedenovým obdivovatelem a překladatelem, Van Eeden jeho laskavým hostitelem, který mu dokonce poslal 100 guldenů na úhradu cestovních výloh (dopis ze dne 17. 1. 1921)²³ a který chudému a nešťastnému návštěvníkovi z Čech dal na cestu domů s sebou pořádných pár knih. Van Eeden po přestupu na katolickou víru duševně chátral a zemřel v roce 1936, Seifert zakoušel ve své pedagogické praxi různé problémy, byl dočasně přeložen na Slovensko a skončil jako úředník na ministerstvu zdravotnictví v Praze. Také v hnutí woodcraft se objevily problémy, související mimo jiné s konkurencí jiného typu skautingu Baden Powell. Seifert zemřel v roce 1942, osamělý a zahořklý.

Také vztahy mezi Van Eedenem a Thákurem se ochladily v době Thákurovy návštěvy Nizozemska. Van Eeden se na Thákura prostě zlobil, že se tak nechal strhnout teozofy a korpumpovat jimi nabízeným luxusem. Určitá žárlivost, že nebyl ve středu Thákurovy pozornosti, zde rozhodně sehrála také svou úlohu. Van Eedenovo ego bylo pravděpodobně příliš výrazné, aby vedle sebe sneslo někoho takového, jako byl Thákur. Byl nastolitelem světového míru a „mudrcem z Východu“ v době, kdy se Evropa hojila z ran 1. světové války, pedagogem a filozofem, který chtěl sjednotit vše dobré z Východu a Západu, někým, kdo se chtěl podělit o své myšlenky a chtěl ukončit ekonomické vykořisťování asijských kolonií západními mocnostmi. Co se týče toho posledního, nebylo Nizozemsko se svými koloniemi v Indonésii pro Thákura nezájímavé. O několik let později se tam také vypravil, aby se seznámil s tamními pedagogickými názory. Přesto se už v roce 1920 táže čtenář v dopise do novin *Het Vaderland* (8. 10. 1920), co je na Thákurových pedagogických idejích o propojení Východu a Západu tak inovačního. V Haagu byla totiž právě otevřena koloniální škola pro paní a dívky...

BIBLIOGRAFIE

Eeden, F. Van (1972). *Dagboek IV, 1919-1923*. Culemborg: Tjeenk Willink-Noorduijn (dostupné také v digitální podobě).

Fontijn, J. (1996). *Trots verbrijzeld. Het leven van Frederik van Eeden vanaf 1901*. Amsterdam: Querido. Lesný, V. (1937/39). *Rabindranáth Thákur*. (česky: Kladno: Šnajdr 1937, anglicky: London: George Allen & Unwin 1939, dostupné také v digitální podobě: <http://www.apnaorg.com/books/english/tagore-life-work/book.php?flr=book>).

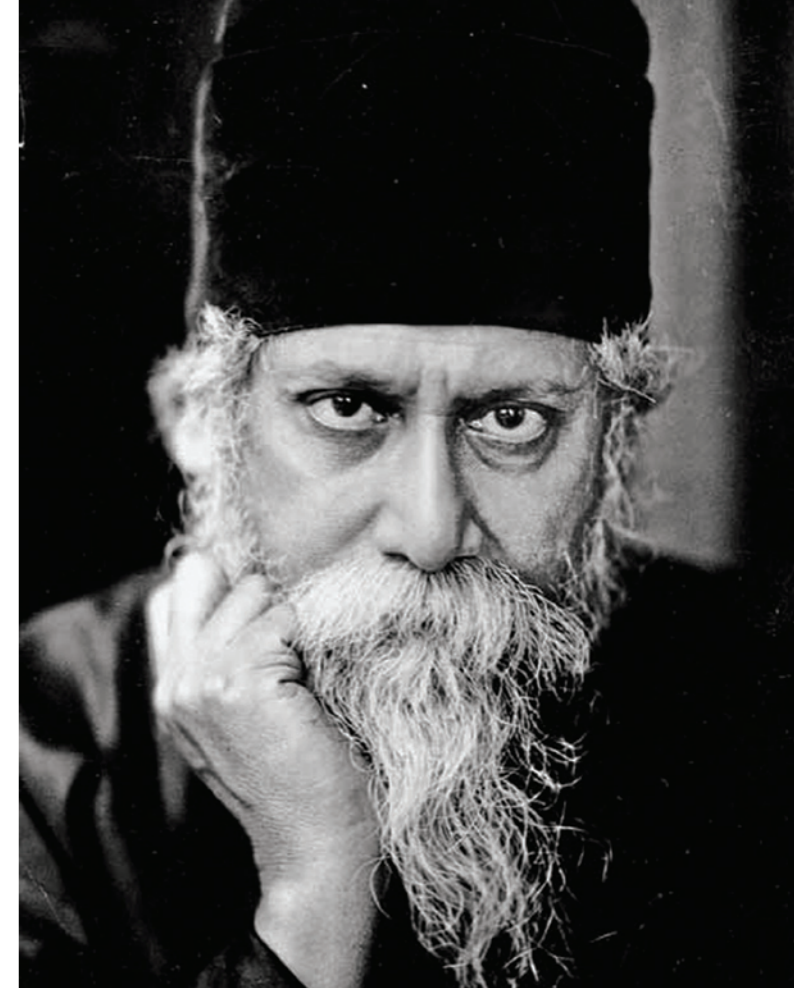
Seifert, M. (2003). *Herinneringen aan Holland. Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden*, překlad a doslov Kees Mercks. Naarden: Boekhandel Comenius (česky *U básníka Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko*, Praha: B. Kočí 1922).

Tricht, H. W. Van (1963). *Over de Tagore-vertalingen van Frederik van Eeden*. Den Haag, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (dostupné také v digitální podobě).

Briefvan Seifert en Tagore aan Van Eeden (Dopisy Seiferta a Thákura Van Eedenovi): Universiteitsbibliotheek Amsterdam, Bijzondere Collecties (Univerzitní knihovna Amsterdam, Zvláštní sbírky). Pro dataci viz text.

Noviny: *De Amsterdammer, Algemeen Handelsblad, Het Vaderland*.

Časopis: *De Omroeper*.

Rabindranáth Thákur / Rabindranath Tagore

Ochlazením ve vztazích, ale hlavně Van Eedenovou konverzí ke katolictví a jeho duševním chátráním v následujících letech, došlo k tomu, že se korespondence mezi Van Eedenem a Thákurem minimalizovala. Thákur také nebyl příliš zdrav, často musel své cesty po světě přerušovat a odpočívat. Nejrady se zdržoval ve stínu světového dění v Santiniketanu nedaleko Kalkaty, kde v roce 1942 zemřel.

Hledání lásky, míru a harmonie, plynoucí z popudů osobních, stejně jako z celkových obav o lidstvo jako takové, což bylo tak správné a pochopitelné po krveprolití 1. světové války, uvázlo na mrtvém bodě v hrůzách následující světové války. •

²³ Již dříve Van Eeden k dopisu (ze dne 17. 1. 1921) připsal, že si přečetl žádost o finanční podporu, že udělá, co bude moci („je ferai mon possible“) a pošle peníze, ale šetrně se omlouvá: „Je ne suis pas riche malheureusement“. Částka 100 guldenů nebyla tehdy nijak malá (šlo o víc než průměrný měsíční plat).

Op zoek naar liefde, vrede en harmonie

Miloš Seifert (1887-1941) maakte naar aanleiding van zijn logeerpartij bij Frederik van Eeden in 1921 een verslag daarvan, dat in de Nederlandse vertaling als titel heeft: *Herinneringen aan Holland. Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden* (Seifert, 2003)¹. Jan Fontijn was daarop gestuit in zijn biografie van Van Eeden (Fontijn, 1996).

Seifert, niet te verwarren met de Tsjechische dichter Jaroslav Seifert, die in 1984 de Nobelprijs voor literatuur ontving, was een Tsjechische leraar op een middelbare school en richtte in Tsjechoslowakije een tak op van de Woodcraft-beweging. Deze beweging had als doel de jeugd via scouting nader tot de natuur te brengen. Seifert was een idealist, die zijn inspiratie niet alleen vond bij E. Th. Seton, de oprichter van Woodcraft in Amerika of bij Henry D. Thoreau, de stichter van de eerste Walden-kolonie, maar ook bij Frederik van Eeden, die met zijn Walden-project en gedachtegoed groot respect bij Seifert afdwong. Seifert vertaalde enig werk van Van Eeden en besloot hem ook persoonlijk te ontmoeten. Hij zag in hem in het westen en in de rijzende ster van de Bengaalse dichter-filosof Rabindranath Tagore in het oosten de spirituele leiders die de wereld in zijn tijd nodig had.

Van Eeden was op zijn beurt zeer gecharmeerd van het werk van Tagore en vertaalde diverse werken van hem². Hij was er weer zeer gebrand op Tagore persoonlijk te ontmoeten op een van diens Europese reizen. Beide bezoeken hebben plaatsgevonden: eerst kwam Tagore in september 1920 naar

Nederland en ruim een half jaar later arriveerde Seifert in Bussum om een weekje bij Van Eeden te logeren. Het verslag van Seifert (Seifert, 2003), het dagboek van Van Eeden (Van Eeden, 1972), alsmede brieven van hem aan Van Eeden, alsmede een aantal brieven van Tagore aan Van Eeden, die bewaard zijn gebleven, vormen uitgangspunten voor een confrontatie van deze drie personen en hun ideeënwereld. In de eerste plaats zien we Van Eeden door de ogen van Seifert en vice versa. In de tweede plaats vernemen we hun beider mening over de Indisch-Bengaalse dichter en Nobelprijswinnaar in 1913 voor literatuur Rabindranath Tagore en ten slotte lezen we over diens houding ten aanzien van Van Eeden.

Van Eeden over Seifert en Tagore

Over Seifert

Dankzij het feit dat Van Eeden een dagboek bijhield weten

Frederik van Eeden, Miloš Seifert, Tagore

we ook iets van zijn kant over het bezoek dat Seifert aan het Bussumse Walden bracht. Over Tagore's bezoek aan Nederland schreef hij niet alleen daarin, maar ook elders, bij voorbeeld in *De Amsterdamer*, bijgenaamd 'De Groene', waaraan hij als redacteur verbonden was. Over Seifert, die een kleine week bij Van Eeden in de 'hut' logeerde (van 20-26 maart 1920), was hij nogal summier. Seifert was met grote verwachtingen naar Van Eeden gekomen, van wie hij al enig werk in het Tsjechisch had vertaald (zie bibliografie). Van Eeden noteerde echter nuchter op 20 maart in zijn dagboek: 'Koel en buyig. Bezoek van Milos Seifert, de schuchtere Tsech, die zooveel van mij vertaalde'. Op dinsdag 22 maart volgde: 'Met Milos Seifert bezocht ik het Comenius monument, Komensky.³ Het was een mooye voorjaarsmorgen, en ik voelde verheffing.' (Van Eeden, 1972, 1907).⁴ Op zaterdag 26 maart staat een langere beschrijving:

[...] In huis dotterbloemen, die ik met Milos Seifert op de meent plukte. [...] Vandaag is het mistig. Milos is weg. De jongens hielden veel van den bescheiden en schuchteren man. Hij had geen fijne manieren en moet armoede geleden hebben. Maar hij heeft een goed en zachtmoedig hart en hij wist veel (Db, 1908).

Grappig is in dit verband dat ook Seifert in zijn Tsjechische verslag gewag maakt van de 'dotterbloemen', waarbij hij het Nederlandse woord gebruikt. Er zijn nog een paar plekken, waar Seifert er blijk van geeft enige woorden Nederlands te kennen. Zijn gesprekken met Van Eeden, zijn brieven aan hem en het verbale contact met zijn zontjes gingen echter in het Frans. In een van zijn brieven kondigt hij wel aan Nederlands te zullen leren, wat tegenwoordig toch in de regel een *conditio sine qua non* is voor een vertaler van Nederlandse literatuur, maar toen nog niet.⁵

'Milos' komt in Van Eedens dagboek nog even ter sprake op diezelfde dag, wanneer hij wordt vergeleken met een andere bezoeker, Walther Rathenau (een idealistische Duitse industrieel en politicus, die in 1922 door een aanslag van rechtse extremisten om het leven zou komen).⁶ Deze Rathenau was bij de jongens 'niet zoo geliefd als Milos', ze 'zeiden dat hij op een baviaan leek'. Bovendien: 'hij liet de jongens sigaren rooken', voegt Van Eeden er vol afschuw in zijn dagboek aan toe. Seifert meldt dit voorval ook in zijn verslag: ook hij was ontsteld door die gebeurtenis en vond die Rathenau maar een vreemde kwast (Rathenau was homoseksueel) en politiek fout: hij was namelijk blij met de uitslag van het plebisciet in Opper-Silezië, omdat de Duitsers gewonnen hadden van de Polen. De oude tegenstelling Duits-Slavisch speelde bij hem hier vast even parten.

³ Comenius (Jan Amos Komenský, 1592-1670), Tsjechisch protestants pedagoog-filosof, die de laatste decennia van zijn leven in Amsterdam woonde en in Naarden-Vesting ligt begraven.

⁴ Db (*Dagboek*) gebruik ik gemakshalve als afkorting voor Van Eeden 1972.

⁵ Voor vertalingen van Seiferts hand van Van Eedens werk, zie einde artikel. Uit de briefwisseling tussen Seifert en Van Eeden blijkt dat die hoofdzakelijk in het Frans werd gevoerd, later ook een enkele in het Engels, toen Van Eeden al niet meer op Seiferts brieven reageerde. In een van die brieven zegt Seifert ook bezig te zijn met het leren van Nederlands: 'pour de pouvoir lire et traduire Vos oeuvres des originaux' (brief d.d. 4-11-1920).

⁶ Van Eeden meldt op 26 juni 1922: 'Mijn vriend Rathenau vermoord. Dat is de tweede uit den Kring. [...] Welk een misdaad!' Rathenau behoorde namelijk tot de Signifische Kring, die Van Eeden baseerde op de geschriften van Lady Victoria Welby (1837-1912). Hij bezocht haar regelmatig in Engeland (Fontijn, Hoofdstuk 4). Seifert bleek (brief d.d. 22-8-1922) 'nommé membre de l'association "pour les significs"' te zijn. Over Rathenau publiceerde J. van Beek in 2003 een biografie.

¹ *U básnika Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko* (Seifert, 1922)

² Van Eedens vertalingen van Tagore: *Wij-zangen* (1913, *Gitanjali*, 1909), *De hoovenier* (1916, *The Gardener*, 1913), *De wassende maan* (1917, *The Crescent Moon*, 1913).

Over de jongens meldt Seifert dat ze die Rathenau ook niet mochten. Zij brachten brutaal diens kaalhoofdigheid ter sprake: ‘Vous n’avez pas de cheveux!’ (MS, 2003, 81)⁷.

Uit Van Eedens dagboek en brieven valt af te lezen dat Seifert nog een keer op bezoek is geweest, in het jaar dat Seiferts verslag van zijn eerste bezoek aan Frederik van Eeden in boekvorm uitkwam en hij hem een exemplaar hiervan persoonlijk wilde komen brengen: 1922. Op 3 juli van dat jaar noteert Van Eeden zonder overigens eerst Seiferts komst te hebben vermeld: ‘Gisteren een lange wandeling met Milos Seifert en de jongens. Naar Bluk.⁸ Het was recht prettig’. Terloops noemt hij zich opgelucht na de recente breuk met *De Amsterdammer* (Db, 2014). En op 6 juli meldt hij dat hij op dinsdag (4 juli) ‘met Milos en de jongens in Amsterdam’ was, waar een bezoek aan de Hortus werd gebracht:

Het was heerlijk. Het was een van de rustigste en gelukkigste dagen. [...] Al dat zoele en zomersche. We aten in American. De schuchtere Tsech had weer eenige dagen gelogeed. Hij is hier zoo gelukkig, zegt hij. Ik mag hem ook wel [...]. Ik maak mij alleen wel eens ongerust of zijn liefde voor de jongens voor hen niet gevaarlijk is (Db, 2015).

Die laatste opmerking van Van Eeden plaatst Seifert opeens in een ander daglicht: het lijkt of Van Eeden Seiferts genegenheid voor de jongens wantrouwt.⁹ Seifert zelf is in zijn boek meer dan eens openlijk enthousiast over de jongens, Hugo en Evert (geboren in 1909 en 1910 uit Van Eedens tweede huwelijk, met Truida): door hun vrije opvoeding zijn ze veel spontaner dan de Tsjechische kinderen. Zelfs noemt hij ze ‘anarchistisch’ (MS, 20, 38), maar in de goede zin. Ze stoken met hem vuurtje en rijden paardje op zijn rug: ‘Jij bent mijn ros’, zouden ze tegen hem hebben gezegd in Seiferts Nederlands (MS, 77). Van Evert krijgt Seifert zelfs een kettinkje als souvenir (MS, 78).

Seifert kon het kennelijk – wellicht ingegeven door de Woodcraft-ideeën – goed vinden met de jeugd, want tijdens zijn bezoek aan Nederland reist hij met een ander jongetje, het

zontje van in Den Haag wonende Tsjechen, naar Zeeland en logeert met hem in hotels. Seiferts ‘geheime wens’ (MS, 108) was het dat hij ook Hugo en Evert had mogen meenemen, maar hij moest het stellen met dat zontje uit Den Haag, dat op reis ook voor hem zou tolken. Het jongetje heet Jenik, Tsjechisch voor Jantje of om meer in de sfeer van Van Eeden te blijven: de kleine Johannes, aan wie het jongetje hem ook vol weemoed doet denken. Seifert zelf dichtte zich daarbij de rol van het elfje Windekind toe (MS, 128)! *De kleine Johannes* was al in 1905 in het Tsjechisch vertaald, zij het niet door Seifert, maar door Arnošt Procházka.¹⁰ De zachtmoedige natuurfilosofische geest waarmee met name deel één is vervuld, zal Seifert zeker hebben aangesproken en wellicht ook persoonlijk beïnvloed.

Seifert, Van Eeden en Tagore koesterden alle drie het ideaal van de mens in harmonische relatie tot de natuur. Tagore weidde bij herhaling uit over zijn geliefde vorm van lesgeven: in het bos, zonder lesboeken om zo niet zozeer tot geleerdheid te geraken als wel tot wijsheid.¹¹ Ook voor Seifert is het kampvuur essentieel: ‘terug naar de heidense gebruiken om die pracht en tover van een avond in de natuur bij een kampvuur toegankelijk, bevattelijk en duurzaam te maken’. (MS, 96-97) Bij de woodcrafters speelt het kampvuur een centrale rol en Seifert leefde zich serieus in in de indianencultuur. Hij acteerde dan onder de naam Woowotanna en tooide zich met veren en indianenkleding.

Over Tagore

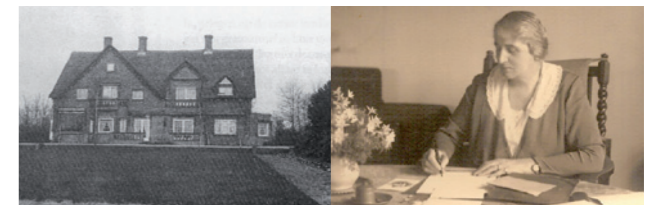
Zoals Seifert (aanvankelijk) vol piëteit over Van Eeden sprak en hoge verwachtingen koesterde van zijn bezoek bij hem, zo trad ook Van Eeden (aanvankelijk) vol piëteit Tagore tegemoet, toen deze Nederland in 1920 bezocht (Fontijn, 1996, 312vv). Oorspronkelijk had van Eeden hem in een zomerhuisje in Wijk aan Zee, waar hij met zijn gezin zou verblijven, of bij slecht weer bij zich thuis in Walden (Brief d.d. 18-7-1920)¹² willen laten logeren, onder eenvoudige (kamp-

achtige) omstandigheden, maar wel met de mogelijkheid om in alle intimiteit diepe gesprekken met hem te voeren. Dit ging niet door doordat Tagore niet alleen, maar met een klein gezelschap arriveerde en het organiserende comité van theosofen en leden van de Vrije Gemeente¹³ andere ideeën koesterden over Tagore’s programma tijdens zijn bezoek aan Nederland, waar hij in Amsterdam, Amersfoort, Leiden, Den Haag en Rotterdam voordrachten zou houden. Van Eeden deed vrij koeltjes over de theosofen, die hij ten opzichte van de grote richtingen van het socialisme (inclusief communisme) en katholicisme/calvinisme maar een splintergroepering vond (*De Amsterdammer*, 22-8-1920). Tegenover Seifert ontkende hij stellig diens vraag of hij theosoof was (MS, 80). Op zondag 19 september noteerde Van Eeden over zijn eerste fysieke kennismaking met Tagore vol ontzag:

[...] vandaag helder koel wolkenweer. Tagore ontmoet, hem opgewacht aan ’t station. Het eerst zag ik zijn glanzend grijze haar in de coupé. Hij zag mij en ’t was of hij me herkende. Hij is een fijne, recht eerwaardige figuur. Hij was gekleed in grijs, met een blauwe mantel en een hoog zwart mutsje op. Hij droeg een lorgnet. Zijn stem is zacht en aangenaam. Vrij hoog en ietwat amechtig. Hij draagt haar en baard lang. Er gaat een sterke invloed van reinheid en sereniteit van hem uit. Een frische, propere, gezonde sfeer is om hem heen. En zijn voorkomen is statig en zeer harmonisch. Hij is iets langer dan ik, één jaar jonger.

Maar bij zijn eerwaardigheid voelde ik als een straatjongen, met mijn pet, mijn pilo kuitbroek, mijn beenwindsels, mijn roode schoenen (Db, 1868).

Van Eeden besluit zijn dagbeschrijving dat hij hem de volgende dag zou opzoeken. Dat blijkt een villa in het Gooi te zijn, op het landgoed De Duinen tussen Huizen en Valkeveen¹⁴, vlak aan de kust van de toenmalige Zuiderzee. Daar boden bankier Van Eeghen (‘Directeur van de Nederlandsche bank’ volgens Van Eeden in zijn stuk over hem in *De Amsterdammer* van 22-9-1920) en zijn vrouw Mary Van Eeghen-Boissevain¹⁵ Tagore gastvrij onderdak.¹⁶ Van Eeden stak zijn teleurstelling over het feit dat de theosofen ‘zijn’ Tagore hadden ingepikt, hem met alle luxe omgaven en met hem in de auto stad en land

De Duinen (bron/zdroj: *De Omroeper*) Mary Van Eeghen-Boissevain

zouden afreizen, niet onder stoelen of banken. Hij was niet ten onrechte bang dat Tagore in ‘een whirlpool of public engagements’ (*ibid.*) terecht zou komen.

In zijn artikel in *De Amsterdammer*, waarvan hij enige jaren redacteur was, liet hij zich verder bitter ontvallen: ‘de goede Dichter bleek al evenmin bestand tegen de perfide macht onzer kapitalistisch of liever parasitair geordende maatschappij’. Van Eeden noemde de bankdirecteur niet bij name, maar duidde Cor(nelis) Van Eeghen ironisch en nieuwtestamentisch aan met ‘Mammon’, als symbool van rijk Nederland. Niettemin liet Van Eeden zich vrij gemakkelijk door hem bepraten: dat het toch beter was als Tagore bij de familie Van Eeghen zou verblijven. In werkelijkheid zag hij in dat hij niet genoeg ruimte had voor Tagore met zijn gezelschap en dat hij hem niet voor zichzelf zou kunnen houden. In het artikel windt Van Eeden zich er echter over op hoe Tagore zich dit alles kon laten welgevallen, net zoals deze er niet voor terugschrok om voor ‘kooplui uit Rotterdam’ te spreken. Hij zag dat niet in overeenstemming met deze ‘geest die zijn lichaam draagt als een bloem, [...] met deezee eedelen wijze’, wiens ‘stem, houding, beweging en kleding in zuivere overeenstemming’ waren. (*ibid.*). Hoewel Van Eeden sceptisch staat tegenover de rijken, vond hij ook dat Tagore maar beter niet kon worden blootgesteld ‘aan de indiscrete nieuwsgierigheid van ons laagsterangs publiek’. ‘De controleur aan ’t station’ had nog respectvol gevraagd of deze man niet een ‘zeer hoog geplaatst persoon’ was, maar op straat kreeg Tagore van alles naar het hoofd geslingerd, waarvan ‘Sinterklaas’ (*ibid.*) nog het onschuldigste was.

Op dinsdag 21 september toonde Van Eeden zich in zijn dagboek somber over het bezoek van Tagore: hij was de vorige dag bij ‘Mammon’ geweest en had de theosofen ontmoet, die

⁷ MS zijn de initialen van de schrijver van *Herinneringen aan Holland* die ik hier gemakshalve gebruik in plaats van Seifert 2003.

⁸ t Bluk: theehuis in Laren.

⁹ Opvallend in de brieven is Seiferts bij herhaling geuite ‘rêve’ de jongens Hugo en Evert terug te zien, die trouwens tot zijn ergernis absoluut niet op zijn ansichtkaarten uit Nederland reageerden (brief d.d. 22-8-1922).

¹⁰ Uit het Nederlands vertaald, zoals in het boek staat vermeld, hoewel Procházka met name vertaler uit het Frans was, en uitgegeven door Kamila Neumanová-Krémová als tweede editie in de serie ‘Bibliotheek van goede boeken’.

¹¹ Zie ook later voor zijn lezing in Amersfoort/Leusden. Hier geciteerd naar Lesný, professor oriëntalistiek in Praag, waar Tagore diverse malen op bezoek was en andersom was Lesný enige tijd in Santiniketan: ‘the forest schools in India [...], the *gurukuls*, in which youths (...) sat together in complete harmony at the feet of their teacher, under whose guidance they were consecrated to the service of the goddess of wisdom.’ (V. Lesný, 1939, p. 217)

¹² Dit betreft de brief van Tagore aan F. v. E., waar het antwoord van F. v. E. al op is bijgekrabbeld.

¹³ Die huisde toen in Amsterdam in een gebouw aan de Weteringschans, het tegenwoordige Paradiso, nu centrum (‘tempel’) van de popmuziek.

¹⁴ Zie voor beschrijving *De Omroeper*, jg. 12, nr. 3, pp. 81-100.

¹⁵ Mary Boissevain (1869-1959), theosofo, was de oudste dochter van de directeur van *Algemeen Handelsblad*, Charles Boissevain (1842-1927). In 1921 scheidde ze van haar man Cor(nelis) Van Eeghen. In 1925 schonk ze haar huis aan de Theosofische Vereniging, die er een van de drie wereldcentra van maakte. Sindsdien heette de villa ‘St. Michael’s Huis’. (www.egoproject.nl)

¹⁶ Aldus meldt o.a. *Het Vaderland* van 21-9-1920.

¹⁷ Zie noot 4.

de arme Tagore voor volle zalen zouden laten optreden. Hij besloot toen een lange brief aan Tagore te schrijven, waarin hij hem onder de neus wreef dat die volle zalen niet bij hem pas-ten, maar dat ‘de wereld wacht op een verbond van hooge geesten (zielen)’, iets wat lijkt op een poging tot internationalisering van de Signifische Kring tot in Azië.¹⁷ Hij vroeg vervolgens Tagore dringend om een persoonlijk gesprek. Aan Van Eedens somberheid kwam pas een eind toen dat gesprek daadwerkelijk had plaatsgevonden. Op zaterdag 25 september schrijft hij nog hoe Tagore wordt gehuldigd als de ‘Ware Dichter’ en ik ‘slechts een bedelaar’ ben ‘die om enkel wat liefde vraagt’. En een dag later: ‘Ellendig is mijn toestand. [...] Ach God! En ik voel mij zoo arm. Poor, destitute, old and paralysed’. Maar op dinsdag 28 september was hij weer gelukkig, want nu was er wel een echt persoonlijk contact geweest met Tagore, die op zijn beurt Van Eedens *Happy Humanity* gelezen bleek te hebben. Van Eeden was daarom zo teleurgesteld omdat hij het uiteindelijk was die al langere tijd (vanaf 1913) met Tagore had gecorrespondeerd en diverse werken van hem had vertaald of onder zijn toezicht had laten vertalen.¹⁸

Hoewel de stemming na het persoonlijke gesprek van Tagore met Van Eeden op Walden gelukkig wat was opgeklard – een gesprek dat op maandag 27 september moet hebben plaatsgevonden –, bleef Van Eeden in zijn dagboek wat namokken door op te merken dat Tagore helemaal geen groot redenaar is. Men komt ‘om de Dichter te zien’, terwijl Van Eeden zich uitermate moest inspannen, wanneer hij een lezing hield.

Het Amsterdamse *Algemeen Handelsblad*, geleid toch door Boissevain, hield zich aanvankelijk op de vlakte over de aankomst van Tagore in Nederland. Pas op 22 september (drie dagen na aankomst en ondanks het feit dat Tagore bij Boissevains oudste dochter vertoefde) is de eerste aankondiging, zij het van voordrachten die pas op de 29ste in Amersfoort (School voor Wijsbegeerte) zouden worden gehouden. De dag erop was de krant informatiever: Frederik van Eeden en Henri Borel (ook lid van de Signifische Kring) hadden werk van Tagore vertaald en ‘tot smakelijk gemeengoed gemaakt’. Het bleef echter beperkt tot informatie uit de tweede en derde hand. In de vrijdagse ochtendeditie van 24 september vinden we een verslag van een eerste ontmoeting met Tagore in het

gebouw van de Vrije Gemeente (Paradiso dus), waar ‘geen plaats onbezet’ bleef. Dan volgt ook de eerste lyrische beschrijving van de bijzondere verschijning van de Bengaalse goeroe: ‘in wijden kaftan, grauw als de lokken van zijn hoofd, als de goed verzorgde puntbaard, die het fijn gelaat, den prachtige denkerskop verlengt’.

In de krant van 25 september wordt uitvoerig ingegaan op Tagore’s tweede lezing en op 28 september volgt een verslag van Tagore’s bezoek aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij werd ontvangen door rector magnificus Mendes da Costa, die Tagore begroette met de woorden dat de universiteit hem niet verwelkomde ‘als de dichter, wiens werken wij waardeeren, maar als de prediker van liefde voor de levende natuur belichaamd in het kind’. De voordracht ging dan ook over pedagogie. Het leren in de vrije natuur, het opleiden tot wijsheid in plaats van geleerdheid, het onderwijs aan kinderen van beider geslacht en diverse afkomst, met aandacht voor zingen en bewegen komt aardig in de buurt van de pedagogische leer van de Tsjech Comenius, die in de zeventiende eeuw aan de wieg stond van niet-autoritair, praktisch gericht onderwijs op religieuze basis en dicht bij de natuur.

Op 30 september staat in dezelfde krant een artikel van anderhalve kolom over Tagore’s bezoek aan de School voor Wijsbegeerte, ‘in de stille velden een klein uur gaans van Amersfoort gelegen’ (kennelijk Leusden). Zijn optreden werd aangevoeld als ‘in bijna profetische plechtigheid’. Tagore had het daar over de rol van dorpswijzen, ‘the village mystics’ in Brits-Indië. Ook zijn secretaris Pearson hield er een lezing en werd daarbij ingeleid door mevr. Mary Van Eeghen. Hij sprak over de beroemde school in Shanti Niketan (Santiniketan), de plek waar Oost en West, de oosterse filosofie, cultuur, pedagogie en wetenschap, elkaar zouden moeten ontmoeten. Het was een lezing in de open lucht en ‘de luisterende leerlingen [zaten] aan den voeten van den Meester’.¹⁹ Mevr. Van Eeghen kende Tagore persoonlijk door haar bezoek aan dat in die tijd beroemde spirituele centrum.

In *De Amsterdammer* van 9 oktober – dus na Tagore’s vertrek – schreef Van Eeden nog eenmaal uitvoerig over ‘Tagore’s gedachten oover opvoeding’: hij is erin bevreesd dat Tagore verkeerd begrepen zou worden, dat men in hem een bevrijder van de kinderziel zou zien en iemand die aanzette tot ‘pedagogisch bolsjwisme’. Het kind moest inderdaad niet gehinderd

worden door ‘domme dwang’ van ‘vermaningen en verbodsbepalingen’, maar mocht best weleens beteugeld of bestraft worden. Hij haalde er zijn eigen jongens als voorbeeld bij, want dat zijn ‘rechte deugnieten’. (Seifert had het dus goed gezien, toen hij de jongens gekscherend ‘anarchisten’ had genoemd.)

Seifert over Van Eeden en Tagore

Seifert benaderde Van Eeden aanvankelijk met een zelfde soort piëteit als Van Eeden dat ten opzichte van Tagore deed. Seifert heeft het in zijn brieven herhaaldelijk over ‘Mon cher Maître’ (4-11-1920) en later in zijn Engelse brief over ‘My dear Teacher and great Guide on the Way of Life’ (3-4-1924). Terwijl Van Eeden ten aanzien van Tagore enigszins lijkt te lijden aan jaloezie jegens zijn ‘meester’, zien we ook bij Seifert dat naarmate zijn verblijf bij Van Eeden vorderde, ook hij zich aan zijn leermeester begon te ergeren, met name om diens religieuze dweperij (Seifert noemt zichzelf atheïst), die uiteindelijk (tot Seiferts ontzetting) zou resulteren in de overgang van de Van Eedens tot het rooms-katholieke geloof. Om zijn meester te beschermen suggereert Seifert dat Van Eeden stevig daartoe werd aangezet door zijn vrouw Truida Everts, die volgens Seifert bij voorkeur heiligenlevens las. (MS, 53)

In een gesprek met Van Eeden legde Seifert hem het nationale drama van de Tsjechische geschiedenis uit: de contrareformatie, die een eind had gemaakt aan het Tsjechische protestantisme, dat op zijn beurt was voortgekomen uit de vroege reformatie van Johannes Hus, eind veertiende/begin vijftiende eeuw. Hierdoor was het land definitief overgeleverd aan de Habsburgers, waarvan ze tot zeer kort geleden de wrange vruchten hadden mogen plukken: politieke overheersing en onderdrukking van nationale en protestants-religieuze waarden en verval van de Tsjechische taal ten gunst van het Duits. Hoe kon een groot man als Van Eeden daar nu warm voor lopen, vroeg hij zich vertwijfeld af. Als uiterste poging hem te begrijpen ging Seifert op Goede Vrijdag (25 maart) met de Van Eedens mee naar de kerk: ‘En zie mij nu, ik ga thans met hem, die ik als het geweten van Europa beschouw en als het licht van de beschaving, ik ga met hem een kerk in, een katholieke kerk!’ (MS, 87 vv) Deze kerk stond toch wel in schril contrast tot Walden: die ‘stilteplek van vrede en liefde’

(MS, 90), dat ‘knusse Walden, waar de ijsschots van mijn hart, dat door de wrede pijn in Bohemen ineengekrompen was, zo ineens verwarmd was’. (MS, 87)

In dat gesprek kwam naar voren dat Seifert Van Eeden zag als een tweede Tolstoj en Walden (hoewel dan al lang en breed failliet) als een tweede Jasnaja Poljana, diens fameuze landgoed. Tolstoj was echter niet lang ervoor (in 1910) gestorven en nu zag Seifert in het westen Van Eeden en in het oosten Tagore als de nieuwe leraren van de mensheid verrijzen. Het religieuze aspect zou bij beiden gevonden moeten worden, niet in de kerk, maar juist in de natuurfilosofie, zoals die ook bij ‘zijn’ scouting de achterliggende gedachte vormde. Seifert had zich allang vrijgemaakt van de kerk: ‘dat is alleen maar bedrog, leugenachtigheid en huichelachtigheid’ en hij noemde het Vaticaan ‘schurkachtig’ en belust op macht, terwijl de grondvesten van de katholieke kerk ‘gammel en verrot’ (MS, 96-97) waren. Maar Van Eeden liet zich niet van zijn stuk brengen en benadrukte de enorme symboliek van het katholicisme die hem diep raakte en waarin hij de kracht zag die de ziel losmaken van het materialisme, een gedachte die overigens ook bij Rathenau terug te vinden is.²⁰ Daartoe diende ook de ‘significa’, die de verstandhouding tussen de mensen en volkeren moest verbeteren, hen nader tot elkaar te brengen en hen uiteindelijk te bevrijden van armoede.

Nadat Seifert Walden had verlaten om met zijn ‘kleine Johannes’ dat tochtje naar Zeeland te maken (MS, hoofdstuk 11), wipte hij op de terugweg nog even bij Van Eeden aan om definitief afscheid te nemen. De huiskamer zat vol gasten en Seifert realiseerde zich opeens dat het Van Eedens verjaardag was (4 april!). De volwassenen keken even verstoord op toen hij binnenkwam, maar de jongens, Hugo en Evert, sprongen op, sloegen hun armen om hem heen en riepen: ‘Miloš, Miloš!’ (MS, 129) De volgende dag nam Seifert afscheid van de natuur en las de romanticus in het bos de juist bij Maas en Van Suchtelen uitgegeven brieven van Van Eeden. Bij de gedachte aan zijn woonplaats Kladno, het fabrieksstadje ten noorden van Praag met de Poldi-Hoogovens, en de (verder niet nader aangeduide) problemen die hij daar had ondervonden, barstte hij in tranen uit... (MS, 131) Uit de correspondentie (nadien in een bedankbrief d.d. 8-3-1921) vertrouwde Seifert Van Eeden toe dat hem in 1919 een persoonlijke tragedie drama was overkomen: hij was in hetzelfde jaar getrouwd en weer gescheiden

¹⁸ Zie hierover Van Tricht 1963 en Fontijn 1996, p. 315 vv. Van slechts drie vertalingen staat volgens Van Tricht na handschriftonderzoek Van Eedens eenduidige vertalerschap buiten kijf (zie bibliografie).

¹⁹ Tagore’s bezoeken aan Leiden, Den Haag en Rotterdam laat ik hier onbesproken. De artikelen hierover in *Het Vaderland* en *N.R.C.* uit die tijd zijn navenant hooggestemd, afgewisseld met een vleugje ironie.

²⁰ Zijn filosofische hoofdwerk heet *Zur Mechanik des Geistes* (1913) en heeft als onder titel ‘Vom Reich der Seele’. Van Eeden vertelt Seifert dat Rathenau de geïndustrialiseerde wereld overgeorganiseerd vindt. Die gedraagt zich als een machine en behoeft een ziel. (MS, p. 66)

(door ontrouw van zijn vrouw).

Seifert heeft diverse malen met Van Eeden over Tagore gesproken en hij heeft hem horen verklaren dat hij Tagore misschien wel het hoogste inschatte van de nu levende mensen. Hij bleek één en al bewondering voor hem. ‘Alleen al zijn verschijning heeft een sacrale uitwerking.’ Toen Seifert bij die gelegenheid vernam dat Tagore ook op Walden was geweest, raakte hij geheel overmand door emotie: dat ‘deze apostel van de Waarheid’ en ‘profeet van de Liefde en de Vrede’ diezelfde grond beroerd had als waar hij op stond! Tagore was voor hem de nieuwe redder van deze wereld, die ten prooi is gevallen aan civilisatie (vs. natuur) en die ‘een bouwwerk is geworden zonder fundament’. (MS, 44-45)

Tagore over Van Eeden

Uit de paar brieven van Tagore aan Van Eeden blijken enigszins Tagore’s gevoelens jegens Van Eeden. Er zijn enkele brieven uit 1913/1914, waarin Tagore zich behalve over kleinigheden ook in diepere zin uitlaat over zichzelf, bijvoorbeeld over de tegenstelling tussen hemzelf als dichter en gewoon mens:

[...] The superconscious self of mine, which has its expression in beauty, is beyond any control – and my ordinary self is stupid and awkward towards men. [...] I am like a flute that can not talk but when the breath is upon it pressing. I am sure you have seen me in my book²¹ and I shall never be able to make myself seen to you when we meet, – for the body of the lamp is dark, it has no expression, only its flame has the language.[...] (London, 4-8-1913).

Maar meestal klaagt hij over de drukte die hem ten deel viel na de toekenning van de Nobelprijs, eind 1913:

I am still pursued by my notoriety, hunted out of my quite seclusion²², showered upon by missiles of letters from all quarters of the globe (Brief d.d. 9-2-1914).

Dan volgt er een door Tagore betreurde ‘long interval’ in de correspondentie, onder andere veroorzaakt door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Eind 1919 kreeg Van Eeden weer

Dit artikel werd oorspronkelijk gepubliceerd in: *Van Eeden tot heden. Literaire dwarsverbanden tussen Midden-Europa en de Lage Landen*. Red. Kris Van Heuckelom, Dieter de Bruin, Carl van Strycker. *Lage Landen studies 5* (Academia Press, Gent 2013, pp. 241-257)

een vrij lange brief van Tagore uit Santiniketan, waarin hij zich over de oorlog, die zich zo ver van hem vandaan afspeelde, uitlaat. Hij besluit met de woorden:

My heart is drawn to you, my friend, because I know that you are one of those in Europe whose noble mission it is to remove this cause at the root (Brief d.d.19-11-1919).

Dan nadert Tagore’s bezoek aan Nederland. Op 9 juli 1920 is er een getypte brief van Tagore uit Londen die zijn komst aankondigt. Dat is de brief waaronder Van Eeden meteen met potlood het antwoord krabbelde, zoals hij dat ook gewend was in zijn briefwisseling met Seifert. Het is de reeds aangehaalde passage met de vraag of Tagore niet naar het zomerhuisje in Wijk aan Zee wilde komen, als het weer het toestond, of anders zijn gast wilde zijn op Walden. De afloop is hierboven al beschreven.

Jaren later volgt nog een hartelijke brief van Tagore uit Santiniketan, waarin Tagore Van Eeden prijst en uitnodigt naar hem toe te komen, wat alleen nooit zou gebeuren. Tagore formuleerde zijn bewondering voor Van Eeden als volgt:

I know it for sure that you are my brother in spirit, that for a long time you have been working for peace and truth and beauty in life. Men like yourself in Europe prove that her soul is not dead and that the stream of life – giving water – runs deep under her spiritual soil, seeking its outlets in individual lives (Brief d.d. 9-3-1924).

Besluit

Het verblijf van Seifert op Walden was voor de Tsjech een mengeling van bewondering en verwondering voor en over zijn ‘maestro’. Hij ontmoette hem in de kritieke periode vlak voordat Van Eeden over zou gaan tot het rooms-katholieke geloof, iets wat voor Seifert iets onbegrijpelijks en onverteerbaars was. Seifert zelf was atheïst en geloofde vooral in het contact met de natuur –wat hij met Van Eeden deelde –, waardoor wellicht ook zijn persoonlijke verwondingen zouden kunnen helen. De woodcraft-scouting was zijn ‘ideologie’, maar hierbij ondervond hij in eigen land de nodige tegenwerking. Het vrijgevochten karakter van Van Eedens zoontjes dwong bij hem bewondering af, maar vervulde hem ook met enige zorg over

Rabindranath Tagore
(Tekening/kresba Wybo Meyer)

hun driftbuien. Tijdens zijn verblijf bij de Van Eedens voel je als lezer al hoe de twee uit elkaar groeien en wanneer Van Eeden definitief katholiek wordt, is voor Seifert Van Eeden van zijn voetstuk gevallen. Seifert toont zich daarna vooral nog geïnteresseerd in de beide zoontjes, die zijn pogingen tot contact evenwel – mogelijk onder invloed van Van Eeden zelf, die Seiferts toenadering tot hen toch wel wat vreemd voorkwam – totaal negeerden. Zo raakten beiden steeds meer van elkaar vervreemd. Een en ander neemt niet weg dat hun beider confrontatie niet oninteressant was: Seifert als bewonderaar en vertaler van Van Eeden en Van Eeden als minzame gastheer van Seifert, die hem zelfs f. 100,- had toegestuurd om de reis te betalen (Brief d.d. 17-1-1921)²³, en die de arme en ongelukkige Tsjech een flink aantal boeken meegaf, toen hij weer naar zijn land terugreisde. Van Eeden zou na zijn overgang tot het katholicisme geestelijk achteruitgaan en in 1936 overlijden, Seifert kreeg op zijn beurt ‘thuis’ allerlei problemen met zijn werk als leraar, zou tijdelijk worden overgeplaatst naar Slowakije en eindigde ten slotte als ambtenaar op het ministerie voor volksgezondheid in Praag. Ook bij de woodcrafters ondervond hij de nodige problemen, o.a. door de concurrentie met de andere padvindertak, die van Baden Powell. Seifert zou vereenzaamd en verbitterd in 1942 sterven.

Ook tussen Van Eeden en Tagore trad er bij diens verblijf in Nederland een aanzienlijke verkoeling op. Van Eeden was gewoon boos op Tagore, dat die zich zo liet inpakken door de theosofen en corrupteren door luxe. Een portie jaloezie van zijn kant omdat niet hij maar Tagore in het middelpunt van de belangstelling stond, zal hierbij zeker ook een rol hebben ge-

BIBLIOGRAFIE

- Eeden, F. Van** (1972). *Dagboek IV, 1919-1923*. Culemborg: Tjeenk Willink-Noorduijn (ook digitaal beschikbaar).
- Fontijn, J.** (1996). *Trots verbrijzeld. Het leven van Frederik van Eeden vanaf 1901*. Amsterdam: Querido.
- Lesný, V.** (1937/39). *Rabindranáth Thákur*. (Tsjechisch: Kladno: Šnajdr 1937, Engels: Londen: George Allen & Unwin 1939, ook digitaal beschikbaar: <http://www.apnaorg.com/books/english/tagore-life-work/book.php?fldr=book>).
- Seifert, M.** (2003). *Herinneringen aan Holland. Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden*, vertaling en nawoord van Kees Mercks. Naarden: Boekhandel Comenius (Tsjechisch, Praha: B. Kočí 1922).
- Tricht, H.W. Van** (1963). *Over de Tagore-vertalingen van Frederik van Eeden*. Den Haag, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (ook digitaal beschikbaar).
- Brieven van Seifert en Tagore aan Van Eeden*: Universiteitsbibliotheek Amsterdam, Bijzondere Collecties. Zie voor datering de lopende tekst.
- Kranten**: *De Amsterdammer, Algemeen Handelsblad, Het Vaderland*.
- Tijdschrift**: *De Omroeper*.

speeld. Vermoedelijk was Van Eedens ego te groot om iemand als Tagore naast zich te kunnen verdragen: als wereldvredestichter en ‘wijze uit het Oosten’ in een tijd dat Europa zijn wonden likte na de Eerste Wereldoorlog, en als pedagoog en filosoof die het goede in Oost en West tezamen wilde brengen, als iemand die ideeën wilde delen en een einde wilde maken aan de economische uitbuiting door het Westen in de Aziatische koloniën. Wat dat laatste betreft was Nederland met zijn koloniën in Indië ook niet oninteressant voor Tagore. Hij zou daar ook een paar jaar later heen gaan om poolshoogte te nemen over de pedagogische verworvenheden aldaar. Toch vroeg al in 1920 een brieveschrijver in *Het Vaderland* (8-10-1920) zich af wat er nu zo nieuw was aan Tagore’s pedagische ideeën, waarbij Oost en West elkaar zouden ontmoeten. Er was immers juist in Den Haag een koloniale school opgericht voor meisjes en vrouwen...

Door die tijdelijke verkoeling, maar vooral door Van Eedens overgang tot het katholicisme en diens geestelijke achteruitgang nadien werden de briefcontacten met Tagore steeds spaarzamer. Ook Tagore had geen sterke gezondheid en moest regelmatig zijn reizen door de wereld afbreken om weer op adem te komen. Het liefst verbleef hij in de luwte van het wereldgebeuren in Santiniketan, niet ver van Calcutta, waar hij in 1941 overleed.

De zoektocht naar liefde, vrede en harmonie, zowel ingegeven vanuit persoonlijke motieven als vanuit een bezorgdheid over de mensheid in haar geheel, dat laatste zo terecht en begrijpelijk na het bloedvergieten tijdens de Eerste Wereldoorlog, zouden zo stranden in de verschrikkingen van een volgende wereldoorlog.

²¹ *Gitanjali*, dat Van Eeden juist vertaald had (*Wij-zangen*).

²² In Santiniketan, in West-Bengalen.

²³ Eerder had Van Eeden (brief d.d. 17-1-1921) bijgekrabbelde dat hij het verzoek voor geldelijke ondersteuning had gelezen, dat hij zijn best zou doen ('je ferai mon possible') het geld te sturen, maar zich dan zuinigjes verontschuldigt: 'Je ne suis pas riche malheureusement'. Overigens was een bedrag van f. 100,- in die tijd ook weer geen kleinigheid (meer dan een gemiddeld maandsalaris).

Nizozemská a vlámská poezie

Ramsey Nasr (*1974)

Ach, sladká nedostižnosti

jako dítě jsem měl slabost pro třpytivé medúzy, císařské tučňáky: mohutní a vzácní, avšak měkce jako paláce stáli zpřímá ve vodě a ledu, jako čekárny na výhled dovnitř – proto jsem chtěl být: královnami nejprve julianou, pak tou dámou, která ji v barvě plně zastínila.

jí, tou pláštřpytnou chtěl jsem se stát: beatrix nebyla nedostižná v oněch dnech bylo mi pět, snažil jsem se ze všech sil rozlousknout její tajemství: večer jsem na zahradě broukal vznešené písně, přes den jsem na hrázi házel hrozny po krajanech vymetal jsem pouti, civěl na mažoretky, až jsem přišel k sobě a vše vzdal.

až teď, tuto noc – teď, když jsem velký, šťastný a osamělý
teď tu stála, přízrak u hlavy mého snícího těla
a vlevo ode mne klopýtalo slunce a vpravo si v klidu začala bouřit, oranžsky se nade mnou snášela, s veškerou svou zářjasností, z plna hrdla se zalýkajíc:

“my chtěly být přívalem pro naše milované, šepotavou rosou rozstříknout nad mrtvými, roky samoty chtěly jsme roztrástit chladnými pěšmi zimy zelené duny zavadnout v slunečním světle, zkrátka: co tak lidé činí, chtěly jsme děti, rodiče, muže jsme chtěly, ale oni kolem nás ustali jako vítr.”

ukázala mi, jak se klaní, a nešlo to: rozplynula se v jasné mlze, chlad mínus žár odstříhla se --- dnes v noci nespím, jsem bez vlády jako vlající stužka.

envoi:

jste krásná, výsosti, majestátní a krásná, teď když kolem vás rozkvétá smutek, jste má vlastní dotknutelná matka, hluboko v ní tužil jsem váš led, vaše vody, byla jste mé mládí, sladká nedostižnosti – a že toto jsou mé poslední verše, věnuji je vám, abyste v nich zas našla naši princeznu: stojí na začátku a je jí pět.

Publikováno v *NRC Handelsblad* dne 29. ledna 2013 po abdikaci královny Beatrix

v překladech Jany Pellarové a Martiny Limburg Loučkové

Dům čtení, 24. 4. 2013

o, zoete onbereikbaarheid

als kind al bezat ik een zwak voor glinsterkwallen, keizerpinguïns: zwaar en ijl maar zacht als paleizen stonden ze rechtop in water en ijs, als wachtkamers op een uitkijk naar binnen – daarom wilde ik worden: koninginnen eerst juliana, later de dame die full colour over haar heen kwam.

deze, de mantelglanzende ging ik worden: beatrix leek haalbaar in die dagen ik was vijf, deed mijn best haar geheim te kraken: 's avonds stond ik in de tuin sjeke liedjes te neuriën, overdag op de dam wierp ik druiven naar landgenoten ik struinde kermissen af, stalkte majorettes, tot ik tot mezelf kwam, opgaf.

nu pas, vannacht – net nu ik groot, gelukkig en eenzaam was nu stond zij daar, een schemer aan het hoofd van mijn dromende lichaam en links van mij duikelde de zon en rechts begon zij rustig te stormen, oranje daalde ze over me neer, met alle gloeitristesse die ze had, languit stamelend:

‘wij wilden een slagregen zijn voor onze geliefden, fluisterdauw uitspreiden over de doden, de jaren alleen wilden wij breken met koele wintervuisten groene duinen verflensen met zonlicht, kortom: wat mensen doen, wij wilden kinderen, ouders, een man wilden wij, maar ze werden windstil rondom ons.’

ze toonde mij hoe ze boog en het ging niet: ze werd heldere mist, kou minus hitte knipte zich los --- vannacht lig ik wakker, stuurloos als een wapperend lint.

envoi:

u bent mooi majesteit, soeverein en mooi, nu het verdriet om u heen komt bloeien u bent mijn eigen aangetaste moeder, diep in haar vermoedde ik uw ijs, uw water u was mijn jeugd, zoete onbereikbaarheid – en omdat dit mijn laatste verzen zijn schenk ik ze u, om er onze prinses in terug te vinden: beginnend meisje van vijf.

Gepubliceerd in *NRC Handelsblad* op 29 januari 2013 na de abdikatie van de koningin Beatrix

Uit: *Dagrest*
Uitgeverij: G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1984

Judith Herzberg (*1934)

Písnička

Nelži mi moc tě prosím
ne o něčem velkém ne o něčem
jiném. Raději uslyším tu
nejstrašlivější zvěst, než abys lhal,
protože to je ještě strašlivější.

Nelži mi o lásce
o něčem, co cítíš, nebo o něčem, co bys
cítit chtěl. Raději budu
smutná, než abys lhal,
protože to je ještě smutnější.

Nelži mi o nebezpečí,
protože já stejně cítím tvůj strach
a co cítím, to se stane,
anebo tě neznám a to
je ještě nebezpečnější.

Nelži mi o nemoci
raději pohlédnu do hlubiny,
než abych se ztratila v jednom
z tvých milých výmyslů,
protože tak se ztratím ještě hlouběji.

Nelži mi o umírání,
protože dokud jsme ještě tady,
je pro mě to nepřístupné
nesdílení toho, nač myslíš,
ještě horší než mnohá smrt.

Liedje

Lieg alsjeblieft niet tegen me
niet over iets groots niet over iets
anders. Liever hoor ik het
vernietigendste dan dat je liegt
want dat is nog vernietigender.

Lieg niet over liefde
iets dat je voelt of iets dat je
zou willen voelen. Liever word ik
bedroefd dan dat je liegt
want dat is nog bedroevender.

Lieg niet tegen me over gevaar
want ik voel toch je angst
en wat ik gewaar word is waar
of ik ken je niet en dat
is nog gevaarlijker.

Lieg niet tegen me over ziekte
liever kijk ik die diepte in
dan dat ik mij verlies in één
van jouw lieve verzinsels
want daarmee verlies ik me dieper.

Lieg niet tegen me over sterven
want zo lang we er nog zijn
vind ik dat toegangsloze
niet mededelen wat je denkt
erger en zo veel doder.

Básně nizozemských básníků přeložila Jana Pellarová.

Uit: *Zeg aan de kinderen dat wij niet deugen*
Uitgeverij: Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam/
Antwerpen, 2011

Leonard Nolens (*1947)

Řekni dětem, že nestojíme za nic

Řekni dětem, že nestojíme za nic.
Řekni, že v noci počináme děti
a ráno je s láskou lámem, pověz
synovi, až bude zpupný u snídaně, prozpěvovat si
a písničkou tišit svůj hlad, řekni,

že už mu hudbu vyženeme z úst,

že ho zkrátíme mlékem
a bitím, zkouškami a trpce vyslouženým chlebem.
Řekni, že jeho žízeň se musí naučit chovat
jak my, ten národ trpasličích otců a matek.
Naše píseň už je dávno otřepaná.

Zeg aan de kinderen dat wij niet deugen

Zeg aan de kinderen dat wij niet deugen.
Zeg dat wij kinderen maken 's nachts
Om ze 's ochtends zachtmoedig te kraken, zeg
Aan de zoon als jij dwarsligt aan tafel en zingt
Om met liedjes zijn honger te stillen, zeg

Dat wij de muziek uit zijn mond zullen nemen,

Dat wij hem klein zullen krijgen met melk
En slaag, met zuurverdiend brood en examens.
Zeg dat zijn dorst de manieren moet leren
Van ons, een dwergvolk van vaders en moeders.
Wij hebben geen noten op onze zang.

LEONARD NOLENS
ZEG AAN DE KINDEREN
DAT WIJ NIET DEUGEN

GEDICHTEN
QUERIDO

Els Moors (*1976)

jsem zahradník s alibi
a fialovou kombinézou
udržuji území
kde se odpalují míče
a na samém konci,
kam míček dopadá
je obvykle mrtvola

ve skleněné kukani prodávám zmrzlinu
návštěvníkům
až je ze mě strom
do kterého uhodí hrom
a který kolem sebe sebral pole

ráno vyjdu na ulici s malou dušičkou
v ruce oranžový plastový koš
s jakým se chodí pro mléko

nepouštím se na tenký led

když roztahuji nohy
dělám, jako by to byla křídla

ik ben de tuinman met een alibi
en een paars skipak
ik onderhoud het terrein
waarop de ballen worden geslagen
en op het uiteinde
waar het balletje valt
ligt meestal het lijk

in een glazen tickethuis verkoop ik ijs
aan de bezoekers
tot ik een boom ben
die door de bliksem wordt getroffen
en een veld rond zich verzameld heeft

's ochtends ga ik met koude voeten de straat op
aan mijn hand de oranje plastic mand
waarmee de melk wordt binnengehaald

ik ga niet over één nacht ijs

als ik mijn benen spreid
doe ik alsof het vleugels zijn

Tom Lanoye (*1958)

Báseň o věži Boerentoren

proč prodlévám já
zBLOUDilec plný hran ve
štíhlém STÍNU KAMenných
port tvých a krajkoví
- co milenec příliš MLÁD
co věž tebe nehodný

a PŘESTO což hrubost
nedodá něžnosti krásy rád
a neurčila příroda
snad že všechno těžkopádné
se VZÝVÁNÍ ušlechtilosti
co nejlépe má propůjčit

a nejsme TEDY ty a
já – ten provždy tupý
hranol zasvěcený zisku ten
OBHROUBLÝ kmán oněmělý
tvým zjevem – přec jeden
DRUHÉMU předurčení

přijmi mě VEM si mě
hled tady ČNÍM započni
se mnou svůj den svou noc
tvá KRÁSA
zas a zas ó
podívej MILUJ mě
podlehni NEVÁHEJ

De Boerentoren schrijft

waarom vertoef ik PLOMP
verloren hoekig in uw
RANKE SCHADuw kant
uw broderie van steen
— als toren u TE MIN
als MINNAAR u te jong

verleent DESALNIETTEMIN
niet net het logge aan
de sier van schoonheid
zin en is het lompe soms
niet to BEWOND'REN van
verfijning meest geschikt

zijn inet ZODOENDE u en
ik — dat stomp geboren
vierkant van gewin die
STROEVE boer verstomd
door uw verschijning — toch
tot ELKANDER voorbeschikt

aanvaart mij NEEMT mij
ziet mij STAAN begint met
mij zo dag zo nacht uw
PRACHT van voor af aan of
kijkt dan HOUDT van mij
bezwijkt HOUDT u niet in

ZPRACOVÁNÍ Veronika ter Harmsel Havlíková

Ukázka vychází s laskavým souhlasem nakladatelství Vakát.

Arthur Japin, Černoch s bílým srdcem

Nakladatelství Vakát, Brno 2013

Překlad Veronika ter Harmsel Havlíková

Původní nizozemské vydání Arthur Japin, *De zwarte met het witte hart*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1997

K ránu druhého března opustili společnost poslední hosté. Já chtěl ještě zůstat. Byl jsem opilý. Všichni byli opilí. Po projevu jsem poslal Linseho k Van Mookovým. Půl hodiny nato se vrátil se zprávou, že Kwame dorazil domů s křídou a uložila ho do postele. Spí. Všechno je v pořádku. S úlevou jsem dal odzátkovat šampaňské. Pak jsem si užíval pozornosti a na ten výstup jsem zapomněl.

Vzbudil mě sluha, který začal sklízet ze stolů. Jiný sbíral sklenice a střepy. Nechtěl jsem jim překážet a nasoukal jsem se do kabátu. V kapse jsem měl odznaky čestného členství. Potěžkal jsem je v dlani. Takto jsem vrávoral k východu. Po cestě, abych si udržel rovnováhu, jsem se opřel o stěnu, na níž se skvěly portréty čestných členů. Uklízeči mě nespouštěli z očí. Abych neztratil tvář, dělal jsem, že si obrázky prohlížím. Uctivě. Dvacítka, třicítka mladých holandských šlechticů. Malované miniatury, pár siluet, jeden na koni a další na honu.

Když mi předtím večer slavnostně předali mou daguerrotypii, nechal jsem ji v pouzdře, abych nevypadal ještě méně, ale teď už jsem nečekal. Vytáhl jsem portrét ven. Postříbřená měděná destička působila jako zrcadlo. Přimhouřil jsem oči. Ve správném úhlu světla jsem se viděl tak, jak jsem pózoval.

Pomocí rtuťových par vznikl pozitiv hrdého mladíka. Oblečeného do hedvábné vesty a s připravenou učebnicí, jako by chtěl říct, že na takovéhle frivolnosti vlastně nemá čas. Pokožku má temně černou, jen o tón světlejší než frak.

A široké ašantské lícní kosti a kolem plných rtů chmýří.

Nějakou chvíli jsem byl s podobenkou velmi spokojen. A pak jsem to spatřil! Obrázek se třpytí, z temně černé do stříbrobílá. V tu chvíli si místa, do nichž se rtuť zažrala, vymění barvu se stříbrnými částmi; co je černé, zbledá, co je bílé, ztmavne.

Pohyboval jsem destičkou v dlani. V jednu chvíli mladík zbledl, v druhou potemněl. Černý, bílý, černý, bílý jsem se sobě samému objevoval před očima, černý, bílý, nerozhodný. Postup monsieur Daguerra, pozitivní a negativní působení zrcadlové plochy, zobrazoval skutečnost i její opak. Život a sen.

Zavřel jsem své špatné oko. Ztlumil jsem lampu, abych zmírnil třpyt. Ale ať jsem zkoušel cokoli, oba byli dál vidět, Kwasi i Aquasi. Černý, bílý, černý, bílý, černý, bílý.

A tak v sobě jeden obrázek nese dva mladíky, bělocha s černým stínem, černocha s bílým duchem. Dva mladíci, jeden předurčen druhým, zvětšení na jednom portrétu. Byl jsem každým z nich. •

FOTO Iva Jančíková

Arthur Japin navštívil ve dnech 14. – 16. října 2013 Českou republiku. Jeho vystoupení v Praze, Olomouci i Brně, kde představil český překlad románu *Černoch s bílým srdcem*, se setkal s nadšenou odezvou publika.

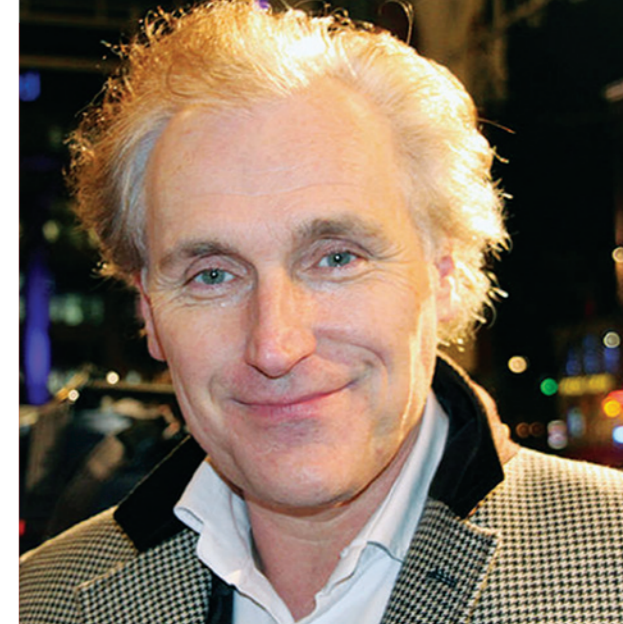

FOTO wikipedia

Arthur Japin (*1956)

je v současnosti jedním z nejpopulárnějších nizozemských spisovatelů. Povoláním byl původně herec, ale v roce 1987 se setkal s příběhem dvou afrických princů, kterým se v 19. století dostalo holandské výchovy. Osud chlapců jej natolik fascinoval, že skončil s herectvím a několik let se věnoval intenzivnímu historickému výzkumu, aby o nich mohl napsat knihu. O deset let později vyšel jeho první román *Černoch s bílým srdcem* (*De zwarte met het witte hart*), který autora rázem proslavil po celém světě. Historickou látku zpracovává Japin v převážně většině svých děl. Roku 2003 vydal román *Nádherná vada* (*Een schitterend gebrek*, česky 2006) o první lásce proslulého svůdníka Casanovy. Kniha mu vynesla prestižní ocenění Libris.

Novela *Velký svět* (*De grote wereld*) ze života liliputů v nacistickém Německu, byla publikovaná roku 2006 jako knižní dárek v rámci festivalu Týden knihy a dosáhla rekordního nákladu přes 800 000 výtisků. Následoval román *Odevzdání* (*De overgave*, 2007) o krutých střetech prvních amerických osadníků s Indiány, a životopisný román *Václav* (*Vaslav*, 2010) o legendárním baletním tanečnickovi Nižinském.

Arthur Japin, De zwarte met het witte hart

Uitgeverij Vakát, Brno 2013

Vertaling naar het Tsjechisch Veronika ter Harmsel Havlíková

Oorspronkelijke Nederlandse uitgave Arthur Japin, *De zwarte met het witte hart*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1997

Tegen de ochtend van de tweede maart verlieten de laatste gasten de sociëteit. Ik wilde nog blijven. Ik was dronken. Iedereen was dronken. Na mijn toespraak had ik Linse naar de Van Moocks gezonden. Een half uur later keerde hij terug met het bericht dat Kwame thuisgekomen was met een lichte voedselvergiftiging. Mevrouw Van Moock had hem melk met krijt gegeven en in bed gestopt. Hij sliep. Alles was wel. Opgelucht liet ik de champagne ontkurken. Daarna genoot ik van de aandacht en vergat het tumult.

Ik werd gewekt door een bediende die de tafels af begon te ruimen. Een ander raapte glazen en scherven. Ik wilde hun niet tot last zijn en hees me in mijn jas. De regalia van het erelidmaatschap zaten in mijn zak. Ik woog ze op mijn hand. Zo strompelde ik naar de uitgang. Halverwege, om mijn evenwicht te hervinden, zocht ik steun tegen de wand, waarop de portretten van de ereleden prijkten. De schoonmakers hielden me in de gaten. Om me een houding te geven, deed ik of ik de prenten bestudeerde. Eerbieding. Een twintig-, dertigtal jongemannen van Hollandse adel. Geschilderde miniatures, een enkel silhouet, eentje te paard, een ander tijdens de jacht.

Toen men mij, eerder die avond, mijn daguerreotypie plechtig overhandigde, liet ik hem in zijn foedraal om niet ijdel te lijken, maar nu wachtte ik niet langer. Ik haalde het portret te voorschijn. De verzilverde koperplaat werkte als een spiegel. Ik kneep mijn ogen samen. In de juiste lichtval ontdekte ik

mezelf, zoals ik geposeerd had.

Met behulp van kwikdamp is een positief beeld ontstaan van een trotse jongeman. Hij draagt een zijden vest en houdt zijn studieboek in de aanslag alsof hij zeggen wil eigenlijk geen tijd te hebben voor dit soort frivoliteiten. Zijn huid is diepzwart, slechts een tint lichter dan zijn pandjesjas. Hij heeft de brede jukbeenderen van de Ashanti en een vlasbaard rond de volle lippen.

Een aantal tellen was ik knap tevreden over de gelijkenis. Toen zag ik het! Achter de weerschijn lag nóg een afbeelding van mij verborgen. Ik geloofde eerst mijn ogen niet.

De inval van het licht verandert bij de minste trilling van de vingers. De afbeelding schittert dan, diepzwart-zilverwit. Op dat moment wisselen de plaatsen waarop het kwik is ingeband van kleur met de zilveren gedeeltes; wat zwart is, wordt wit, wat wit was pikdonker.

Ik bewoog de plaat in mijn hand heen en weer. Het ene moment verbleekte de jongeman, het volgende versomberde hij. Zwart, wit, zwart, wit verscheen ik voor mijn eigen ogen, zwart, wit, besluiteloos. Het procédé van monsieur Daguerre, de positief-negatief werking van de spiegelpaat, had de werkelijkheid afgebeeld én het tegendeel. Het leven en de droom.

Ik kneep mijn slechte oog dicht. Ik doofde de lamp om de schittering te doen minderen. Maar wat ik ook probeerde, ze bleven allebei zichtbaar, Kwasi en Aqausi. Zwart, wit, zwart, wit, zwart, wit.

Zo draagt die ene afbeelding twee jongemannen in zich, een blanke met een zwarte schaduw, een donkere met een witte zielenschim. Twee mannen, de één gedoodverfd door de ander, in één portret vereeuwigd. Die mannen ben ik allebei geweest.

Arthur Japin (*1956)

ontdekte in 1987 het historische, maar tot dan toe onbekende verhaal van twee Afrikaanse prinsjes die in het negentiende-eeuwse Nederland als Hollanders werden opgevoed. Ondertussen schreef hij diverse korte verhalen, hoorspelen, toneelstukken en televisiefilms en debuteerde hij in 1996 met de verhalenbundel *Magonische verhalen*. Zijn debuut werd veelgeprezen in de literaire kritiek, maar hij brak pas bij een groot publiek door met zijn tweede boek, het verhaal van de twee prinsjes: de roman *De zwarte met het witte hart*, die wereldwijd vertaald werd en die hem internationale roem bezorgde. Voorjaar 2002 verscheen zijn tweede roman, *De droom van de leeuw*, een exuberante literaire verbeelding van de jaren die Japin zelf doorbracht in cinematografische kringen in Rome. Anderhalf jaar later verscheen de derde roman van Japin, Een schitterend gebrek, die het succes van *De zwarte met het witte hart* in de Lage Landen nog overtrof. Het boek werd bekroond met de Libris Literatuurprijs en vond al honderdduizenden lezers.

In 2006 schreef Arthur Japin het Boekenweekgeschenk, *De grote wereld*, over de liefde tussen Lemmy en Rosa, twee kleine mensen. Dit geschenk werd in een recordoplage door de boekhandel besteld om cadeau te kunnen geven aan de klanten.

September 2007 verscheen *De overgave*, het op historische feiten gebaseerde, aangrijpende verhaal van een pioniersvrouw die in het gevecht om haar kinderen en kleinkinderen uiteindelijk het machtigste wapen moet leren hanteren: vergeving. In acht maanden tijd werden er al 175.000 exemplaren verkocht van deze historische roman. In augustus 2008 verscheen *Zoals dat gaat met wonderen*. Al velen jaren houdt Arthur Japin een dagboek bij waarin hij - aanvankelijk uitsluitend voor zichzelf - met grote regelmaat noteert wat hem bezielt. *Zoals dat gaat met wonderen* bevat een keuze uit de dagboeken geschreven tussen 2000 en 2007.

In september 2010 verscheen *Vaslav*, een wervelende, historische roman over passie, roem, oorlog en nietsontziende liefde. Binnen enkele maanden tijd werden van dit boek bijna 100.000 exemplaren verkocht. *Vaslav* was genomineerd voor de NS Publieksprijs 2011.

Aquasi Boachi met zijn kinderen, 1900, Java / Aquasi Boachi se svými dětmi, 1900, Jáva FOTO wikipedia

Arthur Japin heeft in de periode van 14 tot 16 oktober 2013 Tsjechië bezocht. Zijn optredens in Praag, Olomouc en Brno, waar hij de Tsjechische vertaling van zijn roman *De zwarte met het witte hart* introduceerde, werd door het publiek enthousiast ontvangen.

Jaroslav Hutka, *Prózy II*

Sebrané spisy sv. 5, nakladatelství Galén, Praha 2012

Jako digitální kniha <http://www.kosmas.cz/knihy/170849/prozy-i/>

Obsáhlý soubor přináší čtyři prózy Jaroslava Hutky. Deníková próza *Cesta do království* popisuje poslední dny před odchodem autora do nizozemského exilu. Nejosobnější Hutkovy texty tvoří *Dvouseta*, vzniklá na základě zkušenosti ze života v emigraci, a *Dopisy Ivanovi*, rozsáhlý deník psaný formou dopisů příteli, spisovateli Ivanu Klímovi v 80. letech, která autor prožil v Rotterdamu. Závěr pátého dílu *Sebraných spisů* tvoří pohádky napsané již v opět v Praze v 90. letech. Všechny práce vycházejí tiskem poprvé.

Z *Dopisů Ivanovi*

4. května 1985 – sobota

Ahoj Ivane, dnes se mi psát nechce. Nějak to šlo poslední dny příliš rychle a pohltilo mě to. Už mám teď skoro osmdesát stran a ještě jsem to po sobě nečet. Znam pouze Danin názor, pokud ti nevádí, že ona čte dopisy tobě dřív, než je dostaneš ty. Alespoň nebudeš muset klopýtat o moje pravopisné a gramatické hulvátskosti a zarputilé moravismy.

Vlastně jsem si teď chtěl jenom postesknout, že nevidím konec těchto dopisů. Jako bych se stále potýkal s úvodem a nenarazil na to podstatné.

Dopisy jsou šťastnou formou. Povolují vše, pokud to tedy povolí ten, komu píšeme. On hospodaří s mou svobodou tím, že mi naslouchá. Nejde o to, říct všechno, na to je život příliš krátký, jde o to, být zřetelně slyšen. Západní princip svobody slova je vyčerpán tím, že každý jedinec má právo vyslovit svůj názor. Do větru. Je to velmi důležitá ideologická zbraň na obranu všelijakých nehorázností souvisejících se sociálním dělením společnosti a zneužíváním ekonomické moci. Velmi zjednodušeně to zní asi takto: je sice pravda, že některé záležitosti jsou v jiných zemích zařízeny lépe, kupříkladu i na Východě, ale máme kvůli jednotlivostem obětovat svobodu, kterou máme? Žádný systém není dokonalý, ale ten místní zaručuje alespoň svobodu. Proto je tento systém lepší, proto-

že tím taky zaručuje kontrolu a zachování té svobody. A skrze svobodu slova dochází k neustálému vylepšení systému a tak i lidského života.

V Evropě stojí proti sobě dva systémy. Jeden se hájí společenskou spravedlností a druhý svobodou, a když se podívám hodně nezaujatě, oba mají nějakou pravdu. Mnoho neza-městnaných sní o státech s plnou zaměstnaností, a ohrnují nad svobodou slova nos. A mnoho plně zaměstnaných tam u vás by si rádo otevřelo hubu. Ale když se tak dívám na tu většinovou masu tady a tam, vlastně nevím.

Samozřejmě že mi jde o svobodu slova a na Západě mohu mluvit, co chci, problém je, že to nikoho nezajímá. Nikdo mi nenaslouchá, takže nejen, že chybí zrcadlo toho, co říkám, ve kterém bych ono řečené zaslechl, ale vlastně tím pádem ani nevím, nakolik je svobodné to, co říkám. Volnost slova mám, ale kde je ta svoboda? Víím vůbec, co mluvím, když nezjistím, jak tomu lidé rozumějí? Mne tato volnost dusí, mate a vede ke zmlknutí, protože nedostávám odpověď. Vlastní monolog se stává nezajímavým. Vede ke zvýšení hlasu, ke křiku, k agresivitě, k hledání pouhého upoutání pozornosti, jako u dětí. Svoboda vyslovení se proměňuje v jakýsi jarmareční dům hrůzy anebo pouťovou kýčařskou neónovost, kdy obsah sdělení je jen a jen připoutání pozornosti. A když už se pozornost konečně připoutá, není najednou co říct.

Ale ono přitahování pozornosti, upozorňování na sebe sama, ztraktivnění svého sdělení nakonec obsah zcela pozře a sdělení zboří. Namísto uplatnění svobody slova se dá nako-

nec spíš mluvit o povedené reklamní akci. A jsme najednou zase u svobody hokynářské, reklamní, svobody ke všem možným druhům sebeupozorňování, a západní člověk si zvykl nechat se těmito seheupozorňováními vést. Sám nehledá, zdá se mu, že v té málem tropické přebujelosti svobodné společnosti nemá jedincovo hledání na vlastní pěst naději. Nechá se vést reklamou. Takže došlo k „osvobození“ pojmu svoboda, neboť není už kladeno do souvislostí jak s inteligencí, tak s hloubkou nebo nasloucháním. Svoboda je cokoliv, co mě k ničemu nenutí, co mi nechává nezávislost dokonce i na té nezávislosti.

A najednou zjistíš, že to, co se nazývá svobodou, je jen určitý druh dynamiky, která se naučila velmi bystře a vynalézavě reagovat na první signální soustavu. A pak si všimneš, že zcela svobodně jsou nejčtenější ty nejlblbější noviny, ty nejlblbější programy jsou nejpoblíbenější... Až se ulekneš hrůzným tušením, že ona svoboda ve svém výsledku znamená svobodu blbosti, povrchnosti, lacinosti. Pak najednou neopatrně řekneš: Vždyť tu svobodu nemáte! A oni se koukají na tebe tak, jako že ty jsi ten blbej, a ne ta jejich svoboda.

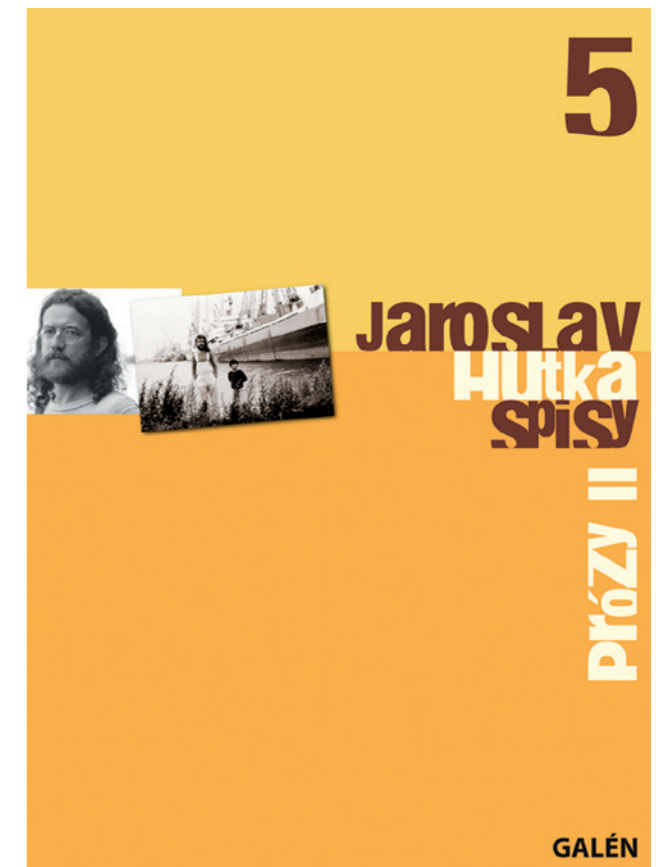
A jak je to zde se mnou? Mohu myslet, psát, zpívat, co chci a kde chci. Proč tedy zuřivě nemyslím, nepíšu a nezpívám? Já ke své svobodě hledám toho, kdo mi naslouchá, na kom rozeznám, jak dalece mi rozumí, vůči kterému svou svobodu nesnižuji, ale přizpůsobuji, abychom prožívali totéž, co se já pak snažím dál rozšiřovat a prohlubovat. Naslouchající mi k tomu pomáhá, hledáme společnou harmonii, já aktivně, on pasivně, a svoboda je to, čeho společně dosáhneme. Já nechci jen vyrábět a nechci být jen konzumován, to není celá svoboda. Nepotřebuji být obdivován, potřebuji být pochopen. Nepotřebuji být známý, potřebuji být slyšen. A tím se sem nehodím a začínám pochybovat, jestli této své svobody zde mohu dosáhnout, protože požadavek mé svobody není nezávislost, ale naopak závislost. V tomto ohledu jsem dosáhl v Československu skutečné svobody, ať jakkoliv k ní byla cesta nesnadná a bez ohledu na to, jakým způsobem nakonec došlo k tomu, že jsem se dostal sem na Západ.

Narazil jsem u velkého filosofa Epikteta na jeden zábavný a nefilosofický moment. Jakýsi člověk ho požádal, aby mu vysvětlil smysl života. Muselo se zřejmě jednat o velmi nezajímavého člověka, asi takového, jakému se dnes říká „normální člověk“. Epiktetos se dožral a osopil se na žádostivého tvora: Když chceš ode mne slyšet, co vím a co se ti zdá tak důležité, musíš taky udělat něco proto, aby mě bavilo ti to říkat! Tedy i Epiktetos, když měl dojít ke sdělení, potřeboval si být nejen jist, že nemluví do dubu, ale potřeboval prožít

ono potěšení, kdy člověk cítí, že jsou jeho slova žádaná a chápána. Jak dojemné i tragické pro velkého stoického filosofa, jak úžasné pro jeho život.

Tento svět, ve kterém teď žiju, neudělal dosud nic, aby mě bavilo pro něj myslet, psát a zpívat. Můžeš říct: Nejsi Epiktetos! Právě proto! Když to byl problém pro něj, o co horší je to pro mne. A na rozdíl od Západu teď, Ivane, právě ty, i když všech těch osmdesát stran zcela mlčíš, dokonce ani nevíš, že ti toto všechno píši, mi tu svobodu myslet a psát dáváš. A přitom mi nedáváš žádnou širokou svobodu. Já se musím velmi snažit, aby tě to bavilo číst, aby to mělo hlavu a patu. Aby to nebyla pro tebe ztráta času, a abych si přece jen trochu dával pozor na to, že to budeš číst v Praze v té vaší pražské politické situaci. Vlastně mi dáváš, aniž to tedy zatím tušíš, samá omezení. A přesto tvá existence a naděje, že to budeš jednou číst, mi dávají svobodu, kterou jsem tady sedm let nenalezl. •

[...]

Als e-boek: <http://www.kosmas.cz/knihy/170849/prozy-i/>

Literatuur

VERTALING VAN HET FRAGMENT Kees Mercks

Dit fragment werd gepubliceerd met de welwillende medewerking van de auteur en uitgeverij Galén..

Jaroslav Hutka, *Próza's II*

Verzameld werk bnd. 5, uitgeverij Galén, Praag 2012

Het omvangrijke vijfde deel van Hutka's verzameld werk omvat vier prozastukken. In het in dagboekvorm geschreven *Cesta do království (Mijn reis naar het koninkrijk)* beschrijft de auteur zijn laatste dagen in eigen land voor zijn emigratie naar Nederland in 1978. Tot de meest persoonlijke stukken van dit werk behoren de teksten *Dvouseta (Tweesetter)*, gebaseerd op zijn bittere ervaringen in de emigratie, en *Dopisy Ivanovi (Brieven aan Ivan)*, een omvangrijk dagboek in de vorm van brieven, geschreven aan Jaroslav Hutka's vriend, de schrijver Ivan Klíma. De brieven werden geschreven tijdens de jaren 80, toen de zanger in Rotterdam woonde. De collectie wordt afgesloten met sprookjes die Hutka weer in Praag tijdens de jaren 90 schreef. Alle teksten verschijnen voor het eerst officieel in druk.

Uit *Dopisy Ivanovi (De Brieven aan Ivan)*

4 mei 1985, zaterdag

Hoi Ivan,
Vandaag heb ik geen zin om te schrijven. De laatste dagen ging het op de een of andere manier veel te snel en slokte het me helemaal op. Ik heb nou bijna tachtig bladzijden en ik heb het zelf nog niet eens nagelezen. Ik weet alleen wat Dana ervan vindt, als het je niet stoort dat zij de brieven aan jou eerder leest dan jij ze krijgt. Dan hoeft je tenminste niet te struikelen over mijn spellings- en grammaticale blunders en over mijn hardnekkige moravismen.

Ik wilde nou eigenlijk alleen maar bij je klagen dat ik geen einde zie komen aan die brieven. Het is net of ik door maar met een inleiding worstel en niet op de essentie stuit.

De briefvorm is een gelukkige manier van schrijven. Die staat je alles toe voor zover degene aan wie we brieven schrijven, dat toestaat. Hij bepaalt mede mijn vrijheid door naar me te luisteren. Het gaat er niet om dat je alles uiteenzet, want daar is het leven te kort voor, het gaat erom dat je duidelijk gehoord wordt. Het Westerse principe van de vrijheid van het woord wordt ondergraven doordat ieder individu het recht heeft zijn mening te uiten. In het wilde weg. Het is een erg belangrijk ideologisch verdedigingswapen tegen allerlei afschuwelijke toestanden die met de sociale verdeling en het misbruik van de economische macht binnen de maatschappij

te maken hebben. Heel vereenvoudigd gezegd luidt het waarschijnlijk als volgt: het moge dan waar zijn dat sommige aangelegenheden in andere landen beter georganiseerd zijn, bijvoorbeeld ook in het Oosten, maar moeten we dan ter wille van een paar andere zaken onze vrijheid opofferen? Geen systeem is perfect, maar het locale dat hier van kracht is, garandeert tenminste vrijheid. Daarom is dat systeem beter omdat het daarmee ook de controle en handhaving van die vrijheid garandeert. Dankzij de vrijheid van het woord verbetert het systeem zich ook voortdurend en daarmee eveneens het leven van de mensen.

In Europa staan er twee systemen tegenover elkaar. Het ene verdedigt sociale rechtvaardigheid en het andere vrijheid, en als ik daar heel onbevooroordeeld naar kijk, herbergen beide wat waars. Veel werklozen dromen van een staat waar geen werkloosheid heerst, en die trekken hun neus op voor vrijheid. En velen van hen die wel werk hebben daar bij jullie, zouden graag hun bek opendoen. Maar als ik dan kijk naar de meerderheid van de mensen zowel hier als daar, weet ik het eigenlijk nog zo net niet.

Het spreekt vanzelf dat het mij om de vrijheid van het woord gaat. In het Westen kan ik zeggen wat ik wil, alleen interesseert het niemand wat ik te zeggen heb. Niemand luistert er naar me, zodat voor mij niet alleen de spiegel ontbreekt van wat ik zeg en waarin ik wat ik gezegd heb terughoor, maar eigenlijk weet ik daardoor ook niet hoe vrij datgene is wat ik zeg. Vrijelijk kan ik woorden uiten, maar waar is die vrijheid

dan? Weet ik wel wat ik zeg als ik niet kan bepalen hoe mensen dat begrijpen? Die vrijelijkheid verstikt me, verwacht me en brengt me tot zwijgen, want ik krijg geen antwoord. Je eigen monoloog wordt oninteressant. Leidt tot stemverheffing, geschreeuw, agressiviteit en tot het zoeken naar pure aandacht-trekkerij, zoals bij kinderen. De vrijheid van het woord verandert dan in een soort kermisachtig spookhuis of kitscherig neonspektakel, waarbij de inhoud van het gesprokene puur en alleen aandacht-trekkerij is. En als die aandacht uiteindelijk getrokken is, heb je opeens niets te zeggen.

Maar die aandacht-trekkerij, dat jezelf op de voorgrond plaatsen, dat attractief maken van de mededeling verteert uiteindelijk geheel de inhoud en holt de boodschap uit. In plaats dat de vrijheid van het woord op het spel staat, kun je uiteindelijk eerder spreken van een geslaagde reclameactie. En dan zijn we weer beland bij het soort vrijheid van de kruideniersreclame, de vrijheid van het naar voren schuiven van allerlei dingen, en de westerling is eraan gewend geraakt zich door die wijze van naar voren schuiven te laten leiden. Zelf zoekt hij niet, het komt hem voor dat het in die kleine, tropische weelde van een vrije maatschappij voor de individu geen zin heeft om op eigen houtje iets te zoeken. Hij laat zich door de reclame leiden. Zo kwam het tot een 'bevrijding' van het begrip vrijheid, want die wordt niet meer in verband gebracht met intelligentie of diepgang of goed luisteren. Vrijheid houdt voor mij werkelijk alles in wat me niet tot iets dwingt en wat me onafhankelijk maakt, zelfs ook van die onafhankelijkheid.

En opeens constateer je dat wat vrijheid heet, alleen maar een soort dynamiek is die heel alert en handig gewend is te reageren op het primaire signaalsysteem. Vervolgens merk je dat de meest gelezen kranten in die vrijheid de stomste zijn en de stomste programma's de meest populaire... En dan schrik je van je gruwelijke vermoeden dat die vrijheid uiteindelijk niet veel meer is dan de vrijheid om voor het stomme, oppervlakkige en goedkope te kiezen. Dan zeg je opeens onvoorzichtig: Jullie hebben hier helemaal geen vrijheid! En dan kijken ze jou aan alsof jij zo stom bent en niet die vrijheid van ze.

En hoe vergaat het mij hier in Nederland? Ik kan denken, schrijven en zingen wat ik wil en waar ik wil. Waarom denk, schrijf en zing ik dan niet als een razende Roeland? Ik heb voor mijn vrijheid iemand nodig die naar me luistert, bij wie ik kan merken in hoeverre hij me begrijpt, ter wille van wie ik mijn vrijheid niet te grabbel hoeft te gooien, maar ik me aanpas om samen hetzelfde te beleven wat ik daarna verder zal proberen te verbreiden en verdiepen. Die toehoorder helpt me daarbij, we zoeken een gezamenlijke harmonie, ik actief en hij passief,

en vrijheid is dan datgene wat we gezamenlijk bereiken. Ik wil niet alleen maar maken en geconsumeerd worden, dat is niet mijn vrijheid. Ik hoeft niet bewonderd te worden, ik wil begrepen worden. Ik hoeft niet bekend te zijn, ik wil gehoord worden. En in die zin hoor ik hier niet thuis en begin eraan te twijfelen of ik die vrijheid wel kan bereiken, omdat het vereiste voor mijn vrijheid niet zozeer onafhankelijkheid is, maar juist afhankelijkheid. In dat opzicht heb ik in Tsjechoslowakije werkelijke vrijheid bereikt, hoe moeilijk de weg ernaartoe ook was en ongeacht de manier waarop het er ten slotte toe leidde dat ik hier in het Westen terecht ben gekomen.

Ik stuitte bij de grote filosoof Epictetus op een vermakelijk, niet-filosofisch moment. Iemand vroeg hem of hij hem de zin van het leven wilde uitleggen. Kennelijk ging het om een erg oninteressante man, waarschijnlijk zo een die tegenwoordig een 'normaal mens' wordt genoemd. Epictetus ergerde zich groen aan hem en beet het hebbertige type toe: Wanneer jij van mij wilt horen wat ik weet en wat jou belangrijk toeschijnt, dan moet jij ook iets doen wat ik leuk genoeg vind om jou dat te vertellen! Dus ook Epictetus wilde er voordat hij iets ging zeggen, niet alleen zeker van zijn dat hij niet tegen dovemansoren zou praten, maar wilde die vreugde smaken die iemand voelt wanneer hij merkt dat zijn woorden goed aankomen en begrepen worden. Wat ontroerend en tragisch voor die grote Stoïcijnse filosoof, wat verbluffend voor zijn leven.

De wereld waarin ik nu leef, heeft tot nu toe niets gedaan wat ik leuk genoeg vond om daarvoor te denken, schrijven en te zingen. Je kunt zeggen: Maar jij bent Epictetus toch niet! Juist daarom! Als het al voor hem een probleem was, des te erger is het dan voor mij. En anders dan nu in het Westen, Ivan, ben jij het, ook al doe jij er al die tachtig bladzijden er het zwijgen toe – je weet zelfs niet eens dat ik je dit alles schrijf –, die me de vrijheid geeft om te denken en te schrijven. Daarbij is de vrijheid die je me geeft, geen uitgebreide. Ik moet me namelijk erg inspannen het voor jou leuk genoeg te maken om het te lezen, het moet toch kop en staart hebben. Het mag immers niet zonde van je tijd zijn en ik moet er toch een beetje op letten dat je het echt zult lezen daar in Praag, daar in die Praagse politieke situatie van jullie. Eigenlijk geef je mij zonder dat je daar enig vermoeden van hebt, alleen maar vrijheidsbeperkingen. Toch geeft jouw bestaan en de hoop dat je dit ooit zult lezen, mij die vrijheid die ik hier al zeven jaar niet heb kunnen vinden.

[...]

Lisa Fikejsová-Brouwers *Česko naplno*

Vydáno vlastním nákladem v nizozemštině, 2013
Více informací a objednávky: www.fikejs.cz

Česká republika roku 1993 byla pro holandskou studentku sociologie fascinující pole výzkumu. Společnost se výrazně přetvářela, stopy nedávné historie byly stále viditelné na

každém kroku, přítomnost byla pro mnohé neuchopitelná a budoucnost nejistá. Během dvaceti let, co zde Lisa Fikejsová-Brouwers už žije, se setkala s mnoha obyčejnými, ale zároveň pozoruhodnými lidmi. Jak jí tito Češi zprostředkovali své zážitky z období komunismu i doby po sametové revoluci a jak těch dvacet let v Česku prožila ona sama se dočtete ve dvaapadesáti příbězích knihy *Česko naplno*.

Leninova 50

Jako zbrusu nová studentka Masarykovy univerzity v Brně jsem byla ubytována na koleji v Kounicově ulici. Byl to vysoký panelový dům, kde byly dvoulůžkové pokoje. Měla jsem tedy velké štěstí, protože byly i koleje s pokoji pro šest osob, což samozřejmě nebyl zrovna ten typ ubytování, který by podporoval studijní úsilí. Během první prohlídky svého nového pokoje jsem otevřela skříň v malé předsínce a objevila tam obsáhlý ubytovací řád. V adrese byl uveden ještě komunistický název ulice: Leninova. Jak symbolické. Zežloutlý kus papíru mluvil naprosto jasně: Studente, při všem co děláš si dávej velký pozor, jsi neustále sledován! Nepříjemného pocitu, který se mě

při čtení autoritativních pravidel zmocnil, jsem se do konce akademického roku už nezbavila.

Vrátnici na koleji obývaly starší dámy, které si tím vylepšovaly své skromné důchody. Tyto seniorky silnější postavy dokázaly vytvořit atmosféru, na niž člověk automaticky reagoval velmi pokorným chováním. O svou poštu jsem je vždy žádala s největší slušností a obšírně se omlouvala, když jsem se občas vracela „domů“ po desáté hodině a velmi ospalá vrátná musela speciálně kvůli mně odemknout dveře. Také stará soudružka, za níž studenti jednou za měsíc chodili pro čisté povlečení, měla vždy ukázkově komunistickou, tj. velmi nevlou náladu. Když jsem za ní jednou přišla s dvojím povlečením, protože jedné holandské studentce ze stejné chodby skončil studijní pobyt dřív než v den odevzdání ložního prádla, upřela na mě vražedný pohled. Jedna studentka a dvě sady povlečení? To musí být nějaká sabotáž! Moje čeština v tu chvíli ještě nebyla na takové úrovni, abych se z takové překerní situace dokázala se ctí vyvléknout. A když u nás na pokoji občas někdo ilegálně přespával a v deset večer se z rozhlasu jako obvykle pronikavým tónem ozývalo: „Konec návštěv! Konec návštěv! Konec návštěv!“, okamžitě mě polilo horko. Nebyla v našem pokoji náhodou nainstalovaná skrytá kamera? Tohle všechno mělo ko opravdové pohodě opravdu daleko.

Abych to však uvedla na pravou míru – nehledě na hrůzovládu zmíněných dam to bylo vcelku příjemné bydlení. Také proto, že lidi z univerzity zatím ještě nenapadlo chtít po zahraničních studentech víc než obvyklých 350 korun na měsíčním nájmu. A ta představa, jak komunistický režim na své občany nepozorovaně vyvíjí tlak, ta byla dokonce úplně zadarmo – jako bonus pro ty smolaře, kteří se s tím skutečným komunismem těsně minuli. •

Lisa Fikejsová-Brouwers, *Tsjechië met volle teugen*

Uitgegeven in eigen beheer, 2013
Voor meer informatie en bestellingen: www.fikejs.cz

Tsjechië anno 1993 was voor een Nederlandse sociologie-studente een geweldig onderzoeksgebied. Een samenleving die volop in beweging was, waar sporen van het recente verleden nog voelbaar aanwezig waren, het heden voor velen ongrijpbaar was en de toekomst onzeker. In de twintig jaar die Lisa Fikejsová-Brouwers inmiddels in Tsjechië woont, ontmoette ze vele gewone en tegelijkertijd bijzondere Tsjechen. Hoe deze haar een inzicht gaven in hun belevenis van het communisme en de periode na de Fluwelen Revolutie, en hoe zij haar twintig jaar in Tsjechië zelf ervoer, kunt u lezen in de tweeënvijftig verhalen van het boekje *Tsjechië met volle teugen*.

Leninova 50

Als kersverse student aan de universiteit van Brno werd ik ingekwartierd in een studentenflat aan de Kounicova-straat. Een flat met alleen tweepersoonskamers, dus ik mocht mijn handen dichtknijpen, want je had ze ook voor zes personen. Dat soort huisvesting was uiteraard niet echt bevorderlijk voor de studie-ijver. Tijdens mijn eerste inspectie deed ik de kast in het halletje open en trof daar een uitgebreid woonreglement aan. Als adres werd er nog de communistische straatnaam Leninova vermeld. Hoe symbolisch. Het vergeelde stuk papier sprak duidelijke taal: Student, let op met alles wat je doet, want wij houden je in de gaten! Het onbehaaglijke gevoel dat me tijdens het lezen van de autoritaire regels bekreep, liet me het hele jaar niet meer los.

Het portiershokje in de studentenflat werd bevolkt door

bejaarde dames die met dit bijbaantje hun schamele pensioentje wat aanvulden. Deze corpulente oma's wisten een sfeer te scheppen waar je als student automatisch met zeer nederig gedrag op reageerde. Uiterst beleefd je post opvragen, je uitputten in verontschuldigen als je weer eens later dan tien uur "thuis" kwam en een zeer slaperige portierdame de deur speciaal voor jou van het slot moest doen. Ook de matrone waar je eens per maand je beddengoed kon inwisselen legde een onvervalst communistisch en dus zeer chagrijnig humeur aan de dag. Toen ik op een keer met twee stellen beddengoed aankwam omdat een Nederlandse medebewoonster het land eerder dan de inleverdatum had verlaten, wierp ze mij een vernietigende blik toe. Een student en twee stel lakens? Dat rook naar sabotage! Mijn Tsjechisch was helaas nog niet goed genoeg om me op luchtige toon uit deze precaire situatie te kunnen praten. En als er af en toe eens iemand illegaal op onze kamer overnachtte en dan om tien uur zoals gebruikelijk op snerpende toon het "Einde bezoektijd! Einde bezoektijd! Einde bezoektijd!" door de intercom klonk, raakte ik op slag gestresst. Hing in onze kamer niet toevallig een verborgen camera? Nee, relaxt was anders.

Maar eerlijk is eerlijk, afgezien van het schrikbewind van genoemde dames was het er best goed toeven. Ook omdat de universiteit nog niet op het idee was gekomen om van buitenlandse studenten meer dan veertien euro maandhuur te vragen. En die indruk van hoe een communistisch bewind ongemerkt druk uitoefent op haar burgers, kreeg je toch maar mooi helemaal gratis. Als extraatje voor de pechvogels die het echte communisme net hadden gemist.

ZPRACOVÁNÍ Veronika ter Harmsel Havlíková

Ukázka vychází s laskavým souhlasem nakladatelství Paseka.

Erwin Mortier, *Marcel*

Nakladatelství Paseka, Praha 2013

Překlad Veronika ter Harmsel Havlíková

Původní nizozemské vydání Erwin Mortier, *Marcel*,
Meulenhoff, Amsterdam, 1999

Poslední školní den byl na svou roční dobu nezvykle chladný. Snad proto si slečna Veegaete na sebe oblékla své nejnovější šaty. Vypadaly jako vystřížené z křidel vzácného motýla. V rytmu její kroků vrhaly po třídě neustále nové barevné odlesky, mezi modrou a purpurovou, přes záhyby sukně a rukávů. Jako by babička do látky všila útržky duhy.

Slečna Veegaete se vyšňořila. Vlasy měla vzadu sepnuté do plochého drdůlku připomínajícího jablečnou taštičku. Dvěma loknám dopřála volnost, aby jí podél uší od spánků až ke spodní čelisti vykreslily rustikální oblouk. Na krku, v místě, kde jí podbradek mizel v tenkém kožním záhybu, se jí skvěla šňůra thajských perel.

Školu zahalila radostně posmutnělá atmosféra očekávání. Venku pod ochozem šfouchal vítr do listů palm na pódiu, na kterém stály židle pro přední představitele obce, a škádlivé foukal do krepového papíru, jímž bylo jeviště olemováno.

„Tak tedy,“ začala slečna Veegaete, „za chvíli přijde pan farář, aby nám požehnal na prázdniny.“ Stála u tabule, na níž před čtyřmi týdny červenou křídou, která se teď začala rozmazávat, napsala „Červen“, „Pořádek a dochvilnost do posledního dne“. Na místo „Na shledanou“ napsala nejdříve „Bude se mi stýskat“, ale to zase spěšně smazala.

„Co řekneme, až pan farář vejde?“ Paní učitelka si demonstrativně přiložila konečky prstů zezadu k ušnému boltci.

„Dobrý den, ctihodný otče,“ oddrmolila třída neuspořádaně.

To se jí nelíbilo: „Znovu! A teď všichni najednou.“

Po třetím pokusu byla spokojená. Usadila se za katedru, přetáhla si sukni přes kolena a založila ruce. „A teď tedy říše zvířat,“ prohlásila, „jsem vážně zvědavá, co jste si s sebou přinesli.“

Z lečceho běhal paní učitelce mráz po zádech. Někdo si

přinesl živého křečka. Ten skončil hned i s klecí na nejzazším parapetu, daleko od slečny Veegaete. Hlodavec freneticky cupital v umělohmotném kolotoči nad rozcupovaným papírem na dně své cely.

I z vycpané lasičky, někde v lavici za mými zády, se paní učitelka otrásala hnusem. Zvíře zjevně legračně ustrnulo při lezení na větev a patrně už celou věčnost práchnivělo na půdě s výraznou trhlinou v břiše, z níž vyhřezávaly hadrové vnitřnosti.

Ještě někdo další chtěl přinést pravého sýčka, ale ten mu večer předtím uletěl. Slečně Veegaete to líto nebylo.

Kdosi mával také několika zlomenými pavými pery, nejspíš vytrženými z matčina svátečního klobouku.

„V přírodě jsou to většinou samečkové, kdo se zdobí,“ poučovala paní učitelka, „u nás je tomu naopak.“

Někdo měl s sebou ještě fotografii holuba korunáče, navýsost připomnělého ptáka se směšnou chocholkou na hlavě, ale slečna Veegaete byla nadšená: „V dalekých zemích jsou zvířata vlastně mnohem hezčí než u nás. Tady všechno a všichni nosí v zimě v létě nudné pršipláště.“

Okolí kolem vibrujícího blankytu jejích šatů jako by se rozplývalo. Naplněn blížícím se koncem jsem měl oči jen pro ni. Tohle byl den posledního soudu. Zrno bude odděleno od plev. Ještě nebylo známo, kdo se vrátí domů obtěžkán cenami a kdo s domácími úkoly na prázdniny. Už jen několik hodin a léto se otevře jako propast, na jejímž dně mě s úšklebkem přivítá pan učitel Norbert, v pracovním plášti a s násobilkou.

Ptáka na dopise od Marcela měla slečna Veegaete skoro pod nosem, na rohu mojí lavice. Jedním křídlem zpola zakrýval poštovní známku. Několikrát jsem obálku zvedl a zase položil, jemně jsem na ni pořádkem a dokonce ji několikrát přejel ruká-

vem, abych – marně, jak jsem věděl – setřel prach z jejích osahaných okrajů.

Slečna Veegaete mě ignorovala naschvál, jinak to nebylo možné. Od bažanta šla k morčeti, od morčete ke koroptvi. Viděl jsem jí jen kolena, kolem nichž se jí pravidelně zatřepotala ruka, aby stáhla okraj dolů, jako by prohlédla, jak moc mě její tajemství hypnotizují.

„A copak tu máš ty?“ zeptala se, konečně.

Nejdřív jsem ji neslyšel a ona otázku zopakovala.

Lekl jsem se. „Ptáka, paní učitelko. Orla.“ Vděčně jsem uchopil obálku a položil jsem ji do natažené dlaně.

Nedala najevo překvapení. Až na lehce zamračené obočí se z její tváře nedalo vyčíst nic.

„Není moc dobře vidět, já vím. Je to razítko. Jednou se už namočilo ve vodě.“

„Orel...“ opakovala s předstíraným zanícením. Aniž na mě pohlédla, obrátila se ke třídě. „Co víme, když vidíme ptáka s takovými velikými drápy a zahnutým zobákem? Co je to za ptáka?“

„Dravec,“ vyjekla trojice hlasů.

„Správně! Dravec...“

„Má něco v pařátech,“ připomněl jsem, „vidíte? Vypadá to jako budík se čtyřmi ručičkami a ty jsou asi zlomené...“

„To bude nejspíš něco jiného než budík,“ pravila slečna Veegaete. „Orli jsou obávaní dravci, ale budíky jim nechutnají. Někdy kradou malé děti z kolébky. Ne u nás, tady orli nežijí, ale v horách, tam to lidé moc dobře vědí.“

„Třeba je to pavouk, paní učitelko, tlustý pavouk.“

Slečna Veegaete si položila obálku na katedru. „To není pavouk, chlapče.“ Sklopila oči, a pak, nápadně tiše: „To je svastika.“ •

Erwin Mortier (*1965)

Jeden z předních vlámských spisovatelů, se narodil v Nevele blízko Gentu. S městem Gent zůstal autor spjat dodnes, vystudoval tam, usadil se a v letech 2005 a 2006 byl také jmenován oficiálním básníkem města Gentu. Mortier debutoval roku 1999 románem *Marcel*, který jej okamžitě vynesl na vrchol slávy. Byl oceněn hned třemi literárními cenami a předložen do mnoha jazyků. Následovaly romány *Moje druhá kůže* (Mijn tweede huis, 2000) a *Expoziční doba* (Sluitertijd, 2002), oba nominované na prestižní ceny. Román *Spánek bohů* (Godenslaap, 2008) získal cenu nizozemské literární kritiky AKO. Vedle prózy píše Mortier také poezii a věnuje se esejistice a literárnímu překladu.

Erwin Mortier, *Marcel*

Uitgeverij Paseka, Praha 2013

Vertaling naar het Tsjechisch

Veronika ter Harmsel Havlíková

Oorspronkelijke Nederlandse uitgave Erwin Mortier, *Marcel*, Meulenhoff, Amsterdam, 1999

Ongemeen kil voor de tijd van het jaar was die laatste schooldag. Daarom misschien had Juffrouw Veegaete haar nieuwste jurk al aangetrokken. Hij leek gesneden uit de vlerk van een zeldzame vlinder. Op de maat van haar stappen door de klas wierp hij voortdurend nieuwe kleurpatronen, tussen blauw en purper in, over de plooien van rok en mouwen. Het was alsof de grootmoeder flarden van de regenboog in de stof had gestikt.

Juffrouw Veegaete was helemaal opgedirkt, het haar op haar achterhoofd stak in een vlakke dot die iets van een appel-flap had. Twee lokken had ze de vrijheid gegund om langs haar beide oren, van haar slapen naar haar onderkaak, een rustieke curve te trekken. Om haar hals, op de plaats waar haar onderkin in een smalle huidplooi doodliep, glom een snoer van Thaise parels.

Over de school hing een blij-trieste atmosfeer van verwachting. Buiten, onder de gaanderij, tikte de wind tegen de bladeren van de palmpanten om het podium, met daarop de stoelen voor de notabelen, en blies ondeugend tegen het gele crèpepapier waarmee de rand van het podium was afgeboord.

‘Nu dan,’ zei Juffrouw Veegaete, ‘straks komt Mijnheer Pastoor ons zijn zegen geven voor de vakantie.’ Ze stond voor het bord waarop ze vier weken eerder, met rood krijt dat nu in stofstrepen begon uit te waaiëren, ‘Juni’ had geschreven, ‘Orde en stiptheid tot de laatste dag’. In plaats van ‘dag’ had ze eerst ‘snik’ geschreven, maar het haastig weer weggeveegd.

‘Wat zeggen wij als de pastoor binnenkomt?’ De juffrouw legde opzichtig haar vingertoppen tegen de achterkant van haar oorschelp.

‘Dag Eerwaarde Heer,’ dreunde de klas in verspreide slagorde.

Het beviel haar niet: ‘Opnieuw! En nu allemaal tegelijk.’

Na de derde poging was ze tevreden. Ze nam plaats achter haar bureau, trok haar rok over haar knieën en kruiste de armen. ‘En dan nu de dierenwereld,’ zei ze, ‘ik ben echt benieuwd wat jullie hebben meegebracht.’

Erwin Mortier (*1965)

Studeerde kunstgeschiedenis in Gent en behaalde daarnaast het diploma van psychiatrisch verpleegkundige. Van 1991 tot 1999 was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Museum Dr. Guislain, Geschiedenis van de Psychiatrie. In 1999 maakte Mortier zijn debuut met de zeer succesvolle roman *Marcel*, die werd bekroond met de Gerard Walschapprijs, de Van der Hoogtprijs en het Gouden Ezelsoor. Daarnaast werd het boek genomineerd voor de Libris Literatuurprijs en de longlist van De Gouden Uil. Een jaar na verschijning waren veertigduizend exemplaren verkocht, vertalingen verschenen in het Engels, Duits, Frans en Bulgaars. Mortiers tweede roman, *Mijn tweede huid* werd genomineerd voor de Libris Literatuurprijs en De Gouden Uil. Zijn poëziedebuut *Vergeten licht* (2001) ontving de C. Buddingh'-prijs. In 2002 volgden de derde roman *Sluiterijd* en een essaybundel *Pleidooi voor de zonde*. In 2004 maakte Mortier de overstap naar De Bezige Bij, waar in datzelfde najaar zijn novelle *Alle dagen samen* verscheen. In 2005 volgde de bundel *Uit één vinger valt men niet*, gedichten bij foto's van Lieve Blancquaert die werden genomen in het voormalige Klooster van de Minderbroeders te Gent. In 2007 kwam *Avonden op het landgoed*. Op reis met Gerard Reve uit. Van 2005 tot 2007 was Mortier stadsdichter van Gent. In oktober 2008 verscheen de alom bejubelde roman *Godenslaap*.

Een en ander had de juffrouw nochtans al rillingen bezorgd. Iemand had een levende hamster meegenomen. Hij was meteen met kooi en al op de achterste vensterbank terechtgekomen, ver van Juffrouw Veegaete vandaan. Het knaagdier trappelde frenetiek rondjes in een plastic loopwiel, boven de papiersnippers op de bodem van zijn cel.

Ook de opgezette wezel, ergens op een bank achter mijn rug, liet een beving van onderdrukte afschuw door haar leden gaan. Het beest leek potsierlijk tot stilstand gekomen tijdens de beklimming van een boomtak, en stond wellicht al tijden op een zolder te verkommeren met een prominente breuk in de buik, waaruit ingewanden van lompen puilden.

Nog een ander had een echte steenuil willen meebrengen, maar die was de avond voordien helaas ontsnapt. Juffrouw Veegaete deed er niet rouwig om.

Iemand wapperde ook met een paar geknakte pauwenveren, wellicht uit moeders beste hoed gerukt.

‘In de natuur zijn het meestal de mannen die zich optutten,’ wist de juffrouw, ‘bij ons is dat net omgekeerd.’

Nog iemand had een foto van een kroonduif bij zich, een hoogst onnozel beest met een ridicule pompon van pluimen op zijn kop, maar Juffrouw Veegaete was verrukt: ‘In verre landen zijn de dieren eigenlijk altijd veel mooier dan bij ons. Hier draagt alles en iedereen zomer of winter saaiere regenjassen.’

Rond het vibrerende blauw van haar jurk leek haar omgeving weg te smelten. Vervuld van het einde dat nakende was, had ik alleen oog voor haar. Dit was de Dag des Oordeels. De bokken zouden van de schapen worden gescheiden. Wie beladen met prijzen huiswaarts keerde, wie met vakantiewerk, was nog niet bekend. Nog een paar uur en de zomer opende zich als een kloof, op de bodem waarvan Meester Norbert me grijnzend zou opvangen, in zijn stofjas en zijn vermenigvuldigingen.

De vogel op de brief van Marcel lag vlak onder Juffrouw Veegaetes neus, op de hoek van mijn lessenaar. Een van zijn vleugels bedekte half de postzegel. Ik had de omslag geregeld

even opgetild en weer neergelegd, hem zacht betokkeld en er zelfs een paar maal met mijn mouw over gewreven om –vergeefs, dat wist ik – het jarenoude stof uit zijn beduimelde randen te vegen.

Juffrouw Veegaete negeerde me bewust, het kon niet anders. Van de fazant ging ze naar de cavia, van de cavia naar de patrijs. Ik zag alleen haar knieën, waarrond op gezette tijden haar hand kwam wapperen om de zoom omlaag te trekken, alsof ze doorhad hoezeer haar geheimen mij hypnotiseerden.

‘En wat heb jij daar?’ Vroeg ze, eindelijk.

Ik had haar eerst niet gehoord en herhaalde haar vraag.

Ik schrok. ‘Een vogel, juffrouw. De adelaar.’

Ik nam de omslag dankbaar op en legde hem in haar uitgestoken hand.

Ze gaf geen blijk van verrassing. Op een licht fronsen van haar wenkbrauwen na viel niets uit haar gezicht op te maken.

‘Hij is niet erg duidelijk, ik weet het. Het is de stempel. Hij heeft precies al eens in het water gelegen.’

‘De adelaar...’ herhaalde ze, met gespeelde geestdrift. Zonder me aan te kijken richtte ze zich tot de klas. ‘Wat weten wij als wij een vogel zien met zulke grote klauwen en een kromme bek? Welke soort vogel is dat?’

‘Een roofvogel,’ gilte een drietal stemmen.

‘Juist! Een roofvogel...’

‘Hij draagt iets in zijn poten,’ zei ik, ‘ziet ge ’t niet? Het lijkt op een wekker, met vier wijzers, en ze zien er gebroken uit...’

‘Dat zal wel iets anders zijn dan een wekker,’ zei Juffrouw Veegaete. ‘Adelaars zijn geduchte rovers, maar wekkers lusten ze niet. Ze stelen soms kleine kinderen uit hun wieg. Niet bij ons, hier leven geen adelaars, maar in de bergen, daar weten de mensen dat goed genoeg.’

‘Misschien is het een spin, juffrouw, een dikke spin.’

Juffrouw Veegaete legde de omslag op haar bureau. ‘Het is geen spin, jongen.’ Ze sloeg de ogen neer, en dan, opvallend stil: ‘Het is een swastika.’

MEDAILON AUTORA Marta Kostecká, ANOTACE Barrister & Principal

Ukázka vychází s laskavým souhlasem nakladatelství Barrister & Principal.

Herman Koch, Večeře

Nakladatelství Barrister & Principal, Brno 2013

Překlad Marta Kostecká

Původní nizozemské vydání Herman Koch, *Het Diner*, Anthos, Amsterdam 2009

Elegantní podnik v hlavním městě, příjemné prostředí, přepychová večeře pro dva bratry a jejich ženy, nože jsou nabroušené. Setkali se, aby rozhodli, co dělat se svými patnáctiletými syny, komplici při zločinu. Během večeře vybuchají nespokojenost, závist a frustrace, které v nich doutnaly roky. Nedůvěryhodný vypravěč Paul je agresivní, nenávidí celou tu snobskou restauraci i s jejím okázalým servisem a jídlem, nenávidí i svého úspěšného a pokryteckého bratra Serge, populárního politika, který se chce stát premiérem. Matky stojí za svými dětmi. A celý příběh je s každou stránkou temnější a děsivější. I z toho, kdo se zdá být zpočátku klidný a loajální, se na konci této uhrančivé knihy vyklube chladnokrevný spoluviník. Jedno je jisté: po této večeři už nic nebude jako dřív.

Herman Koch (*1956)

je v Nizozemsku známý jako herec a spoluautor satirického pořadu *Jiskefet*, fejetonista deníku *de Volkskrant*, ale především jako romanopisec. Narodil se v Arnhemu a vyrůstal v Jižním Amsterdamu, jedné z nejluxusnějších čtvrtí tohoto města. Navštěvoval Montessori lyceum, odkud byl vyloučen pro špatné chování. Své zkušenosti s touto školou zpracoval v Salingerovském románovém debutu *Red ons, Maria Montanelli* (1989, *Zachraň nás, Marie Montanelliová*). V dalších románech postupně rozvíjel svůj ironický pohled na realitu a stal se vypravěčem lidských dramát.

Po románu *Eten met Emma* (2000, *Stolování s Emmou*), v němž ironicky zpracovává postavu spisovatelky Connie Palmenové, vyšel psychologický román *Het diner* (2009, *Večeře*), který se těší velkému čtenářskému ohlasu a v roce 2009 získal čtenářskou cenu NS Publieksprijs 2009. Román byl přeložen do sedmnácti jazyků, v roce 2012 byl zpracován jako divadelní hra a připravuje se jeho filmové zpracování. V roce 2012 za tento román také získal španělskou cenu De Premio Novela Europea Casino de Santiago a v roce 2013 se román jako první nizozemský román stal v Americe bestsellerem. Zatím posledním románem je *Zomerhuis met zwembad* (2011, *Letní byt s bazénem*), který se rovněž v Nizozemsku stal bestsellerem.

...
Vzdálil jsem se, protože toho všeho na mě bylo náhle trochu moc. Přes prázdninové destinace a Dordogne jsme nakonec skončili u rasismu. Moje žena mě podpořila v názoru, že kamuflování a ignorování rasismu ten neduh spíš zhoršuje, než aby mu pomáhalo.

Z ničeho nic, a aniž by na mě předtím pohlédla, mi přispěchala na pomoc. „Myslím, že Paul tím má na mysli...“ Takhle začala: s tím, že zformulovala to, co si myslela, že mám na mysli. Z úst někoho jiného než Claire by to třeba vyznělo jako ponižující nebo ochranné nebo jako poučující, jako bych sám nebyl schopný zformulovat vlastní myšlenky srozumitelnými slovy. Z Clairiných úst však neznamenalo: „Myslím, že Paul tím má na mysli...“ nic víc, ani nic míň, než že ti ostatní chápou příliš pomalu, příliš pomalu něco, co jim její muž přece naprosto srozumitelně a nad slunce jasně podstrkuje pod nos – a že už začíná ztrácet trpělivost.

Poté jsme se přece jen ještě chvíli bavili o filmech. Claire označila *Hádej, kdo přijde na večeři* „za nejrasističtější film všech dob“. Příběh můžeme považovat za všeobecně známý. Dcera dobře situovaného bělošského manželského páru (hráli jej Spencer Tracy a Katherine Hepburnová) přivede svého nového snoubence do domu rodičů. K velkému znepokojení se ukáže, že snoubenec je černoch (Sidney Poitier). Během večeře pomalu vyplývá najevo, že černoch je dobrý černoch, inteligentní černoch ve slušném obleku, přednášející na univerzitě. Z intelektuálního hlediska vysoce převyšuje bílé rodiče své snoubenky, průměrné zástupce střední třídy překypující před-

sudky o černoších.

„A přesně v těch předsudcích je ten háček,“ řekla Claire. „Protože černoši, které ti rodiče znají z televize a ze čtvrtí, kam si netroufají vejít, jsou chudí a líní a násilníci a jsou to kriminálníci. Jejich budoucí zeť je ale našťástí černoch, co se přizpůsobil, co si oblékl slušný oblek s vestou jako běloch. Aby co nejvíc vypadal jako běloch.“

Serge mou ženu během její argumentace sledoval pohledem zaujatého posluchače, ale jeho držení těla prozrazovalo, že mu dělá potíže poslouchat ženy, které nemůže hned zaškatulkovat do přehledných kategorií jako „kozy“, „pěkná prdelka“ nebo „která mi kdykoliv může donést snídaní“.

„Až daleko později se objevili v hraných filmech ti nepřizpůsobiví černoši,“ pokračovala Claire. „Černoši v baseballových čepkách a v autácích, se kterými se můžou vytahovat: černí násilníci ze špatných čtvrtí. Byli ale sami sebou. V žádném případě to nebyl už žádný slabý odvar bělochů.“

V tom okamžiku si bratr odkašlal. Napřímil se a naklonil se blíž ke stolu: jako by hledal mikrofon. Ano, přesně tak vypadal, říkal jsem si v duchu, všemi pohyby to byl na jednou vládní politik a favorit na post premiéra naší země, který dá ženské z publika v zapadlém sále někde na venkově trefnou odpověď.

„A co je špatného na černoších, co se přizpůsobí, Claire?“ řekl. „Myslím, jak tě tak poslouchám, že jsi radši, když zůstaneš sama sebou, i když to znamená, že se ve svých ghettech dál vraždí pro pár gramů cracku. Bez jakékoliv perspektivy na zlepšení.“

Podíval jsem se na svou ženu. V duchu jsem ji pobízel, aby

bratrovi zasadila poslední ránu, aby ho dorazila, jak se říká.

Bylo to prostě tak hrozné, že se to nedalo vyjádřit slovy, jak dokonce i do normální diskuse o lidech a rozdílech mezi nimi uměl propašovat svůj stranický program. Zlepšení... slovo, nic víc: kecy pro přívržence.

„Já nemluví o zlepšení, Sergi,“ namítla Claire. „Mluví o obraze, jaký my – Nizozemci, běloši, Evropané – máme o jiných kulturách. Čeho se bojíme. Když proti tobě půjde skupinka tmavších týpků, kdy přejdeš radši na druhou stranu ulice. Když budou mít na sobě baseballové čepky a na nohách odpružené tenisky Air Nike, nebo když budou slušně oblečení? Jako ty a já? Nebo jako diplomaté. Nebo kancelářští úředníci?“

„Já nikdy neutíkám na druhou stranu ulice. Myslím, že ke všem musíme přistupovat stejně. Mluvíš o tom, čeho se bojím. V tom s tebou souhlasím. Pokud bychom se už konečně přestali bát, tak se od toho můžeme odpíchnout a pěstovat lepší vzájemné porozumění.“

„Sergi, já nejsem někdo, koho musíš v debatě přesvědčovat prázdny frázemi, jako je zlepšení a porozumění. Jsem tvoje švagrová, žena tvého bratra. Jsme tady prostě spolu. Jako přátelé. Jako rodina.“

„Jde tu o právo být za kokota,“ řekl jsem.

Na okamžik nastalo ticho, ticho jak v tom přísloví, kdy byste mohli uslyšet spadnout špendlík, kdyby nebylo hluku restaurace, který to znemožňuje. Přeháněl bych, kdybych tvrdil, že se naráz všechny hlavy otočily ke mně, jak někdy čtete. Ale upoutalo to pozornost. Babette se chichotala.

„Paule...!“ řekla. „Ne, vzpomněl jsem si najednou na jeden televizní pořad z dávných let,“ řekl jsem. „Nevím už, jak se to jmenovalo.“ Věděl jsem to, ale neměl jsem chuť říct název toho programu, to by jen odvádělo pozornost. Ten název by bratra mohl svést k sarkastické poznámce s cílem mé skutečné poslání už předem oslabit. Nevěděl jsem, že ses na to díval... Něco takového. „Bylo to o homosexuálech. Dělal tam rozhovor s nějakou paní, která měla dva homosexuály jako sousedy o patro výš, dva mladé muže, kteří spolu žili a kteří se tu a tam starali o její kočky. „Jsou to milí chlapi!“ říkala ta žena. Vlastně tím chtěla říct, že ti dva sousedé sice jsou homosexuálové, ale ta péče o její kočky prokazuje, že to přesto jsou lidé jako vy a já. Z té paní v tom pořadu tak trochu vyzařovala samolibost, protože každý od teď bude vědět, jak je vlastně tolerantní. Že ti její sousedé o patro výš jsou milí chlapi, i když spolu dělají ty nechutné věci. Fakticky odsouzeníhodné věci, nezdravé a nepřírozené. Zkrátka perverznosti, které však jsou zmírněné nezištnou péčí o její kočky.“

Na chvíli jsem se odmlčel. Babette se usmívala. Serge párkrát pozvedl obočí. A Claire, moje žena, vypadala pobaveně – takhle se na mě dívala, když věděla, kam mířím.

„Abyste pochopili, co tahle paní o svých sousedech seshora tvrdila,“ pokračoval jsem, protože zatím nikdo nic neřekl, „tak tuhle situaci musíte otočit. Pokud by ti dva báječní homosexuálové kočkám nepřišli dát vůbec žádné granule, ale namísto toho by po nich metali kameny nebo by házeli dolů z balkónu jedem napuštěné vepřové panenky, tak by to byli prostě odporní teplouši. To je podle mě to, co měla Claire na mysli s *Hádej, kdo přijde na večeri*: že ten přátelský Sidney Poitier byl taky milý chlapec. Že ten tvůrce toho filmu není ani o vlas lepší než ta paní v tom pořadu. Vlastně Sidney Poitier funguje jako příklad. Musí být příkladem pro všechny ty ostatní otravné černochy, ty černochy, kteří nám překážejí. Ty nebezpečné černochy, lupiče a ty, kteří znásilňují, a ty drogové dealery. Pokud si obléknete taky tak pěkný oblek jako Sidney a začnete se chovat jako ideální zeť, tak vás my bílí přijmeme s otevřenou náručí.“

„Až dočtete Večeři do konce, budete muset znovu přemýšlet úplně o všem, dokonce i o tom, kdo jste a v co věříte. Je to kniha, na kterou nikdy nezapomenete.“

David Vann, autor románu *Ostrov Sukkwan*

Herman Koch, *Het Diner*

Uitgeverij Barrister & Principal, Brno 2013
Vertaling naar het Tsjechisch Marta Kostecká
Oorspronkelijke Nederlandse uitgave Herman Koch,
Het Diner, Anthos, Amsterdam 2009

Een elegant restaurant in de hoofdstad, plezierig milieu, een luxe diner voor twee broers en hun vrouwen, de messen zijn al geslepen. Ze zijn bijeengekomen om te besluiten wat ze met hun vijftien jaar oude zonen, misdadigers in de dop, moeten doen. Tijdens het diner treden ontevredenheid, jaloezie en frustratie naar voren, emoties die in deze mensen al jaren hebben gesmeuld. De onbetrouwbare verteller Paul is agressief, hij verafschuwt het hele snobistische restaurant met de opzichtige service en de protserige gerechten, hij haat zijn succesvolle en hypocriete broer Serge, een populair politicus, die premier wil worden. Elke van de beide moeders ondersteunt haar kind. Het hele verhaal wordt met elke bladzijde duisterder en verschrikkelijker. Ook de karakters, die eerst rustig en loyaal schijnen te zijn, komen er aan het einde van dit suggestieve boek als koele mededaders uit naar voren. Eén ding is zeker: na dit diner zal niets hetzelfde zijn als voorheen.

...
Ik was weggegaan omdat het me even te veel was geworden allemaal. Via de vakantiebestemmingen en de Dordogne waren we uiteindelijk bij het racisme beland. Mijn vrouw had mij gesteund mijn standpunt dat het camoufleren en doodzwijgen van racisme de kwaal eerder verergerde dan hem verhielp. Vanuit het niets, en zonder mij eerst aan te kijken, was zij mij te hulp geschoten. ‘Ik denk dat Paul bedoelt...’ Zo was zij begonnen: met te verwoorden wat zij dacht dat ik bedoelde. Uit de mond van een ander dan Claire had het vernederend kunnen klinken, of beschermend of betuttelend, alsof ik zelf niet in staat kon worden geacht om mijn opvattingen in begrijpelijke bewoordingen te gieten. Maar uit Claires mond betekende ‘Ik denk dat Paul bedoelt...’ niets meer en niets minder dan dat de anderen te traag van begrip waren, te traag voor iets wat door haar man toch uiterst helder en zonneklaar onder hun neus geschoven was – en dat zij haar geduld begon te verliezen.

Daarna hadden we het toch nog een tijdje over films gehad. Claire had *Guess Who's Coming to Dinner* de ‘meest racistische film ooit gemaakt’ genoemd. Het verhaal mag algemeen bekend worden verondersteld. De dochter van een welgesteld blank echtpaar (gespeeld door Spencer Tracy en Katharine Hepburn) neemt haar nieuwe verloofde mee naar haar ouderlijk huis. Tot grote ontsteltenis blijkt de verloofde een neger te zijn (Sidney Poitier). Tijdens het diner komt langzamerhand de aap uit de mouw: de neger is een goede neger, een intelligente neger in een net pak die op een universiteit doceert. In intellectueel opzicht staat hij ver boven de blanke ouders van zijn ver-

loofde, middelmatige hogere middenklassetypes boordevol vooroordelen over negers.

En precies in die vooroordelen zit 'm het racistische addertje onder het gras,' had Claire gezegd. 'Want de negers die de ouders kennen van de televisie en uit de buurten waar ze niet durven komen, zijn arm en lui en gewelddadig en crimineel. Maar hun aanstaande schoonzoon is gelukkig een aangepaste neger die het nette, driedelige pak van de blanke heeft aange-trokken. Om maar zoveel mogelijk op die blanke te lijken.' Serge had mijn vrouw tijdens haar betoog aangekeken met de blik van een geïnteresseerde luisteraar, maar zijn lichaams-houding verried dat hij er moeite mee had om te luisteren naar vrouwen die hij niet meteen in overzichtelijke categorieën als 'tieten', 'lekkere kont', of 'mag mij te allen tijde een ontbijtje komen brengen' kon indelen.

'Pas veel later verschenen de eerste onaangepaste negers in speelfilms,' zei Claire. 'Negers met baseballpetjes en patsriger auto's: gewelddadige negers uit de slechtere buurten. Maar ze waren wel zichzelf. Ze waren in elk geval geen slap aftreksel van de blanken meer.'

Op dat moment had mijn broer gekucht en zijn keel ge-schraapt. Hij was rechtop gaan zitten en had zijn hoofd dichtert naar de tafel gebracht: alsof hij naar de microfoon zocht. Ja, zo zag het eruit, dacht ik bij mezelf, in al zijn bewegingen was hij opeens weer de landelijke politicus en gedoodverfde leider van ons land die de mevrouw uit het publiek in het achterafzaaltje in de provincie van replek gaat dienen.

'En wat is er tegen aangepaste negers, Claire?' zei hij. 'Ik bedoel, als ik jou zo hoor, dan heb je liever dat ze zichzelf blijven, ook al betekent dat dat ze in hun getto's elkaar blijven afmaken om een paar gram crack. Zonder enig perspectief op verbetering.'

Ik keek naar mijn vrouw. In gedachten moedigde ik haar aan om mijn broer de genadeslag toe te brengen, de bal lag op de stip, zoals dat heet. Het was gewoonweg te verschrikkelijk voor woorden hoe hij zelfs in een normale discussie over mensen en hun onderlinge verschillen zijn eigen partijprogramma naar binnen wist te smokkelen. Verbetering... Een woord, meer niet: gelul bestemd voor de achterban.

'Ik heb het niet over verbetering, Serge,' zei Claire. 'Ik heb het over het beeld dat wij – Nederlanders, blanken, Europeanen – van andere culturen hebben. Waar we bang voor zijn. Als er een groepje donkere types op je afkomt, steek je dan eerder de straat over wanneer ze baseballpetjes ophebben en op verende Air Nikes lopen dan wanneer ze keurig gekleed

gaan? Zoals jij en ik? Of als diplomaten? Als kantoorklerken?'

'Ik vlucht nooit naar de overkant van de straat. Ik geloof dat we iedereen als gelijke tegemoet moeten treden. Jij hebt het over waar we bang voor zijn. Daarin ben ik het met je eens. Als we eerst eens zouden ophouden met bang zijn, dan kunnen we van daaruit verder met het kweken van een beter begrip voor elkaar.'

'Serge, ik ben niet iemand die je in een debat moet zien te overtuigen van loze termen als verbetering en begrip. Ik ben je schoonzuster, de vrouw van je broer. We zijn hier gewoon onder elkaar. Als vrienden. Als familie.'

'Het gaat over het recht om een klootzak te zijn,' zei ik.

Er viel een korte stilte, de spreekwoordelijke stilte waarin je de speld zou kunnen horen vallen, ware het niet dat het restaurantrumoer dit onmogelijk maakte. Het zou te ver voeren om te beweren dat alle hoofden tegelijk mijn kant op draaiden, zoals je weleens leest. Maar er was wel aandacht. Babette gie-chelde. 'Paul...!' zei ze.

'Nee, ik moest opeens denken aan een tv-programma van jaren geleden,' zei ik. 'Ik weet niet meer hoe het heet.' Ik wist het wel, maar ik had geen zin om de naam van het programma te noemen, dat zou alleen maar afleiden. De naam zou mijn broer kunnen verleiden tot een sarcastische opmerking met het doel mijn werkelijke boodschap al bij voorbaat te ontcrachten. Ik wist niet dat jij daar naar keek... Zoiets. 'Het ging over homo's. Er werd een mevrouw geïnterviewd die twee homo-seksuele bovenburen had, twee jonge mannen die samenwoonden en die soms voor haar katten zorgden. "Zulke schatten van jongens!" zei de mevrouw. Ze bedoelde eigenlijk te zeggen dat haar twee burens weliswaar homoseksueel waren, maar dat de zorg voor haar katten bewees dat het desondanks mensen waren als jij en ik. Die mevrouw zat daar in dat programma een beetje zelfgenoegzaam te stralen, omdat iedereen van nu af aan zou weten hoe tolerant ze wel niet was. Dat haar bovenburen schatten van jongens waren, ook al deden ze vieze dingen met elkaar.'

Afkeurenswaardige dingen in feite, ongezond en tegenna-tuurlijk. Perversiteiten kortom, die echter vergoelijkt werden door de belangeloze zorg voor haar katten.'

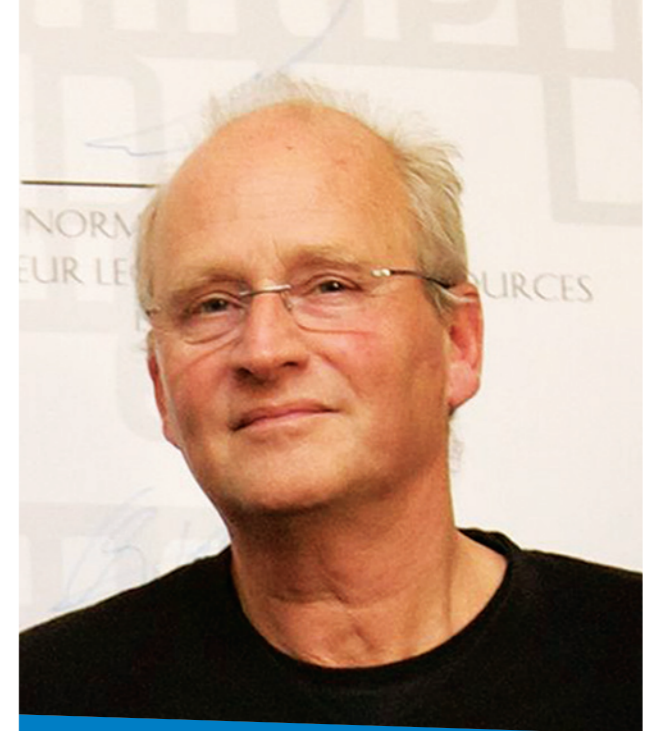
Ik pauzeerde even. Babette glimlachte. Serge had een paar keer zijn wenkbrauwen opgetrokken. En Claire, mijn vrouw, keek geamuseerd – zo keek ze naar mij wanneer ze wist welke kant het opging.

'Om te begrijpen wat deze mevrouw over haar bovenburen beweerde,' vervolgde ik omdat niemand vooralsnog iets zei,

'moet je de situatie omdraaien. Wanneer de twee schattige homoseksuelen de katten helemaal geen brokjes waren komen voeren, maar ze integendeel met stenen hadden bekogeld, of vergiftigde varkenshaasjes van het balkon naar beneden hadden gegooid, dan waren het weer gewoon vieze flikkers geweest. Dat is volgens mij wat Claire bedoelde met *Guess Who's Coming to Dinner*: dat die vriendelijke Sidney Poitier ook een schattige jongen was. Dat de maker van die film geen haar beter was dan die mevrouw in dat programma. Eigenlijk heeft Sidney Poitier een voorbeeldfunctie. Hij moet als voorbeeld dienen voor al die andere vervelende negers, de hinderlijke negers. De gevaarlijke negers, de rovers en de erkrachters en de crackdealers. Wanneer jullie net zo'n mooi pak aantrekken als Sidney en je ook gaan gedragen als de ideale schoonzoon, dan zullen wij blanken jullie in de armen sluiten.'

*“Op het moment dat u **Het Diner** uit hebt, moet u alles weer goed doordenken inclusief wie u bent en waarin u gelooft. Het is een boek dat u nooit zult vergeten.”*

David Vann, auteur van de roman *Sukkwan Island*

Herman Koch (*1956)

is in Nederland bekend als acteur en televisiemaker van het satirische programma *Jiskefet*, columnist van *de Volkskrant* maar vooral als romanschrijver. Koch werd in Arnhem geboren en groeide op in Amsterdam-Zuid. Zijn middelbare school startte hij op het Montessori Lyceum, waarvan hij wegens wangedrag werd verwijderd. Zijn ervaringen met deze school verwerkte hij in zijn succesvolle romandebut *Red ons, Maria Montanelli* (1989), dat met het werk van Salinger werd vergeleken. In zijn volgende romans ontwikkelde hij geleidelijk een ironische blik op de werkelijkheid en werd een verteller van menselijke drama's genoemd. Na de roman *Eten met Emma* (2000) waarin hij op ironische wijze de auteur Connie Palmen beschrijft, werd de psychologische roman *Het Diner* (2009) gepubliceerd waarmee Koch zijn doorbraak bij het grote lezerspubliek beleefde. In 2009 werd het boek met de NS Publieksprijs bekroond. De roman is inmiddels in zeventien landen verschenen. In 2012 werd *Het diner* bewerkt voor toneel en er zijn voorbereidingen gaande voor een verfilming. In 2012 heeft Koch voor deze roman de Spaanse prijs De Premio Novela Europea Casino de Santiago gekregen en in 2013 werd de Engelse vertaling een bestseller in de Verenigde Staten. De laatste roman van Koch is *Zomerhuis met zwembad* (2011) die eveneens lange tijd hoog in de Nederlandse bestsellerlijsten heeft gestaan.

tiráž / colofon

Vydává / Uitgever

NE-BE – Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu / Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur, Radhošťská 1, 130 00 Praha 3, ČR

Kontaktní adresa / Contact-adres

Nederlandse Taal en Cultuur – NTC
Karlova 18, 110 00 Praha 1 – Staré Město, ČR

Bank. spojení / Bank

Komerční banka, Praha 2
Č. účtu / Rekeningnummer:
19-2307530267/0100
IBAN: CZ6101000000192307530267
SWIFT (BIC): KOMBCZPPXXX

Výbor / Bestuur

Sylva Alderliesten: alderliesten@tiscali.cz
Andrea Bednářová: andrea.bednarova@klikni.cz
Jana Červenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
Eva Giese: eva.giese@volny.cz,
m: +420 605 257 500
Veronika ter Harmsel Havlíková: nika@ntcntc.cz,
m: +420 603 553 789
Ruben Pellar: info@ruben.cz,
m: +420 605 260 005
Jana Pellarová: pellar@post.cz,
m: +420 603 782 819
Miroslav Pavel: mirekpavel@gmail.com
Ladislav Říha: ladislav.riha@ri-tours.cz,
m: +420 603 436 112
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com,
t: +420 723 986 743

Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz,
m: +420 724 280 947
Daniela Vervloet: daniela.vervloet@hotmail.co

Čestná předsedkyně / Erevoorzitster

Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com

Předsedkyně / Voorzitster

Veronika ter Harmsel Havlíková: nika@ntcntc.cz

Místopředsedkyně / Vice-voorzitter

Jana Pellarová: pellar@post.cz

Pokladník / Penningmeester

Eva Giese: eva.giese@volny.cz

Knihovna / Bibliotheek

Nizozemské velvyslanectví / Nederlandse
Ambassade
Gotthardská 6, Praha 6
Kontakt / Contact: Ruben Pellar, info@ruben.cz,
m: +420 605 260 005

Prezenční výpůjčky / Leeszaal
Goethe-Institut Tschechische Republik
Masarykovo nábřeží 32, Praha 1

E-mail ne-be@ne-be.cz

Internetové stránky / Onze website
www.ne-be.cz

Redakce časopisu / Redactie van het tijdschrift

Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz
Jana Červenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
Kees Mercks: dalibor117@tele2.nl
Jesse Ultzen: jesse.ultzen@gmail.com
Úprava textů nizozemské části / Verwerking
van de teksten van de Nederlandse versie:
Kees Mercks
Úprava textů české části / Verwerking van
de teksten van de Tsjechische versie: Lenka
Strnadová

Grafický design / Grafisch ontwerp

Ask designers, Markéta Cole
a Kateřina Borovičková
www.askdesigners.eu

ASK designers

Obálka / Titelblad

Arthur Japin, foto Adam Kubát

*Neprodejná publikace. Texty ani obrazový
materiál nejsou použity za účelem zisku nebo jiným
komerčním účelem.*

*Onverkoopbare publicatie. De teksten en
afbeeldingen zijn niet gebruikt met winstoogmerk,
noch met een ander commercieel doel.*

ISBN 978-80-905100-2-9

NE ²⁰₁₃ **BE**

WWW.NE-BE.CZ

ISBN 978-80-905100-2-9